

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ERGENLERİN, BAZI SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİNİN,
ÖZ-YETERLİLİK ALGILARI İLE AKRAN ZORBALIĞI
ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ**

Ebru DİCLELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA
2019

**ERGENLERİN, BAZI SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİNİN,
ÖZ-YETERLİLİK ALGILARI İLE AKRAN ZORBALIĞI
ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ**

Ebru DİCLELİ

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet ÇAKICI

LEFKOŞA

2019

KABUL VE ONAY

Ebru DİCLELİ tarafından hazırlanan “Bir Aile Sağlığı Merkezine Sağlık Taraması İçin Başvuran Ergenlerin, Bazı Sosyodemografik Verilerinin, Öz-Yeterlik Algıları İle Akran Zorbalığı Üzerindeki Yordayıcı Etkisi” başlıklı bu çalışma / /2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Mehmet ÇAKICI (Danışman)

Yakın Doğu Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Prof. Dr. (Başkan)

Yakın Doğu Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Doç. Dr.

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü

Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih 19/06/2019

İmza

Ebru DİCLELİ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan değerli hocam, tez danışmanım sayın **Prof. Dr. Mehmet Çakıcı**'ya,

Tez çalışmalarım sırasında bilgi ve birikimini benimle paylaşan **Dr. Ayşe Buran** Hocam'a

Tez çalışmalarım sırasında bilgi ve birikimini benimle paylaşan **Yrd.Doç. Dr.Meryem Karaaziz** Hocam'a

Yüksek Lisans eğitimim süresince bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım **Yrd. Doç. Dr. Deniz Ergün** hocama,

Anket çalışmalarım sırasında anlayış ve desteklerini esirgemeyen Balıkesir Sağlık Müdürlüğü Halk Sağlığı Başkanı **Dr. Refik Budak** ve eğitim çalışanlarına,

Klinik stajlarım sırasında, bana kapılarını açan Burhaniye Devlet Hastanesi Başhekimliği ve psikolog **Ayşegül Güneş Ener'e**,

Anket çalışmalarımda bana yardım ve destek sağlayan Balıkesir Havran 1Nolu Aile Sağlığı Merkezi çalışanlarına ve çalışmamı kabul eden ve yardımcı olan Havran halkına,

Doğumumdan bugüne kadar benden yardım ve desteklerini esirgemeyen annem **Suna Dicleli**'ye,

Bu süreçte bana sabır gösteren ve destek olan oğlum **Ozan** ve kızım **Dicle Tekin**'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Ebru Dicleli

ÖZ

ERGENLERİN, BAZI SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİNİN, ÖZ-YETERLİK ALGILARI İLE AKRAN ZORBALIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ

Bu araştırmada Havran 1 Nolu Aile Sağlığı Merkezine sağlık taraması için başvuran 11-14 yaş ergenlerin, bazı sosyodemografik verilere göre, öz-yeterlik algıları ile akran zorbalığı durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma örneklemi olarak 278 kişi belirlenmiştir. Araştırmada anket formu, Sosyodemografik form, Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği ve Akran Zorbalığı Ölçeği olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

Araştırmanın modeli, nicel analiz yöntemine göre tarama desenidir. Elde edilen verilere göre, Koruyucu Sağlığın Akran Zorbalığına olan etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Kurban ve Dolgu boyutları Koruyucu Sağlığı negatif etkilemektedir. Zorba boyutu, Kişilerarası İlişkileri ve Akademik Başarıyı negatif etkilemektedir. Kurban boyutu, Madde Bağımlılığından Kaçınmayı negatif etkilemektedir. Cinsiyet, kardeş sayısı, çocukların çocuk sırası, anne eğitim durumu, çocuklardan anne ve babası birlikte olanlar ile olmayanlar, yaşanılan yer, sürekli hastalığı olanlar ile olmayanlar ve doğumdan beri süren hastalığı olanlar, aile dışında yakınların desteği olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır. Çocukların yaş grupları arasında Madde Bağımlılığından Kaçınma puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. 11-12 yaşındaki çocukların Madde Bağımlılığından Kaçınma algı düzeyi daha yüksektir. Babası lise mezunu olan çocukların Akademik Başarı algı düzeyi en yüksek iken, babası okula gitmemiş olanların en düşüktür. Babası üniversite mezunu olan çocukların Öz Yeterlilik algı düzeyi en yüksek iken, babası okula gitmemiş olanların en düşüktür.

Anahtar Sözcükler: Özyeterlilik, Akran Zorbalığı, Ergenler.

ABSTRACT

THE PREDICTIVE EFFECTS OF SOME SOCIO-DEMOGRAPHIC DATA ON SELF-SUFFICIENCY PERCEPTIONS AND PEER BULLYING OF ADOLESCENTS

In this study, the relationship between self-sufficiency perceptions and peer bullying status of 11-14 year old adolescents applying for health screening at Havran no:1 Family Health Center was investigated. 278 people were identified as research sample. The questionnaire consists of three steps; a sociodemographic form, a Middle School Self-efficacy Scale, and a Peer Bullying Scale.

The model of the research is the screening design according to the quantitative analysis method. According to the obtained data, the effect of Protective Health on Peer Bullying is statistically significant. Sacrifice and Filler dimensions negatively affect Protective Health. Bullying dimension negatively affects Interpersonal Relations and Academic Achievement. The victim dimension negatively affects Avoidance of Substance Abuse. There is no statistically significant difference in terms of Self-Sufficiency, Peer-to-Peer Scale scores in accordance with gender, number of siblings, order of siblings, education level of mothers, divorce status of parents, living place, wheather or not having ongoing illnesses and having and illness since birth and having support other than family. There is a statistically significant difference between the age groups of children in terms of Substance Abuse Avoidance scores. Children aged 11-12 years have a higher level of Perception of Substance Abuse Avoidance. Children whose father graduated from highschool had the highest level of Academic Achievement perception level. Children whose father is university graduate had the highest level of self-efficacy perception. while whose father did not attend school had the lowest.

Keywords: *Self-Sufficiency, Peer Bullying, Adolescents*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY

BİLDİRİM

TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO DİZİNİ	ix
KISALTMALAR	x

BÖLÜM 1

GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı	3
1.3. Çalışmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri	4
1.5. Çalışmanın Varsayımları.....	5
1.6. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	6
1 7. Tanımlar	6

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Özyeterlilik.....	7
2.1.1. Yüksek ve Düşük Özyeterlilik Algısı	9
2.1.2. Özyeterliliğin Bireylerin Davranışları Üzerine Etkileri.....	11
2.1.2.1.Duyuşsal Süreçler.....	11
2.1.2.2. Seçim Süreçleri	12
2.1.2.3. Güdülenme İle İlgili Düzeyler	12

2.1.2.4. Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi	13
2.1.3. Özyeterlilik Algılarını Oluşturan Kaynaklar	13
2.1.4. Özyeterlilik Gelişimini Etkileyen Faktörler	15
2.1.5. Ergenlik Döneminde Özyeterlilik	18
2.1.6. Özyeterlilik Kavramının Önemi	21
2.1.7. Özyeterlilik İle İlgili Araştırmalar	23
2.2. Akran Zorbalığı	30
2.2.1. Akran Zorbalığı Türleri	31
2.2.2. Zorbalığın Ortaya Çıkış Biçimleri	31
2.2.3. Akran Zorbalığının Nedenleri	32
2.2.3.1. Bireysel Nedenler	32
2.2.3.2. Ailesel Nedenler	33
2.2.3.3. Okula Ait Nedenler	33
2.2.4. Akran Zorbalığı Yapan Ergenlerin Özellikleri	33
2.2.4.1. Fiziksel Özellikleri	33
2.2.4.2. Kişisel Özellikleri	34
2.2.4.3. Sosyal Özellikleri	35
2.2.4.4. Aile Özellikleri	36
2.2.5. Akran Zorbalığına Maruz Kalan Öğrencilerin Özellikleri	36
2.2.6. Zorbalıkla İlişkili Etmenler	37
2.2.6.1. Okul Başarı Düzeyi	37
2.2.6.2. Cinsiyet	38
2.2.6.3. Yaş	38
2.2.7. Akran Zorbalığı ile Başa Çıkma Yolları	40
2.2.8. Akran Zorbalığı İle İlgili Çalışmalar	41
2.3. Akran Zorbalığında Özyeterlilik	47

3. BÖLÜM

YÖNTEM	51
3.1. Evren ve Örneklem	51
3.2. Veri Toplama Araçları.....	51
3.2.1. Sosyodemografik veri formu	52
3.2.2. Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği	52
3.2.3. Akran Zorbalığı Ölçeği	53
3.3. Verilerin Toplanması	54
3.4. Verilerin Analizi	54

4. BÖLÜM

BULGULAR.....	56
----------------------	-----------

5. BÖLÜM

TARTIŞMA.....	73
----------------------	-----------

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
6.1. Sonuç.....	83
6.2. Öneriler	84
KAYNAKÇA.....	88
EKLER.....	108
Ek 1. Sosyodemografik Veri Formu.....	108
Ek 2. Orta Okul Öz-Yeterlik Ölçeği.....	110
Ek 3. Akran Zorbalığı Ölçeği	111
ÖZGEÇMİŞ.....	112
İNTİHAL RAPORU	113
BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	114

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Çocukların kişisel bilgilerinin dağılımları.....	54
Tablo 2. Çocukların öz yeterlilik, akran zorbalığı puanlarının betimleyici istatistikleri.....	55
Tablo 3. Çocukların yaşının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	56
Tablo 4. Çocukların cinsiyetinin öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	57
Tablo 5. Çocukların kardeş sayısının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	58
Tablo 6. Çocukların çocuk sırasının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	59
Tablo 7. Çocukların ailenin ekonomik durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	60
Tablo 8. Çocukların anne eğitim durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	61
Tablo 9. Çocukların baba eğitim durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	62
Tablo 10. Çocukların anne ve baba birliktelik durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	63
Tablo 11. Çocukların yaşadığı yerin öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	64
Tablo 12. Çocukların sürekli hastalık durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	65
Tablo 13. Çocukların doğumdan beri süren hastalık durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması.....	66
Tablo 14. Çocukların aile dışında yakınların destek olma durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması..	67
Tablo 15. Çocukların öz yeterlilik, akran zorbalığı puanlarının ilişkisi.....	68
Tablo 16. Çocukların öz yeterlilik puanlarının akran zorbalığı puanlarından etkilenmesi.....	69

KISALTMALAR

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

vd. : Ve diğçerleri

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Öz-yeterlilik algısı; kişinin zorluklar karşısında, akran zorbalığına uğradığında ve bu tür sorunları çözmede ne derece etkili olabileceğine ilişkin kendi hakkındaki düşüncesi ve kararıdır (Burnukara ve Uçanok, 2012, s. 69).

Bir çok araştırmada, Bandura'nın Sosyal Bilişsel Kuramı'ndan yola çıkan özyeterlilik algısı kullanılmış ve yararlanılmış değerli bir kavramdır. Öz-yeterlilik, kişinin farklı sorunlarla mücadele etme , belli bir işi yerine getirebilme kabiliyetine, potansiyeline ilişkin kendini değerlendirmesidir, Bandura'ya göre öz-yeterlilik kişinin herhangi bir bağlamda istenen sonuçları ortaya çıkarabilecek davranışları başarılı bir biçimde yapabileceğine olan inancıdır (Bandura, 1986, s. 13). Kişilerin belirlediği bir hedefe yönelmeleri, bu hedefe ulaşmak için ne kadar efor sarfedecekleri, bu yolda karşılaştıkları güçlüklerle nasıl mücadele edeceği ve bunlara ne kadar direnç göstereceği herhangi bir şekilde çabalar sonuç vermediğinde buna nasıl bir tepki gösterecekleri öz-yeterlilik algısının önemli göstergeleridir (Akkoyunlu, Orhan ve Umay, 2005, s. 1).

Bazı kişiler kabiliyetlerine ve bunları nasıl kullanacağı konusunda kendilerinden son derece emindir, uzun uğraşlar gerektiren işlerden uzaklaşmak yerine bu işleri başarmak için gerekli gücü gösterirler ki bunlar öz-yeterlilik algısı yüksek kişilerdir. Herhangi bir olumsuz sonuç onları mücadelelerinden geri çevirmez, yeniden çalışmaya koyulurlar. Özyeterlilik algısı yeterli olmayan kişilerin ise çalışma enerjileri düşüktür ve seçimlerini kendilerinin yaptığı hedeflerine ulaşmak da bile sorumsuz ve ilgisiz

davranırlar. Zorluklarla mücadele ederken güçlerini toplayamaz ve hedeflerine doğru ilerleyemezler. Hedefe ulaşabilmenin yollarını araştırmak yerine, yaşanan olumsuz durumları kendilerinin dışındaki kişileri suçlayarak sıyrılmaların yollarını ararlar (Bandura, 1994'den aktaran Çetin, 2015, s. 2; Çelik ve Çevik, 2010, s. 153). Bir zorlukla veya zorbalıkla karşılaştıklarında karşı durma yetenekleri gelişmemiştir. Engelleyici ve çevresi tarafından zorbalık içeren davranışlara karşı toplumsal yaşamın bir parçası olmayı başarmayı öğrenemez. Literatürde akran zorbalığına maruz kalan çocukların fiziksel olarak zayıf, çekingen ve sosyal becerileri iyi olmayanlar arasından seçildiği belirtilmektedir (Koç, 2007, s. 33).

Bir araştırmaya göre, akran zorbalığına uğrayan ergenlerin, bedensel olarak zayıf, asosyal, adaptasyon sorunu yaşayan, kişilerarası ilişkiler yönü gelişmemiş, çevreye karşı ilgisiz, sorunlara karşı duramayan, içine kapalı, ürkek özellikler taşıdıkları belirtilmiştir (European Community European Social Fund, 2001, akt. Koç, 2007, s. 33) Eğitim ortamında uygulanan akran şiddetini tanımlarsak, bir kişi ya da bir grup tarafından, güçlü olan kişinin kendisinden güçsüz olan kişiye yönelik bedensel veya sözel olarak süregelen biçimde şiddet tutumu sergilemesi zorbalık olarak tanımlanabilir (Olweus, 1993, s. 12).

Görünür ya da algılanan güç orantısızlığının olması, eziyet etme amacı ile yapılması ve süregelen özellikte olması zorbalık tutumu göstermenin kriterleridir (Berger, 2007, s. 90; Rigby, 2004, s. 11-16; Sanders ve Phye, 2004, s. 5; Olweus, 1993, s. 12).

Mağdur ya da kurban ise fiziksel olarak daha güçlü kişiler tarafından şiddete maruz kalan, şiddet uygulayan kişi ise kendinden daha zayıf olanlara eziyet etme amacı ile güç ve baskı uygulayan kişiler olarak tanımlanır (Burnukara ve Uçanok, 2012, s. 69). Şiddete maruz kalan ya da buna seyirci konumunda kalan gençlerin eğitim ortamında güvensiz hissettikleri, mutlu bir okul hayatı yaşamadıkları ve okuldan uzaklaştıkları bildirilmiştir (Kılıç, 2010, s. 14). Şiddet içeren tutumlar değişik nedenlerle ve şekillerle kendini gösterebilir (Kale ve Demir, 2017, s. 75).

Yapılan alışmalar, Türkiye’de zorbalık davranışının görülme sıklığının gün geçtikçe artan bir problem olduğunu göstermektedir. Çınkır ve Karaman-Kepenekçi’nin (2003) yaptıkları araştırmada liselerde öğrencilerin sözel (%44), bedensel (%30), psikolojik (%18) ve cinsel zorbalığa (%9) maruz kaldıkları görülmektedir. Atik ve Kemer’in (2008) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin %32’sinin zorbalık tutumlarından etkilendikleri belirtilmiştir. . Pişkin’in (2010) ortaokul öğrencileri arasında yaptığı araştırmada öğrencilerin %35’inin zorbalığa uğrayan, %30’nun zorba, %6’sının de hem zorba hem de zorbalığa uğrayan olduğu gösterilmiştir. Kartal ve Bilgin’in (2012) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin 1/3’ünün mağdur durumunda olduğu, 1/3’ünün de zorbalık gösterdiği bildirilmiştir.

ocuk için, doğum öncesi döneminden başlayan olumsuz çevresel koşullar; temel güven duygusunun yoksunluğu, özerk bir davranış sergilemekten dolayı utanç duyulması, girişimcilik gerektiren konularda suçluluk hissedilmesi ve başarılı olmak konusunda inançsızlık gibi ileriki dönemlerde, özellikle kimlik kazanma ve kendi yapabilirlik gücünün önemli olduğu 11-17 yaş döneminde, zyeterlilik algısı bozukluğuna yol açabilecek sorunlar ortaya çıkabilir (Burnukara ve Uçanok, 2012, s. 70). Bu araştırmamızda, erken ergenlik dönemindeki gençlerin, koruyucu sağlık, madde bağımlılığı, akademik başarı ve kişilerarası ilişkileri kapsamında zyeterlilik algıları ve akran zorbalığı tutumunun bazı sosyodemografik verilere göre ne lde değiştiğine bakılacaktır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Ana hipotez; bazı sosyodemografik verilere göre; çocukların zyeterlilik algısında ve akran zorbalığı üzerinde yordayıcı rolünün ölçekler kullanılarak, istatistiksel olarak tanımlanmasıdır.

Bazı sosyodemografik değişkenlerin, kişilerarası ilişkiler, koruyucu sağlık, madde bağımlılığı ve akademik başarı potansiyelini içeren zyeterlilik

algısında ve bununla birlikte akran zorbalığı üzerinde yordayıcı etkisi olduğu varsanılmıştır. Araştırmanın amacı, , bazı sosyodemografik değişkenlere göre 11 -14 yaş erken ergenlik dönemi çocuklardaki özyeterlilik algısının, akran zorbalığı ile bağlantısının analiz edilmesidir.

1.3. Çalışmanın Önemi

Erken ergenlik dönemindeki gençlerde, biyolojik değişimin birlikte getirdiği özyeterlilik algılarının ve akran zorbalığı sorunlarının aşağıda belirtilen bazı sosyodemografik değişkenlere göre nasıl değişkenlik gösterdiği araştırılmıştır. Böyle bir çalışma yapılmasının önemi, öncelikle ergenlerin koruyucu sağlık tutumu, madde bağımlılığından kaçınma, akademik başarı algısı ve kişilerarası ilişkileri kapsayan geniş bir özyeterlilik alanında, akran zorbalığına karşı bazı demografik değişkenlerin etkisine bakılarak, özyeterlilik ve zorbalıkla ilgili sorunlarının daha iyi anlaşılmasında, okul yönetiminin ve ailelerin bu önemli ve güncel konu hakkında dikkatini ve duyarlılığını arttırmada etkili olduğu düşünülmüştür. Okul ve okulda geçirilen yaşantılar bir bakıma çocuk ve gençlerin dış ortama alışması, sosyal beceriler geliştirmesi, fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerinin desteklenmesi, sağlıklı, özgür birer yetişkin olmaları açısından önemli katkılar sağlamaktadır (Santrock, 2001).

1.4. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Aşağıda verilen, bazı sosyodemografik değişkenler kapsamında, özyeterlilik algısının ve akran zorbalığı durumu arasındaki ilişki olup olmadığını belirlemek üzere şu sorulara cevap aranacaktır:

- Araştırmaya katılan öğrencilerde Cinsiyet değişkeninin, özyeterlilik ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Yaşadığı Bölge değişkeninin, özyeterlilik ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Yaş değişkeninin, özyeterlilik ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Anne-Baba Eğitim Düzeyleri değişkeninin, özyeterlilik ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir ?

- Araştırmaya katılan öğrencilerin Ailenin Birlikteliği değişkenine göre, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin ailenin Gelir Durumu değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Kaçınıcı Çocuk olarak dünyaya geldiği değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Kardeş Sayısı değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Kronik Hastalık değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Doğumsal Hastalık değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal destek değişkeninin, özyeterlilik algısı ve akran zorbalığında yordayıcı rolü nedir?
- Araştırmaya katılan öğrencilerde özyeterlilik algısının, akran zorbalığı tutumu üzerine yordayıcı rolü nedir?

1.5. Çalışmanın Varsayımları

- Çalışmaya katılan bireylerin anket formunu dürüst ve samimi cevaplar vererek doldurduğu değerlendirilmektedir.
- Çalışmada kullanılmış sosyodemografik form, akran zorbalığı ve orta okul öz-yeterlilik ölçeği gerekli yeterlilikte olan formlardır.
- Çalışmada kullanılmış akran zorbalığı ve orta okul öz-yeterlilik ölçekleri Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği bulunan klinik ölçeklerdir.

Havran 1 nolu Aile Sağlığı Merkezine gelen 11-14 yaş arası çocukların veri toplama aracı olan ankete verecekleri yanıtların gerçeği yansıtacağı, anketin uygulanacağı deneklerin, kendi koşul ve ortamlarında herhangi bir baskı altında kalmadan anketi dolduracakları varsayılmaktadır. Ayrıca araştırmanın uygulandığı çocukların araştırmanın ana kütlesini temsil edeceği varsayılmaktadır.

1.6. Çalışmanın Sınırlılıkları

- Bu araştırma 2018 yılında sonbahar dönemi Balıkesir İlinde Havran 1 nolu Aile Sağlığı Merkezine gelen 11-14 yaş arası çocukların görüşleriyle sınırlıdır.
- Bu çalışmada Aile Sağlığı Merkezine gelen 11-14 yaş arası bireylerin, sosyodemografik veri formu, akran zorbalığı ve orta okul öz-yeterlilik ölçeği maddelerine verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1 7. Tanımlar

Öz Yeterlilik: Bireylerin hayatlarını etkileyen durumlara karşı, onları harekete geçiren ve bu durumlara karşı sahip olmaları gereken donanımın üretilebilmesi için gereken kapasite ile ilgili kendilerine ait olan inançtır (Bandura, 1994, s. 72-77).

Akran Zorbalığı: Bir ya da birden çok öğrencinin, daha güçsüz öğrencileri, bilinçli ve süregelen bir biçimde rahatsız etmeleriyle neticelenen ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık şeklidir (Pişkin, 2002, s. 45).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Özyeterlilik

Özyeterlilik ile ilgili ilk düşünceler ilk olarak Bandura'nın "Sosyal Öğrenme Kuramı" aracılığı sayesinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Kişilerin istenilen yeterlilik düzeyine ulaşabilmek amacıyla edinmeleri gereken donanım ve bilgi birikimi ile ilgili edinim düzeyleri ile ilgili kendi kendine geliştirdiği öz yargıya özyeterlilik denir (Bandura, 1986, s. 391).

Schunk (2011)'a göre öz yeterlilik kavramı kişinin sahip olduğu davranışsal altyapının en önemli tetikleyicisidir. Kişiler sorumluluk aldıkları bir eylemi gerçekleştirmek için olması gereken bilişsel yeterliliğin ve becerinin kendi benliğinde olduğuna dair inanç düzeyi yükselirse o sorumluluğu üstlenmek için daha istekli olacaklardır.

Yenilmez ve Kakmacı'ya (2008) göre özyeterlilik ile ilgili etkiler bilişsel ve davranışsal olarak kişilerin eğitim ve iş yaşamları ve başarılı olma konusundaki güdülenme düzeylerini artırıcı bir görev üstlenmektedir.

Özyeterlilik kavramı, Bandura ile ortaya çıkan ve bireylerin elde ettikleri kazanımları ve bilişsel donanımı etkili olarak kullanması amacıyla öncelikli olarak çalışmaya konu olan alanda özgüven sahibi olması gerektiğini ileri süren (social learning theory) çıkış noktasındaki kavramdır. Özyeterlilik, bireylerin hayatlarını etkileyen durumlara karşı, onları harekete geçiren ve bu durumlara karşı sahip olmaları gereken donanımın üretilebilmesi için gereken kapasite ile ilgili kendilerine ait olan inançtır (Bandura, 1994, s. 72-77).

Bilgin'e (2009) göre, bilişsel olarak değişik yorum ve durumlara elverişli olan kişiler eyleminin sonucu ile ilgili daha pozitif bir inanç geliştirmektedir. Martin ve Anderson'a (1998) göre, özyeterlilik işte bu bilişsel olarak yoruma açık olma durumunun (esneklik) bir parçasıdır.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2002) tarafından yapılan tanımlamaya göre yeterlilik bir eylem veya ödevi yerine getirebilme kudretidir. Daha önce de bahsedildiği gibi ilk kez Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramında adı geçen öz yeterlilik ise kişilerin karşılaşması muhtemel sorunlarda bu sorunu çözebilmeleri adına kendilerinde geliştirdikleri bireysel yargı ile ilgilidir.

Akbulut (2006)'a göre ise kişiler, bilişsel veya davranışsal açıdan amaçlarını gerçekleştirmek adına, inanç düzeylerini yükseltmezse karşılaştıkları zor durumlarla başa çıkma konusunda da kendilerini yetersiz hisseder ve isteksiz olurlar. Özetle ifade etmek gerekirse; kişinin bir problemi kendi çabasıyla çözüme kavuşturabilmesi için o problemin çözümünün gerektirdiği beceri ve verileri bir araya getirebilmesi ve sonra da bunu çözüm amacına uygun şekilde birleştirip uygulamaya koyabilmesi ve bu uygulamaların çıktılarını da değerlendirebilme yeteneğine olan inanca öz yeterlilik denmektedir. Burada bahsedilen özyeterlilik kavramı matematik gibi derslerle ilgili de duygu ve yargıları etkileyebilir. Bu etki olumlu yönde olursa başarılı sonuçlar elde edilebilir.

Bandura (1977)'ya göre kendileri ile ilgili performans beklenti düzeyi daha yüksek olan kişiler diğerlerine kıyasla daha araştırmacı, daha uyum sağlayıcı ve diğer kişilerle ve nesnelere olan iletişimlerinde etkin rol oynayan ve motivasyon düzeyleri yüksek kişilerdir. Bu beklenti düzeyin kişinin diğer kişilerle kurduğu ilişkilerden elde ettiği iletişimsel verilere göre oluşur ve şekillenir. İnsanların hayatlarının daha ilk yıllarında bile ailesiyle başlayarak arkadaş çevresiyle devam eden, ilişkilerinde kazandığı pozitif veya negatif kazanımlar ve algılar, onda belirli bir bilinç düzeyi oluşturarak hayatının geri kalanının tamamında onu etkileyen algısal veriler olarak ortaya çıkar.

2.1.1. Yüksek ve Düşük Özyeterlilik Algısı

Kişilerin meydana gelen olaylar veya bu olaylarla ilgili edindiği özyeterlilik algıları; davranışsal olarak bu problemle başa çıkma eyleminin ne zaman başlayacağı, problemi çözmek için ne kadar güç kullanacağı, problemin çözümü sırasında karşılaşılabilecek muhtemel zorlukları, problemle ilgili çözüm sürecini etkileyici durumlara karşı kişinin bu sorunu çözmede ne kadar başarılı olacağı ve çözümde ısrar eden kişi olup olmayacağı gibi durumları pozitif veya negatif yönde etkiler (Gülmez, 2015, s. 14).

Özyeterlilik etkisi denilebilecek bu etki benzer bilişsel düzeyde ve yetenekte olan farklı kişilerin, aynı durumlar karşısında, farklı performans göstermesinin de nedenlerinden biridir. Kişilerin özyeterlilik ile ilgili bireysel farkındalık düzeylerindeki yükseklik veya düşüklük bu farkın nedenidir. Belirli bir probleme karşı özyeterlilik bilincine sahip olan kişiler, bu bilinç düzeyinin daha düşük olduğu kişilere kıyasla daha gayretli, düzenli ve başarılı olurlar (Başarar, 2014, s. 23).

Bandura ve Schunk'a (1981) göre özyeterlilik bilincindeki düzeyin yüksekliği, kişileri karşılarına çıkan problemlere karşı seçtikleri çözüm yollarına da etki etmektedir. Bir probleme karşı yüksek düzeydeki özyeterlilik bilinci taşıyan kişiler becerilerinden emin olamayan kişilere göre risk alma iştahında daha cesur oldukları tespit edilmiştir. Geçmiş deneyimlerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili olumsuz deneyimlere ve zorlanmalara sahipken bile kişiler eğer özyeterlilik ile ilgili bilinç düzeylerini yükseltebiliyorlarsa problemi eski başarısızlık izlerini de silerek çözebilir duruma gelebilirler.

Yüksek düzeyde özyeterlilik bilincine sahip kişilerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir (Bandura, 1997, s. 121; Compeau ve Higgins, 1995, s: 192; Gülmez, 2015, s. 14; Yağcı ve Aksoy, 2015, s. 90-92);

Özyeterlilik bilinci ile ilgili seviyedeki yükseklik, kişilerin başarıya ve refah duygusu ile ilgili beklentilerini de pozitif anlamda etkiler. Herhangi bir konu ile ilgili özyeterlilik sahibi olan bireyler karşılaşmaları muhtemel zorluklarda ve

problemlerde bundan kaçmayı değil, üstesinden gelerek kalmayı ve bu sorunun çözümü ile uzman bir bilişsel düzey edinmeyi hedefler.

Özyeterlilik sahibi kişiler nispeten daha zor ve güç gerektiren problemler ile karşılaşmaktan çekinmezler. Bununla birlikte bu tür bir problemle karşılaştıkları zaman yüksek derecede sorumluluk bilinci ile sorunu çözmek için çabalar.

Karşılarına çıkan problemler onları güdüler ve problemi çözmek için bu güdülerin devamlılığını sağlar. Problem çözme sürecindeki muhtemel başarısız girişimler özyeterlilik bilincinde kesintiye neden olmaz. Aksine hızlı bir şekilde bu bilinci yeniden kazanabilirler. Yaşadıkları muhtemel başarısız girişimleri yeteri kadar gayret göstermemeye, bilişsel ve yetenek anlamda yetersizlik olarak değerlendirirler.

Kendilerini korkutan ve rahatsız eden konulara karşı özgüven ile yaklaşarak bu korkuları kontrol altına alabilirler. Özyeterlilik kavramı kişilerin başarı düzeylerini yükseltmekte ve stres, panik gibi olumsuz durumlara karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Zor durumlarla ve problemlerle karşı karşıya kaldıklarında amaç merkezli hareket ederek sorun çözmek için çalışmaya devam edebilirler. Düşük düzeyde özyeterlilik bilincine sahip kişilerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir (Bandura, 1997, s. 122; Gülmez, 2015, s. 14);

Herhangi bir konu ile bağlantılı özyeterlilik bilinci düşük seviyede olan kişiler benlikleri için zor ve tehlikeli olabilecek türdeki problemlerde sorunun çözümünden kaçma davranışları sergiler. Amaçlarına ulaşmak için isteksizlik ve sorumluluk duygusundan kaçış belirtileri gösterir. Zorlayıcı bir problem karşısında bireysel başarı veya başarısızlık, çözüm yolları gibi konularla ilgilenmek yerine problemin yaratacağı muhtemel olumsuz sonuçlara odaklanırlar.

Zor problemler karşılarına çıktığında psikolojik olarak durağanlaşır ve çözüm sürecinden kolaylıkla vazgeçerler. Problem çözmedeki muhtemel başarısızlık gerçekleştiğinde, özyeterlilik bilincini yeniden yapılandırmaları

vakit alır ve uzun süre gerektirir. Konularla ilgili gerektiği ölçüde gayret gösteremezler ve bu durumu da bireysel beceri eksikliklerine bağlarlar. Buna bağlı olarak da sorunun çözümüne karşı olan inanç düzeylerinde belirgin düşüşler yaşarlar. Özyeterlilik bilinci yüksek düzeyde olanların tersine çok kolay bir şekilde stres ve panik duygularına sahip olurlar ve bu durum onların konu ile ilgili çözüme gidecekleri yolda umutsuzluk yaşamalarına neden olur.

Problemin çözümü için yapılması gereken eylemlerle ilgili ısrarcı ve tekrarlayıcı davranmazlar. İlk başarısız deneyimden sonra hemen vazgeçme eğilimine girerler. Geriye ket vurma olgusu bu tür bireylerde sıklıkla karşılaşılan bir olgudur. Yani önceden başlarına gelen konu ile ilintili herhangi bir deneyim onların bir sonraki deneyimleri için negatif yönde bir temel ve başarısızlık yönünde bir eğilim oluşturur

2.1.2. Özyeterliliğin Bireylerin Davranışları Üzerine Etkileri

Özyeterlilik bilinç düzeyleri kişilerin hangi biçimlerde düşünsel algoritmalar geliştirdiğini, olaylara ve durumlara karşı ne tepkiler verdiğini, kendilerini sorun çözme aşamasında nasıl güdülediğini ve tüm bu süreçlerin bilişsel ve düşünsel düzeyde değerlendirebilecek bir öz algıdır. Özyeterlilik düzeyindeki yükseklik veya düşüklük kişilerin güdü durumları ve problem çözme konularındaki süreçte onlara anlamlı ölçüde değer katmıştır. Bireysel psikolojinin temelinde yatan 4 olguya doğrudan etki eder niteliktedir. Bunlar: Bilişsel karmaşıklık düzeyi, güdülenme ile ilgili düzeyler, fiziki duyumlarla ilgili (beş duyu organı ile ilgili) düzeyler, karar verme mekanizmasının durumu ile ilgili düzeyler (Hancı, 2008, s. 14).

2.1.2.1. Duyuşsal Süreçler

Kişilerin beceri, güdülenme, zorluk derecesi, korku, stres gibi algıları problem çözme sürecine doğrudan etki eder. Strese yol açan durumlar, kişilerin özyeterlilik düzeylerinde ve kaygı duymaları ile ilgili psikolojik süreçlerinde, etkindir. Özyeterlilik düzeyi kişinin muhtemel zorluklar ve problemlerde bu problemlerin ne kadar farkında olduklarının seviyesini belirler. Muhtemel zor süreçlerin üstesinden gelemeyeceğini söyleyen kişiler etrafındaki bir çok kişi ve durumu kaygı verici birer tehlikeli durum olarak

algırlar. Problemlerin çözümü ile ilgili beceri düzeylerindeki düşüklükten yakınırlar ve meydana gelmesi muhtemel tehlikeli durumları olduğundan fazla görerek bundan çekinirler. Beceri düzeylerinin düşük olması ile ilintili var olan bilgileri onları daha da değersiz hissetmelerine neden olur ve bir sarmal halinde bu durum beceri düzeylerini aşağıya çekmeye devam eder. Bununla birlikte muhtemel zorluklarla baş edebileceklerini düşünen kişiler problemlerin çözümü noktasında daha girişken olurlar (Bandura, 1997, s. 125).

2.1.2.2. Seçim Süreçleri

İnsan çevresiyle varlığını sürdüren ve bu çevre ile kişiliğini şekillendiren bir varlıktır. Özyeterlilik düzeylerinin kişilerin çevresel etkileşimleri ile doğrudan ilgili olduğu söylenebilir. Kimi insan becerilerini ve dolayısıyla kendisini geliştirebileceği ortamlarda ve etkinliklerde olmayı seçebilir. Bunun sonucunda da kişiler yaşamları için yeni bir beceri düzeyi, etkileşim kuracakları kişiler, mekanlar ve olaylar edinirler. Karar verme mekanizmasına etki eden içsel veya dışsal bir etken o kişinin gelişimi ile ilgili doğrudan etki edebilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Topal, 2013, s. 12).

2.1.2.3. Güdülenme İle İlgili Düzeyler

Özyeterlilik düzeyi güdülerin organizasyonunda büyük yer tutmaktadır. Kişiler güdülenme olgusunu ilk olarak akli ile oluşturur. Problemlere karşı alacakları tavır ve çözüm yollarını değerlendirmek için öz değerlendirmeler yaparak kendi kendilerini güdülerler. Meydana gelebilecek muhtemel olumsuzlukları tahmin ederler ve planlarını geliştirerek bir güdü düzeyi oluştururlar. Çözüme ulaşarak problemi yok etmek için gereksinim duydukları bilişsel ve düşünsel kaynaklarla dışarıdan edinecekleri kaynakları organize ederler. Özyeterlilik düzeyi kişilerin güdülenme süreçlerine bazı farklı açılardan etki edebilir. Çözüm yolu ile ilgili amaçları belirleme, buna bağlı sahip olmaları gereken gücü belirleme ve çözüm ile ilgili ısrar düzeylerini belirleme (Bandura, 1997, s. 126).

2.1.2.4. Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi

Bilişsel düzey kişilere tahminde bulunma ve kontrol mekanizmaları oluşturmaları konularında yardım eder. Özyeterlilik düzeyi bilişsel duruma bazı açılardan etki edebilir. Problemler ve zorluklar karşısında çözüm yolları ilk olarak zihinde şekillenir. Bu şekil başka bir çok bileşen ile etkileşime girerek geleceğe dönük zihinsel projeksiyonlar tasarlanır. Özyeterlilik düzeyi yüksek olan kişilerin zihinlerinde meydana getirdikleri bu projeksiyonlar gerçeğe daha yakın (hayali değil) ve daha çözüm odaklıdır. Bunun sonucu olarak bu projeksiyonlar kişilerin sorun çözme ile ilgili harcayacakları gücü optimize (en düşük enerji ile en yüksek verim elde etmek) etmelerini sağlar. Kişisel olarak becerilerinden endişe duyan kişiler ise buradakinin tersine daha hayali ve başarısızlık öğeleri içeren projeksiyonlar tasarlayarak çözüm odaklı değil sorun odaklı hareket ederler. Böyle bir durum içinde kişilerin başarılı olmaları zordur (Hancı, 2008, s. 16).

2.1.3. Özyeterlilik Algılarını Oluşturan Kaynaklar

Bir bilim dalı olarak incelendiği zaman psikoloji bilimindeki bir çok yaklaşımın özyeterlilik kavramının ortaya çıkışınca öncül olduğu sonucuna varılabilir. 1900'lü yılların başlarında psikoloji bilimine katkı yapan iki kuramın psikanalitik kuram ve davranışçı kuram olduğu söylenebilir. Genel anlamıyla psikanalitik kuram kişinin davranışlarının bilinçaltı denilen bölge tarafından tetiklendiğini, davranışçı kuram da kişilerin davranışlarının çevresel etkilerle tetiklendiğini savunur. Bu yüzyılın ilk yarısına yaklaşıldığında ise bu kuramlara bir yenisi daha eklenmiştir. Bilişsel kuram denilen bu kurama göre ise insan davranışlarını tetikleyen şey insanların sahip oldukları bilgiler ve bu bilgilerin elde edilme şekilleridir. Bu kuramların ardından Hümanistik Kuram ortaya atılmış ve öz benlik kavramı psikoloji biliminin araştırdığı konulardan biri olmaya başlamıştır (Zimmerman, 2000, s. 83-86; Usher ve Pajares, 2009, s. 92; Kaleli, 2016, s. 10).

Özyeterlilik olgusu üç ayrı bileşen olarak ele alınarak değerlendirilebilir. İlki karşılaşılan problem ve sorunlu duruma göre şekillenen özyeterliliklerdir. Kişiler kimi problemleri çözme noktasında üst düzey özyeterlilik bilincine erişebilir

ancak problem tanımları deęiřtięi zaman bu düzeyde oynamalar ve dūřmeler meydana gelebilir. Bir iřletme yōneticisi yōnetim faaliyetleri konusunda ūst düzey bilgiye ve dolayısıyla ōzyeterlilik bilincine sahip iken aynı mūdūr aynı iřletmenin bir bařka bōlümündeki (örneęin pazarlama bōlümü) iřler ve problemlerle ilgili daha dūřük seviyede ōzyeterlilik bilinci düzeyine sahip olabilir. Bu görüře göre ōzyeterlilik karřılařılan probleme özeldir ve bu problemin ięerięi ve kiřinin kiřisel özelliklerine göre deęiřiklik gösterir. İkincisi, probleme konu olan alan ile ilgili ōzyeterliliktir. Üçüncüsü ise genel ōzyeterliliktir. Bireylerin karřı karřıya kalabilmesi muhtemel tüm sorunlarla ilintili olan bu genel ōzyeterlilik bilinç düzeyi dięer sayılan iki ōzyeterlilik türüne göre daha stabil bir řekildedir (Çetin, 2011, s. 74).

İnsan Davranışları Ansiklopedisine göre bireylerin ōzyeterlilik düzeylerini arttırmada dōrt ana etken önemlidir. Ōzyeterlilik bilinci bireylerin eyleme geçmek için karar alması, eylemi geręekleřtirmek için harekete başlaması ve eyleme konu olan sorunu çōzmesi aşamalarında kişiye etki eder. Ōzyeterlilik düzeylerinde etkili olan dōrt ana etken ise şöyle açıklanabilir (Kurt, 2012, s. 197; Uzel, 2009, s. 7; Baltacı, 2008, s. 30; Grimes, 2011, s. 14):

Yerinde ve eksiksiz tecrübe, Ōzyeterlilik bilincinin öncül kaynaklarından biridir. Literatürde Uсталık tecrübesi şeklinde de isimlendirilir. Geriye dönük edinilen başarı oranı yüksek tecrübeler ōzyeterlilik bilincine pozitif yönde etki eder. Bunun tersi de mümkündür. Tecrübe olgusu ōzyeterlilik inancının artmasını sağlayarak buna bağlı olarak inanç, ısrarcılık gibi davranışsal öğeleri de tetikler.

Dolaylı Yaşantı Kazanımları, dolaylı yōnden geręekleřen bilişsel ve davranışsal süreçleri kapsar. Kişi izlediği ve örnek aldığı kişi veya kişilerin hareketlerini taklit yoluyla tekrar eder veya tersi durumda kaçınmak istediği birinin davranışlarını taklit etmemeye çalışır. Dolaylı yaşantı kazanımlarına göre kişi gözlemlediği bir davranışın sonunda bir ödöl alındığını görürse o da aynı davranışı yerine getirmeye çabalayacaktır. Duygusal olarak incelendiğinde dolaylı yaşantı kazanımı kavramında kişi onlara herhangi bir

olumsuzluk yaşatmamış olmasına rağmen bazı olaylardan, kişilerden, objelerden korkarak uzak durmak isteyebilirler.

Dış İkna, kişinin başarılı olabilmesi için daha çok çalışmasına buna bağlı olarak özyeterlilik bilincinin oluşmasına olan inanç düzeyinin artmasını sağlayacak dışsal etkilere dir. Kişinin çözebileceğinden daha fazla sorunu üstlenmesi başarısızlık ihtimalini güçlendirir ve bu da kişinin özyeterlilik bilinci ile ilgili negatif etki yaratabilir. Özyeterlilik bilinci tamamen yok olabilir veya azalabilir. Bu durumun zıttı durumlarda ise sorunun çözümü kolay olmasına rağmen kişinin başarısız olacağını telkin etmek o sorunun çözülmemesi riskini doğurur. Bu durumda kişi o sorunu çözmekten vazgeçebilir veya kaçabilir. Özyeterlilik bilinci ile ilgili kişiye telkin veren kişinin güvenilirlik derecesi ikna sürecinin başarısız için en önemli etkendir.

Fiziki ve Ruhsal Durum, Bireylerin stres kaynağı olan olgu ve olaylardan kaçınarak bunları azaltması ve ruhsal olarak hatalı yorumladıkları konuları düzeltmelerini sağlamak olarak açıklanabilir. Buradaki öncelikli konu fiziki veya ruhsal durumlarından öte kişilerin kendilerini nasıl gördükleri ve değerlendirdikleridir. Özyeterlilik bilinç düzeyleri yüksek seviyede olan bireyler bu durumu kendileri için bir avantaja çevirirler. Kendilerine olan bakış ve değerlendirmede şüphe duyan kişiler için de bu durum özyeterlilik açısından bir dezavantajdır.

2.1.4. Özyeterlilik Gelişimini Etkileyen Faktörler

Kişilerin beceri düzeyleri ile ilgili farkındalıkları ve öz algıları özyeterlilik inancıdır. Bireysel yeterlilikle ilgili olan bu inanç kişilerin güdülenmesi, fiziksel ve ruhsal doyumları için alt yapı oluşumu sağlar. Bireyler elde etmeye çalıştığı sonucu kendi eylemlerinin meydana getirdiğine ikna olmazlarsa başka sorunlarda çözüm için harekete geçmek veya ısrar konusunda daha az istekli olurlar (Pajares ve Schunk, 2004, s. 116). Buradan yola çıkarak denilebilir ki kişilerin özyeterlilik düzeyleri kişilik özellikleri ve eylemleri üzerinde doğrudan etkilidir. Kişilerin özyeterlilik düzeyi ile yakından ilişkili ve bundan etkilenen özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Duman, 2007, s. 6):

Kişilerin varmak istedikleri hedefin kişilikleriyle olan örtüşmesi,

- Aşmak zorunda oldukları sorunlar ve problemlerle ilgili ne kadar efor sarf edeceği,
- Görevlerin başaramaması veya yerine getirilmesi sırasında karşılaşacakları zorluk durumlarında buna ne ölçüde dayanıklılık göstereceği,
- Meydana gelebilecek muhtemel tersliklere karşı olan esnek bakış açıları,
- Çözüm sürecinde düşünce yapısı olarak engelleyici mi yoksa destekleyici mi düşüncelere sahip olacağı,
- Çevreden gelen uyarımlara ve isteklere verecekleri yanıtlarda ne ölçüde stres ve panik hissine sahip olacakları,
- İşin (problemin) bitiminde ne ölçüde başarılı oldukları.

Acar'ın (2006), Snyder ve Lopez'den alıntılıdığı özyeterlilik olgusu hakkındaki bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Özyeterlilik bilinci ölçülebilen ve gözlemlenebilen bir yetenek değildir. Kişinin kendi içinde oluşturduğu ve geliştirdiği bir öznel inanç türüdür.
- Özyeterlilik, kişinin kendi kapasitesi ve özel güçleri ile ilgili bir inanç sistemi değildir. Bununla birlikte karşılaşılan zorluklarla savaşıma ve bertaraf etme noktasında kişinin kendinde var olan becerilerini ve içsel gücünü organize etmesi ile ilgili var olan inancıdır.
- Özyeterlilik inancı, davranışsal boyutta bir tahmin aracı değildir ve nedensellikten uzaktır. Çünkü nedensellik kavramında açıklama sonuç ileler ve gözlemlenebilir. Özyeterlilik inancında ise konu sonuç değil nelerin yapılabileceği ile ilgili içsel güçtür.
- Özyeterlilik inancı, belirlenmiş bir amaca varabilmek adına yürütülen etkinlikler de değildir.
- Özyeterlilik ve özsaygı kavramları da birbirlerinden farklı iki kavramdır.
- Özyeterlilik olgusu bir güdülenme aracı değildir. Güdülenme düzeyini arttırıcı bir olgudur.
- Özyeterlilik inancı, elde edilmesi umulan sonuçla bağlantılı değildir.

- Özyeterlilik, kalıtsal bir durum değil sonradan kazanılabilen bir durumdur.

Yukarıda bahsi geçen maddelerde de açıklandığı üzere özyeterlilik bireyin kişisel becerileri ile orantılıdır. Sosyal bilişsel kuram bu becerileri şöyle sıralar (Atılboz, 2007, s. 26);

Simgeleştirme Becerisi: Bireyler karşılaştıkları durumları simgeleştirme ile zihinlerine alırlar ve bilişsel düzeyde bu simgelere anlamlar verirler. Düşünme yeteneğine sahip olduğu için insanlar çevresel iletişim ve etkileşim süreçlerinde farklı farklı objeleri tanıyarak onlara simgesel anlamlar yüklerler.

Tahmin Becerisi: Bireyler gerçekleştirecekleri eylemlerin muhtemel sonuçları ile ilgili fikir yürütebilirler ve bu sayede eylemleri ile ilgili amaçlar belirleyebilirler. Bu amaçlara bağlı olarak da yapacakları eylemlerde gereksiz ve sonuç vermeyecek türde olanları eleyebilirler ve eyleme odaklanabilirler.

Dolaylı Bilişsel Edinim Becerisi: Bireyler, kendileri dışında etrafında olan insanların davranışsal olarak inceler ve eylemleri sonucunda aldığı geri bildirimlerden yola çıkarak kendi davranışlarını da şekillendirebilirler. Bu durum bazı problemler karşısında ne yapmaları gerektiği konusunda insanlarda bazı paket çözümler oluşmasına aracılık eder.

Öz Denetleme Becerisi: Bireyler gerçekleştirdikleri eylemler ve etkinlikler ile ilgili olarak kontrol mekanizmaları geliştirirler. Kendilerini bu değerlendirme sonuçlarına göre geliştirebilirler veya daha fazla eylem içine girebilmek için güdüleyebilirler.

Kurumsal yapıdaki bazı uygulamalar ile kişilerin özyeterlilik düzeylerini etkileyen bazı yöntemler de şöyle sıralanabilir (Özdoğu, 2004, s. 38-39; Kaleli, 2016, s. 15);

Eğitsel Süreçler: Kurum üyelerinin kişilik yapılarına ve psikoloji özelliklerine uygun eğitimsel süreçlerin tasarlanması kişilerin konu ile ilgili bilinç düzeylerini yükselterek başarı oranını arttıracaktır. Bu durum zincirleme olarak özyeterlilik düzeyinin de artmasına neden olacaktır. Grup iletişimi ve

bireylerarası iletişimin etkin şekilde kullanıldığı eğitim süreçleri kişilerin birbirlerinden etkilenmeleri yoluyla verimi en üst düzeye çıkaracaktır.

İletişim Süreçleri ve Bilgi Alışverişi: Kurumsal yapının üst amaçları ve düzeni ile ilgili bilgisi olan kişiler karar verme noktasında daha yüksek düzey sorumluluk üstlenebilmektedir.

Süreçlerin Yeniden Yapılandırılması: Özyeterlilik bilinç düzeyini artırıcı yönde çalışmaların yeniden düzenlenmesi de bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Bu durumu bir örnek ile açıklamak gerekirse gönüllülük esasına dayalı olarak kurumsal yapı içindeki bireylerin birlikte hareket ederek, bir sinerji oluşturarak sorunların çözüm yollarını aramaları özyeterlilik bilinç düzeyini arttıran bir yöntemdir

2.1.5. Ergenlik Döneminde Özyeterlilik

Ergenlerin kendi yaşlılarıyla bir arada buldukları arkadaş grupları özyeterlilik bilinci gelişiminde önemli bir aşamadır. Bireyin öğrenmesinin büyük bir kısmının gerçekleştiği bu dönemde, sosyal öğrenme de kişinin yaşamında önemli bir yer tutar ve arkadaş grupları arasında edinilir. Ergenlikten önce veya ergenlik sırasında bireyler yaşıt grupları içerisinde aldıkları pozisyona göre sevilme, onay görme, değer görme konularına daha fazla duyarlıdırlar. Ancak bu gruplar birbirine tıpatıp benzeyeni aynı statüdeki veya yaştaki kişilerden oluşmazlar. Bireyler bu durumda kendisine daha çok benzeyen, yanlarında daha fazla kabul göreceğini düşündüğü kişiler arasından bir seçim yapar ve onlarla yakınlaşarak daha yoğun iletişimsel faaliyete başlar. Bu gruplar içinde kabul görmek özyeterlilik düzeyinin gelişmesi için çok önemli bir yer tutar. Bu gruplar içinde kabul görmek ve özyeterlilik duygusu doğru orantılı olarak değişim gösterir (Schunk, 1991, s. 210; Bandura, 1994, s. 74-77; Templin, 1999, s. 114).

Ergen grubundaki bireyler ergenliğin sonlarına yaklaştıkları ölçüde insanoğlunun toplumsal yapısı gereği kendi ve etrafındaki kişilerin yaşamları ile ilgili çok daha ileri düzeyde sorumluluklar almak zorunda kalırlar. Buna bağlı olarak da ergenler çok çeşitli ve farklı konularda sorun çözme

yetenekleri edinmeye başlarlar. Buluğ dönemindeki fiziki gelişimlere uyumlu bir yaşam sürmek ergenler üzerindeki önemli sorumluluklardan ve çözmeleri gereken önemli problemlerden biridir. Bu dönemde ergenler ne kadar çok sorunlar karşılaşır ve bu sorunlara çözüm yolu ararlarsa ergenlik sonrası yetişkinlik dönemlerinde de o denli problem çözücü kişiler olurlar. Çevresel olarak etkilerden ve toplumdan arındırılmış bir ortam ergenler için olumsuzluklar oluşturur. Bu durum ergenlerin yetişkinlik dönemlerinde karşılaşabilecekleri muhtemel sorunlardan kaçınma eğilimini de beraberinde getirecektir. Yetişkinlik evresine geçtiğinde sağlıklı bir yaşam sürebilmek için ergenlerin bu evrede karşılarına çıkan sorunları çözmek için çaba sarf etmesi gerekir. Kişisel olarak yeterlilik düzeyi kişinin geçmiş yaşantılarında edindiği bilgiler ve sorun çözme teknikleriyle ilgili deneyim ve beceri kazanması ile bağlantılıdır (Sert, 2017, s. 31).

İnsanın her gelişim evresi (çocukluk, ergenlik, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi) yeterlilik ile ilgili yeni sorunları da içinde barındırır. Ergen bireyler yetişkinlik evresine zaman olarak yaklaştıkça sorumluluk alma zorunluluğu da ortaya çıkar. Ergen bu sorumluluk duygusunu içselleştirmek zorundadır. Bu durum bir çok farklı yeteneğin bir arada olmasını ve yeni başlayacağı gelişim evresinde yaşayacağı hayatın kendisine yüklediği sorunları çözme konusunda bilişsel ve davranışsal yetenekleri elde etmeyi gerektirir. Bu evrede özellikle karşı cins ile olan iletişim ve etkileşim başlı başına bir sorun olarak karşısında durmaktadır. Buna ek olarak yaşamının geri kalanında ne tür işler (meslek) yapacağı da zorlu problemlerden biridir (Bandura, 1986, s. 46; Templin, 1999, s. 115).

Ergenlerden farklı olarak çocukluk evresindeki bireyler kendilerine düşünsel ve fiziksel açıdan benzeyen bireyleri arkadaşları olarak görme eğilimindedir. Arkadaş seçimindeki bu seçici olma durumu kişilerin birlikte hareket etmelerini ve grup psikolojisi içinde özyeterlilik bilinç düzeylerinin yukarı seviyelere taşınmasını sağlar. Bunun tersine arkadaş grubunu seçme konusunda sorun yaşayan ve bir gruba dahil olamayan veya olmakta zorlanan çocuklarda da özyeterlilik bilinci olumsuz olarak etkilenmektedir (Bandura, 1994, s. 74-77).

Bireyin sorun oluşturması muhtemel durumlardan kaçınması sonraki muhtemel sorunlarla ilgili edinilecek deneyimlerin de edinilmemesi anlamına gelmektedir. Bir çok fiziki ve psikolojik tehlikeyi içeren sosyo-ekonomik açıdan alt gelir grubuna ait çevreler suç eğilimi taşıyan kişiler için oldukça fazla sayıda rol model sağlar. Genç bireyler bir yandan ergenlik gibi yaşamlarının dönüm noktası olabilecek bir olguyla yaşamaya çalışırken bir yandan da bu tip ortamlarda zyeterlilik bilinçleri üzerinde ciddi anlamda olumsuz uyarın bulunan bu tip çevrelerde yaşamak zorunda kalırlar (Bandura, 1989, s. 730-733; Pajares, 2006, s. 340).

Ergenlik evresindeki bir birey daha önceden karşılaşmadığı bir sorunu ozmek ve üstesinden gelebilmek için ne tür eylem ve faaliyetler içinde bulunacağını anlamaya çalışırken zyeterlilik bilincini de farkında olmadan geliştirir ve güçlenmesini sağlar. Sorunlardan ve sorunlu ortamlardan uzak kalmaya eğilim karşılaşılabilecek muhtemel sorunlara karşı kişiyi savunmasız bırakır. Ergenlik evresindeki bireyler sorunlu durumlardan kainsa da bu sorunların üzümünde başarılı olamasa da iletişimsel boyutta bir beceri kazanır. Ergenlik evresi en kısa haliyle psikolojik karmaşa olarak tanımlanabilir. İnsan doğası gereği yaşamının her evresinde sorunlarla yüz yüzedir. Çocuklukta yürümek, iş tutabilmek bir sorun iken, ergenlikte kabul görmek; yetişkinlikte para ve statü kazanmak bir sorunken yaşlılıkta sağlık bir sorun halindedir. Ergenler kendi evrelerindeki “büyük” sorunların ve buhranın üstesinden gelme yeteneğine sahiptir (Bandura, 1994, s. 74-77).

Ergenlik evresindeki kişiler hayatlarında farklı farklı çevrelerle iletişim kurmakta, bu ortamlarda yeni iletişim becerileri kazanmakta, yeni bir çok kişi ile etkileşim kurmakta ve karşı cinsle olan iletişim ve etkileşimlerinde ağır sorunlar yaşamaktadırlar. Özyeterlilik bilinç düzeyi düşük olan ergen bireyler hali hazırda yaşadıkları olumsuzluk ve sorunlarına takılı kalarak yaşadığı sorunlarla aynı zorluk seviyesindeki gelecek sorunları için başarısızlık beklentisi için girebilmektedir. Bu durumun tersi olarak zyeterlilik bilinç dzeri yüksek olan ergen bireyler de başarısızlıklarını içselleştirmeden başarısızlığın nedenini abasızlığa dayandırlar ve daha fazla çaba gösterme eğilimi içine girerler (Çelikkaleli, 2010, s. 21).

2.1.6. Özyeterlilik Kavramının Önemi

Özyeterlilik, kişinin davranışsal tetikleyicisi (Bandura, 1989, 1997), motivasyon kaynağı ve sorunlar karşısında ısrarcılığını güçlendiren bir konumdadır. Bununla birlikte özyeterlilik, yetenek ve bilişsel düzey gibi bir çok bilinçaltı ve bilinç düzeyindeki olguya doğrudan etkide bulunarak ve bu olguların birbirleriyle bağdaştırılmasını ve koordineli biçimde çalışmasını sağlayarak sorunların çözümünde etkin yol oynar (Pajares ve Miller, 1994, s. 118). Tüm bu sayılan sebeplerden ötürü özyeterlilik belirli bir yeteneğin elde edilmesinde veya bir verinin öğrenilmesini gerektiren bilişsel süreçlerde ve sonrasında da bu yetenek veya bilginin işlerlik kazandırılarak kullanılmasında çok önemli bir yerde bulunmaktadır.

Bandura (1989) özyeterlilik bilincinin belirlenmiş bir amaca ulaşmaya ilişkin olarak bireyin motivasyon düzeyini belirlediğini savunur. Motivasyon düzeyi sorumluluğu gerçekleştirmek adına ne kadar efor harcanacağını ve bu efordaki harcama eylemindeki sürekliliği belirler. Özyeterlilik bilinç düzeyi üst seviyede olan bireylerin problemlerle karşı karşıya geldiklerinde daha alt düzeyde özyeterlilik bilincine sahip bireylere kıyasla daha yüksek oranda ısrarcı oldukları gözlenmiştir. Bireylerin problemlerin ve sorunların çözümüne ilişkin çözüm inancı ne kadar kuvvetli ise o süreçte de o denli ısrarcı oldukları da tespit edilmiştir.

Birey çözmek için çabaladığı problemi çözebilme inancına sahipse süreç içinde karşısına çıkan sorunları bireysel gelişim için bir fırsat olarak görme eğilimine girmektedir. Bu açıdan bakıldığında sorunlar problemin iyi şekilde çözülebilmesinin de bir parçası olmaktadır. Birey problemlerden çekinmediği ölçüde başarı sağlar. Bu başarıyı sağlamak adına ortaya koyduğu ısrarcı tutum da özyeterlilik bilinç düzeyi düşük kişilere göre daha üst seviyededir (Bandura, 1993, s. 122). Özyeterlilik bilinç düzeyi yüksek olan bireyler muhtemel başarısız girişimleri ısrarcı olmamaya, az çalışmaya, eksik bilişsel donanıma bağlar (Schunk, 2000, s. 116-118).

Öte yandan işin yapılabilmesi konusunda şüphelere sahip olan bireyler de böyle bir durumda farklı bir bakış açısı geliştirir. Bu yapıdaki bireyler

belirledikleri amaç doğrultusunda çok gayret sarf etmezler ve muhtemel başarısızlık durumlarında ısrarcı bir tutum içine girmezler. Başarısız girişimleri nesnelleştirerek problemin imkansızlığına atıf yaparlar ve bu yüzden ısrarcı davranmazlar. Özyeterlilik bilinç düzeyi düşük seviyede olan bireyler kendi kapasiteleri yerine olayların zorluğu ile daha çok ilgilenirler (Bandura, 1989, s. 731).

Elde edilen bu davranışsal yapının eğitsel süreçler bakımından etkinliği tartışılmaz durumdadır. Eğitim süreçlerini tasarlayan ve yürüten kişiler özyeterlilik düzeyleri en alt seviyede yer alan bir çok öğrenen ile karşı karşıya gelmektedirler. Bu tür öğrenenler yeni bilgiler edinme eylemini genellikle reddetmekte ve bunun için efor harcamayı da gereksiz olarak açıklamaktadırlar. “nasıl olsa ben bunu başaramam, neden boş yere vakit kaybedeyim ki” güdüsü öğrenenlerin öğrenme süreci ile ilgili önemli bir engel teşkil eder konumdadır (Kotaman, 2008, s. 116-117).

Özyeterlilik olgusu öğrenen bireylerin öğrenme süreçleri boyunca kullanacakları yöntemlere ve sürecin sonundaki değerlendirme sonuçlarına doğrudan etki eden bir olgu durumundadır. Öğrenenlerin süreç içinde gerekli gördükleri durumlarda eğitimcilerden ve diğer grup arkadaşlarından yardım talep etmesi ve öğretim ile ilgili kendi yöntemlerini geliştirerek uygulamasının değerlendirme sonuçları üzerinde pozitif katkı yaptığı tespit edilmiştir (Schunk, 2000, s. 116-118; Pintrich, 1999, s. 459; Karabenick ve Knapp, 1991, s. 221). Özyeterlilik bilinç düzeyi yüksek olan öğrencilerle düşük olan öğrenciler arasında yardım isteme, öğrenme tekniklerini geliştirme ve uygulama gibi süreci etkileyen konularda büyük farklar olduğu tespit edilmiş ve özyeterlilik düzeyleri yüksek olan öğrenenlerin diğerlerine kıyasla daha başarılı oldukları gözlenmiştir (Karabenick, ve Knapp, 1991, s. 221; Pintrich ve De Groot, 1990, s. 133).

Özyeterlilik kavramının süreçlerde önemli olmasının başka bir önemi ise; kavramın etkileşim içinde bulunduğu sürecin diğer değişkenlerini etkilemesinin yanı sıra bireyin bire bir kendi içsel dinamiklerini de etkilemesidir. Üniversite derecesindeki öğrencilerden okul öncesi derecedeki

öğrencilere kadar bir çok farklı sınıf ve düzeydeki öğrenenler üzerinde ve birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiş farklı araştırmaların sonuçları göstermiştir ki özyeterlilik kavramı okul başarısı üzerinde etkili bir kavramdır (Jackson, 2002, s. 243; Lodewyke ve Winne, 2005, s. 3; Shell, Colvin, Bruning, 1995, s. 386). Birden çok bağımsız araştırmada elde edilen verilerin ortak noktalarından hareketle özyeterlilik kavramı ile ilgili bir çok konuda genellemeler yapmak artık olası hale gelmiştir (Kotaman, 2008, s. 114-115).

Araştırmalarda sadece öğrenme süreçleri ve bu süreçlerin değerlendirme sonuçlarına göre bir sınırlama yapılmamış bir çok farklı yaş grubundan ve çok farklı alanlardaki kişilerin farklı konularla olan etkileşimleri de istatistiksel olarak veri haline getirilmiştir. Genelleme yapılacak olursa özyeterlilik kavramının okul başarısı üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu söylenebilir (Pintrich, 1999, s. 459).

2.1.7. Özyeterlilik İle İlgili Araştırmalar

Norwich (1987) özyeterlilik ile ilgili yaptığı çalışmasında, 9-10 yaş grubundaki öğrenim hayatı sürdüren bireyleri ele almıştır. Sayısal derslerle ilgili yaptığı araştırmalarda matematik ve özyeterlilik arasındaki korelasyonu incelemiş öğrencilerin önceki yaşamları ve okul öz benliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (Akt. Deniz, 2017, s. 50).

Elizabeth ve ark. (2004), şehirde yaşam sürdüren ergen grupların birbirleriyle olan iletişim çatışmalarını, gelecek algılarını özyeterlilik kapsamında incelemiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda düşük özyeterlilik bilinç düzeyi ile yüksek düzeyde umutsuzluk arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Yani özyeterlilik düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi yükselmekte, özyeterlilik düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyinin düştüğü anlaşılmıştır. Grupların cinsiyet farkları ve etnik kökenlerinin de özyeterlilik üzerinde etkili olduğu kızların erkeklere oranla daha üst düzeyde özyeterlilik bilincine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Yardımcı (2007) tarafından elde edilen araştırmada; ortaokul düzeyindeki öğrenciler ile ilgili sosyal destek ve özyeterlilik etkileşimi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda sosyal destek ile özyeterlilik arasında olumlu yönde ama çok da güçlü olmayan bir etkileşimin varlığı gözlenmiştir. Bu inceleme grubunda incelenen ergen bireylerde ise sosyal destek kavramının özyeterlilik yeteneklerini etkilediği sonucuna varılmıştır.

Efe (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda; 14-16 yaş grubu öğrenciler incelenmiştir. Bu gruptaki öğrencilerde spor aktivitelerinin özyeterlilik bilinci ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmış ve 9 ay boyunca süren spor aktivitelerinin bu gruptaki öğrencilerin özgüven düzeyi, özyeterlilik düzeyi ve benlik algılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Güven (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda çıraklık eğitimi alan ve bizzat gerçek bir işte çalışan ergen bireylerin özyeterlilik düzeylerinin nüfus bilim etkisi açısından araştırmıştır. Elde edilen verilere göre çıraklık yapan ergen bireylerin özyeterlilik bilinç düzeyleri ile çevresel ve toplumsal etkilerle cinsiyet etkisi gözlenmemiştir. Ancak işyerinde elde ettiği kazanç ve kurumsal ait olma duygusu ile özyeterlilik arasında anlamlı ve olumlu yönde etkileşen bir ilişki saptanmıştır. Değerlendirmeler ışığında özyeterlilik ile yaşanan yer arasında da olumlu ve anlamlı bir etkileşim saptanmıştır.

Usher (2009) tarafından gerçekleştirilen kalitatif (niteliksel) araştırmada ortaokul çağındaki öğrenci bireylerin matematik dersi ile özyeterlilikleri arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında matematik derslerinde başarı düzeyi yüksek öğrencilerle düşük düzeyli öğrenciler arasından seçilmiş gruplarla yarı doğaçlama görüşmeler yapılarak öğrencilerin matematik dersi kapsamında kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre öğrenciler matematik dersi ile ilgili özyeterliliklerini açıklama çalışırken dört ana nokta dikkati çekmiştir. Bunlar bireysel deneyimleme, doğrudan olmayan geçmiş yaşantılar, sözel ikna ve fiziki durumlardır. Araştırmanın kısa özetinde ise öğrencilerin sahip oldukları özyeterlilik bilincindeki düzeyin yüksekliği ile

matematik dersindeki başarı arasında yüksek düzeyli bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Çelikkaleli ve Gündüz (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, ergenlik evresindeki bireylerin sorunlara karşı takındıkları tavır ve akademik ve sosyal başarı ile ilgili özyeterlilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre bireylerin özyeterlilik düzeyleri ile sorunları çözme süreçlerinde kullandıkları yeteneklerinde olumlu yönde bir etkileşim saptanmıştır.

Eken (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ergenlik evresini yaşayan bireylerin ebeveynleri ile aralarındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ergen bireylerin algılarındaki ebeveyne bağlılık şekli ile sosyal olarak başarılı olma arasında olumlu yönde bir durum saptanmıştır.

Reçber (2011), tarafından gerçekleştirilen çalışmada ilköğretim 7. ci sınıfta okuyan öğrenciler özyeterlilik ve matematik ilişkisi açısından incelenmiştir. Yapılan çalışmada 934 öğrenciye çeşitli anket çalışmaları uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre cinsiyetin her değişken üzerinde, okul türünün sadece davranışsal değişken üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Regresyon veri analizi değerlendirme sonuçlarına göre ise özyeterlilik, kaygı düzeyi, davranış, cinsiyet ile başarı düzeyi arasında anlamlı bir etkileşim olduğu sonucuna varılmıştır (Reçber, 2011).

Fadlelmula (2011), yaptığı çalışmalarda ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin matematik konusu ile ilgili ilişkisini incelemiştir. Öğrencilerin bazı psiko-teknik özellikleri ile matematik dersi arasındaki ilişkiler ışığında davranış temelli bir model oluşturmaya çalışmıştır. Elde edilen verilere göre; öğrencilerin matematik dersi ile ilgili amaç ile ilgili bilinç düzeyleri sahip oldukları bireysel amaç algı düzeyi ile doğrudan etkileşim içinde olduğu saptanmıştır. Özyeterlilik olgusunun doğrudan ve dolaylı olarak öğrencilerin amaç algıları, amaca yönelimleri, öğrenme ile ilgili bilişsel süreçlerini ve matematik başarılarını etkilediği saptanmıştır.

Telef ve Karaca (2011) tarafından yapılan çalışmalarda ergen yaş grubundaki bireylerin özyeterlilik bilinç düzeylerinin nüfus bilim değişkenlerine bağlı olara değişip değişmediği ve özyeterlilik olgusunun psikolojik göstergeleri incelenmeye çalışılmıştır. Yürütülen çalışmalar ve elde edilen verilere göre yapılan değerlendirmelere göre özyeterliliğin cinsiyet, yaş ve toplumsal başarı düzeylerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte ergen evredeki bireylerin okul başarısı, toplumsal kabul görüş, ruhsal ve psikolojik özellikleri ile dış görünüşleri ile ilgili durumlarının özyeterlilik bağlamında bir çok psikolojik kavram ile anlamlı etkileşim içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu psikolojik kavramlar şöyle sıralanabilir;

- kaygı bozuklukları,
- depresyon,
- olumlu veya olumsuz benlik algı düzeyi,
- somatizasyon (çözümlemeyen sorunlara vücut tarafından verilen fiziksel tepki),
- çabuk öfkelenme ve bir şeylere zarar verme isteği.

Arslan (2011), tarafından yapılan çalışma ilköğretim düzeyindeki 6-7- ve 8. sınıf öğrencilerinin özyeterlilik ile ilgili inanç kaynaklarının öğrenme süreçleri ve kişisel performanslarını anlamlandırmak amacıyla yürütülmüştür. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde öğrencilerin sözel ikna ve performans etkilerinin özyeterlilik bilinç düzeylerini yükselttiği; ruhsal pozisyon ve dolaylı yaşantı kazanımlarının daha alt düzeyde geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin özyeterlilik bilinç düzeyleri ile en fazla ilintili olan ve özyeterlilik inancını en fazla betimleyen faktörün performans başarı faktörü olduğu saptanmıştır.

Ekinci (2011) tarafından yapılan araştırmalarda; orta öğretim öğrencileri incelenmiş ve bu öğrencilerin geçmiş yaşantılarında elde ettikleri deneyimlere bağlı olarak geliştirdikleri akademik özyeterlilik düzeylerinin erteleme ile ilgili davranışları, öğrenilmiş çaresizlik ile ilgili davranışlarını betimleme üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen istatistik sonuçlarına

göre öğrencilerin sahip oldukları akademik özyeterlilik bilinç düzeylerinin diğer değişkenler üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2011), yaptığı çalışmalarda 6, 7, 8. sınıflarda okuyan öğrenci bireylerin matematik dersi karşısındaki motivasyonları, bu ders ile ilgili kaygı düzeyleri, derse karşı olan özyeterlilik bilinç düzeyleri gibi değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Bağlantısal tarama modelini kullanan araştırmacı 17 değişik okulda öğrenim hayatını sürdüren 1527 öğrenci üzerinde duyuşsal özellik ölçeğini uygulayarak veriler elde etmeye çalışmıştır. Elde edilen araştırma verilerinin değerlendirilmesinde de korelasyon ve regresyon veri analizi yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre öğrencilerin konu ile ilgili motivasyonları, bu motivasyonun kaynağı, özyeterlilik bilinç düzeylerindeki yüksekliğin matematik dersindeki başarı üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Aksoy (2012)'un yaptığı çalışmada ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler incelenmiştir. Bu öğrencilerin sosyal kabul edilmiş beklentisinin suç oranları, isyan etme veya boyun eğme gibi davranışsal boyutlarıyla cinsiyet ve nüfus bilim açısından aralarındaki ilişkinin incelenmesi yapılmıştır. Elde edilen verilere göre; Sosyal Yetkinlik Beklentisindeki düzeylerle ilgili olarak suçluluk alt ölçeği ve utanç duygusu ölçeği arasında bir ilişki saptanamamıştır. Açmak gerekirse bu seviyedeki öğrencilerin sosyal yetkinlik beklentisi ile ilgili bilinç düzeyi arttıkça suçluluk duymamakta ve utanç duygularında da körelme meydana gelmektedir.

Ceylan (2013)'ün yaptığı çalışmalarda ergen evredeki bireylerin öz benlik bilinçleri ile duygusal anlamdaki özyeterlilik bilinç düzeyleri arasında bir etkileşim olup olmadığı bulunmaya çalışılmıştır. Elde edilen çalışma verilerine göre, ergen evre bireylerinin öz benlik saygı düzeyi ile duygusal özyeterlilik bilinç düzeyi arasında olumlu bir etkileşim olduğu görülmüştür.

Altun ve Yazıcı (2013), tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda ergen evredeki bireylerin öz benlikleri ile ilgili bilinç düzeylerinin akademik anlamda özyeterlilik ve başarı ile ilgili durumu irdelenmiştir. Yapılan araştırmaya 382

ortaöğretim öğrencisi katılmış ve istatistik sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen çalışma verilerin analizine göre ergen evredeki bireylerin öz benlik ile ilgili bilinç düzeylerinin sosyal ve ekonomik koşullardaki farklılıktan etkilenmediği ancak okul türü ve uzmanlaşılacak istenen alana göre ciddi oranda değişim gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sakarya (2013) tarafından yapılan bilimsel araştırmada ergen evredeki bireylerin psikolojileri ile özyeterlilik bilinç düzeyleri arasındaki etkileşim incelenmeye çalışılmıştır. Lise düzeyinde bulunan (10 ve 11. sınıf) öğrencilerden 300 kişi seçilmiş ve anlık tepki izleri, özyeterlilik düzey ölçeği ve bireysel bilgi alma şemaları ile çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre yapılan değerlendirmede, ergen evredeki bireyleri psikolojik durumları ile özyeterlilik bilinç düzeyleri arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani ergen evre bireylerin özyeterlilik bilinç düzeyleri yükseldikçe kaygı, depresyon, anlık öfke ve birilerine (bir şeylere) zarar verme ve karşılaşılan olumsuz durumlara karşı vücutlarının bilinç dışı fiziki tepkiler verdiği bilgilerine ulaşılmıştır. Bu durumun cinsiyet bağlamında incelenmesi sonucunda da kızların erkeklere oranla daha yüksek derecede bu duyguları yaşadığı tespit edilmiştir.

Koçer (2014) yaptığı araştırmada ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin öz benlik bilinç düzeyleri ile özyeterlilik bilinç düzeyleri arasındaki ilişkinin toplumsal ve nüfus bilim değişkenleri bağlamında incelemeye çalışmıştır. Elde edilen çalışma verilerine göre; ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin öz benlik bilinç düzeyleri ile özyeterlilik bilinç düzeyleri arasında veribilim açısından anlamlı sayılabilecek bir bağ olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yaş durumu, grup içindeki başarı durumu, grubun ortalama başarı durumu, ebeveyn ve eğitimcilerin davranışsal durumları, ebeveynlerin eğitim durumu gibi değişkenlerin özyeterlilik bilinç düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Uysal ve Bingöl (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ergen evredeki bireylerin riskli durumlara girme tutumlarını özyeterlilik ve diğer bazı değişkenler bağlamında incelemeye çalışmıştır. Yapılan çalışma kapsamında 394 lise düzeyi öğrenciyle bireysel bilgi edinme şeması, Ergen

evre bireylerde risk alabilme ölçeği ve genel özyeterlilik düzey ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre ergen evre bireylerde riskli durumlar içine girme tutumunun okul başarısı, ebeveyn davranışları gibi değişkenlere bağlı olarak arttığı veya azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Certel, Bahadır, Saraçoğlu, Varol (2015) yaptıkları araştırmalarda lise düzeyindeki öğrenci gruplarını incelemiş ve bu öğrencilerin özyeterlilik bilinç düzeyleri ile duygusal olarak iyi hissetme seviyelerini cinsiyet, okul başarısı ve spor aktivitelerine katılım gibi değişkenler bağlamında incelemiş ve bu değişkenlerle özyeterlilik arasında pozitif yönde bir etkileşim olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Liseye giden 410 öğrenciye uygulamalar eşliğinde sorular sorulmuş ve bunun sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre özyeterlilik bilinç düzeylerinin daha üst seviyede olduğu tespit edilmiştir. Duygusal olarak iyi hissetme seviyesi ile özyeterlilik bilinç düzeyindeki yüksek seviyenin akademik başarı üzerinde de pozitif yönde etki ettiği sonucuna varılmıştır. Spor aktivitelerine katılan ve düzenli fiziksel etkinlikler yapan öğrencilerin de duygusal olarak kendilerini iyi hissettikleri ve özyeterlilik bilinç düzeylerinin diğer öğrencilere kıyasla daha üst seviyede olduğu görülmüştür. Duygusal olarak iyi hissetme ile özyeterlilik bilinç düzeyi arasında bir doğru orantı vardır denilmiştir.

Laçın (2015) tarafından yapılan çalışmada yüksek öğrenim seviyesindeki öğrencilerde var olan özyeterlilik bilinç düzeylerinin stres kaynağı bulunan durum ve olaylarda sorunları çözme süreçlerine olan etkisi araştırılmıştır. 549 yüksek öğrenim öğrencisi ile Bireysel Bilgi Formu, Bilişsel Esneklik Envanteri ve Genel Özyeterlilik Ölçeği ve Stresle Başa çıkma yöntemleri Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen istatistikî sonuçlara göre öğrencilerin bilişsel olarak esnek olmaları ve cinsiyetleri ile ilintili bir farklılık tespit edilememiştir.

Öztürk ve Şahin (2015) tarafından yapılan çalışmalarda ilk öğretim beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin özyeterlilik bilinç düzeyleri ile matematik dersindeki başarı durumları arasındaki ilişki anlaşılmaya çalışılmış ve bu kapsamda 1565 öğrenciden Matematik Tutum Ölçeği ve Matematik

Özyeterlilik Ölçeği aracılıkları ile veriler toplanmaya çalışılmıştır. Sonuçların değerlendirilmesi amacıyla da derse ait sınıf başarı puanları esas alınmıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre, beşinci sınıfa devam eden öğrenciler matematik dersine karşı pozitif bir bakış açısı ile dersi alıyorlar. Buna bağlı olarak özyeterlilik bilinç düzeylerinin de yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

2.2. Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı Pişkin (2002)'e göre; kendini savunamayan bir mağdurasayıcı bir veya daha çok sayıda öğrenci tarafından farkındalıkla ve süregelen bir şekilde orantısız güç uygulanmasıdır.

Akran zorbalığını Olweus (1993) mağdurun fiziksel olarak kendinden daha güçlü kişi ya da kişiler tarafından devamlı ve bilinçli olarak şiddet içeren tutumlara maruz kalması olarak belirtmiştir. Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Gösterilen tanımdan da anlaşılacağı gibi, zorbalık bir tür tecavüzdür, ancak saldırgan bir davranışın zorbaca davranış olabilmesi için kişiler orantısız arasında güç olması, süregelen ve bilinçli şekilde yapılması gibi özellikleri içermesi gerekir.

Aynı güçteki iki kişi Olweus'a (1993) göre de laf attığında ya da kavga ettiğinde zorbalık olmamaktadır. İki kişi arasındaki güç ilişkisinde bir orantısızlık olduğunda zorbalık olarak tanımlanır. Ergen, şiddete maruz kaldığında kendini koruyamaz ya da onu örseleyen akranlarının karşısında çaresiz kalır. Bununla birlikte kendinden daha fiziksel anlamda gelişmiş bir akranı tarafından bir kere saldırgan davranışa maruz kalan gencin de zorbalığa uğramış olduğu söylenemez, çünkü burada devamlılık yoktur. Devamlı bir şekilde şiddet içeren davranışa maruz kalan bir gencin akranı uğradığı söylenebilir.

Buna benzer bir tanımlama ile Berger (2007)'de akranlar arasındaki samimi takılmalarıya da bir kereye mahsus yapılan rahatsız edici davranışların genel olarak zorbalık olarak değerlendirilmediğini, kırıcı ve dostça olmayan tutumları ise zorbalık olarak tanımladığını belirtir.

2.2.1. Akran Zorbalığı Türleri

Genel anlamdayapılan araştırmalarda üç tip zorbalıktan söz edilmektedir: bunlar, güç uygulayarak, grubun dışına iterek ve sözel olarak yapılan zorbalıklardır. Fiziksel ve sözel zorbdalık doğrudan zorbalık içinde yer alırken, grubun dışına itilme ise dolaylı zorbalık olarak belirtilmiştir. İlişkisel saldırganlık terimi ise, baskı ve tehdit uygulayarak istediğini yaptırmak, yapılmadığı takdirde ilişkiyi bitirmek ve tehdit etmeyi içeren dolaylı bir saldırganlığı tanımlar. (Arıman, 2007, s. 32).

Zorbalık türleri 4 sınıfta incelenmektedir (Yurdakul, 2016, s. 11-12):

Fiziksel saldırı: Yumruklama, saç çekme, bıçakla saldırma, itme, tekme atma ya da korkutma amaçlı kullanılan her çeşit fiziksel şiddet,

Sözlü saldırı: Karşı tarafa lakap takma, dedikodu, alay etme, çirkin takılmalar, kötü şaka, hakkında kötü şeyler yazma, tehdit etme gibi sözel şiddet,

Psikolojik saldırı: Gruptan dışlama, aşağılama, kişisel eşyalarına zarar verme, ayrımcılık, parasını zorla alma şeklinde duygusal şiddet,

Cinsel saldırı: Sarkıntılık, cinsellik içeren sözler sarfetme, elle taciz, davranışlarda bulunma biçimindedir.

2.2.2. Zorbalığın Ortaya Çıkış Biçimleri

Çeşitli araştırmacılar tarafından zorbalığın ortaya çıkış biçimleri şu şekilde belirtilir (Ayas ve Pişkin 2011, s. 554-557; Pişkin vd. , 2011, s. 49);

- Dövme, vurma,
- Tekme, tokat yumruk atma, tırmalama,
- İttirme, çekme ,
- Sindirme, tehdit,
- Dalga geçme, kızdırma, sözlü saldırı, tacizde bulunma, kızdırma,
- Uygunsuz isimle çağırma, yaralayıcı isimlerle çağırma,
- Mağdurun ve ailesini küçük düşürecek sözler söyleme,

- Mağdur ile ilgili dedikodu çıkarma,
- Sosyal izolasyon,
- Mağdur ile ilgili çeşitli yerlere uygunsuz sözler yazma,
- Mağduru bilinçli olarak grup ortamının dışında tutma yalnızlığa itme, oyun ya da faaliyetlere katmama, izole etme,
- Gruptan dışlayarak yalnızlığa terk etme,
- Kasıtlı olara maddi anlamda zarar verme, eşyasını saklama,
- Mağdura mental yetersiz olduğunu söyleyerek kendisini kötü hissetmesine sebep olma,

2.2.3. Akran Zorbalığının Nedenleri

Akran zorbalığının sebepleri bireysel nedenler, okula ait nedenler ve ailesel nedenler olmak üzere 3 ana başlık altında incelenir

2.2.3.1. Bireysel Nedenler

Zorbalık tutumu sergileyenlerin belirgin özellikleri, fiziksel olarak akranlarından ileride, bedensel işlerde kapasiteleri yüksek, spor faaliyetlerinde başarılı, zora dirençli , cesaretli ve hareketli olmalarıdır. Şiddet uyguladığı kişilerden yaş ve bedence büyük, fiziksel olarak göze çarpan va kaygı hissetmeyen kişilerdir . İmpulsif , katı, özgüveni yüksek, sağduyusuz davranırlar. (Ayas ve Pişkin 2011, s. 555-558). Akranlarına göre daha öfkeli, çabuk kızan bir karakter sergilerler. Özsaygı ve özgüvenleri yüksek, kuvvete dayalı bir kendilik algısına sahiptirler (Malkoç ve Ceylan, 2010, s. 641).

Şiddet uyguladıkları kişilerin sıkıntı çekmesinden zevk alır. Zorbalığa uğrayan kişilerin bunu hak ettiğini düşünür. Okula adaptasyon sorunu, düşük başarı, içe kapanma , psikiyatrik problemler, yeme bozuklukları, narkotik ilaç kullanımı, impulsif davranış, suça karışma, zorba arkadaş, düşük akademik başarı gibi sorunlar yaşar (Gökler, 2009, s. 513).

2.2.3.2. Ailesel Nedenler

Ev ortamında bedensel ve sözel zorbalıklara uğrayan ergenlerde, bu tür davranışları örnek alarak kişilerarası iletişimde ve bununla ilgili problemlerin çözümünde kullanabilir (Güvenir, 2004, s. 152).

Zorbalık içeren davranışları ve tutumları sergileyen gencin geçmişinde özellikle bebeklik döneminde ona bakan kişinin yeterli ve gerekli empatiyi göstermemesi, sevgi ve şevkatten mahrum bırakması, zorbaca davranışlar sergilemesi ailenin çocuğun eğitiminde fiziksel şiddet uygulaması ve gencin doğumdan itibaren getirdiği karakter yapısı zorbalık içeren davranışlar geliştirmesinde rol oynamaktadır (Garip ve Şavkın, 2008, s. 143).

Gencin zorbalık davranışlarını arttıran sebepler arasında, ev ortamında çocukluktan itibaren saldırgan davranışlara belli sınırlamalar getirilmemesi, kardeşler arasındabu tür davranışların kabul görmesi ve özgürlük alanının geniş tutulması bulunmaktadır. Çocuğun yetişme çağında açık kurallar koymak ve sınırlamalar getirmek önem taşımaktadır. Aynı zamanda bunları cezaya dönüştürmemek gerekmektedir (Güvenir, 2004, s. 152).

2.2.3.3. Okula Ait Nedenler

Eğitim ortamlarında şiddet içerikli tutumları arttıran nedenler okul yönetimi ve eğitimcilerin bu konudaki duyarsız tutum ve davranışlarıdır. Eğitim ortamının iyi davranışları onaylayan, kişilerarası ilişkileri samimi tutan olumlu iklime kavuşması zorbalık tutumlarını azaltacaktır. Denetimlerin gerek oyun alanlarında ve gerekse okul bahçesinde ve okul yolundasılaştırılması da akran zorbalığını azaltacaktır(Güvenir, 2004, s. 153).

2.2.4. Akran Zorbalığı Yapan Ergenlerin Özellikleri

2.2.4.1. Fiziksel Özellikleri

Genel olarak, zorbaların fiziksel özelliklerini incelemeyi amaçlayan araştırmaların çoğu zorbaların fiziksel olarak mağdurlara kıyasla daha güçlü, daha kilolu ve daha uzun boylu olduklarını ortaya koyar. Bjorkqvist, Lagerspetz, Berts ve King (1982) zorbalık yapan öğrencilerin okuldaki

öğretmenleri tarafından fiziksel açıdan sınıfın en güçlü öğrencileri olarak görüldüğünü tespit etmişlerdir. Olweus (2003) ve Atlas ve Pepler (1998) ise, zorbaların fiziksel olarak sadece mağdurlardan değil, aynı zamanda o ortamda bulunan bireylerin birçoğundan daha güçlü ve daha uzun boylu ve kilolu olduğunu saptamıştır.

Fiziksel olarak etrafındakilerden üstün olan zorbaların Duffy (2004), bu üstünlüğü bir avantaj olarak kullandıklarını ve özellikle kendilerinden boy ve kilo olarak daha zayıf olan öğrencileri seçtiklerini ileri sürer. Zorbalık tanımını yapan çoğu açıklamada zorbalığın özellikle zorba ile mağdur arasında belirgin ve kesin bir güç dengesizliğine bağlı olarak ortaya çıkması gerektiği ileri sürülür (Olweus, 2003; Rigby, 2003).

Gerek zorbalığı açıklamaya çalışan araştırma bulguları gerekse de zorbaların fiziksel özelliklerini belirlemeyi amaçlayan çalışma sonuçları doğrultusunda zorbaların bu doğrultuda hem mağdurlardan hem de çevrelerindeki birçok öğrenciden boy ve kilo olarak daha üstün oldukları ve bu üstünlüklerini bir araç olarak kullandıkları açıkça görülebilmektedir (Seçer, 2014, s. 48).

2.2.4.2. Kişisel Özellikleri

Zorbaların öz saygı düzeylerinin, akademik başarılarının ve diğerleri tarafından kabul edilme düzeylerinin oldukça düşük olduğunu Andreou (2000) açıkça belirtmiştir. O'Moore ve Hillery (1989) ise, zorbalık yapan kişilerin öz-saygılarının, zorbalık yapmayan kişilerin öz-saygılarından daha düşük olduğunu ve zorba davranışlarda bulunma sıklığı ile öz-saygıdaki düşüş arasında da olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Aslan ve Aşıcı (2010) zorbaları saldırganca davranışlar gösteren ve başkaları ile çatışmaya girmekten hoşlanan çocuklar olarak tanımlar. Öger vd. (2005) ise, zorbaların önemli davranış problemleri gösteren, şiddete uğramış ve ihmal edilmiş dışa dönük ve saldırgan tipler olduklarını belirtmektedir. Zorbaların en dikkat çeken yönü ona göre mağdurların kendilerine uygulanan saldırganca davranışları hak ettikleri düşüncesine sahip olmalarıdır.

İncelemeler, zorbaların aynı zamanda depresyona girme eğilimlerinin de oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir. Zorbalık yapmayla intihar etme eğilimi anlamlı bir ilişki olduğunu ancak bu ilişkinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini ve yalnızca erkeklerde görüldüğünü Rigby (2003) tespit etmiştir. Seals ve Young (2003) ise, zorbaların depresyon düzeylerinin ve intihar etme eğilimlerinin zorbalığa karışmamış bireylerden daha yüksek olduğunu saptamıştır.

2.2.4.3. Sosyal Özellikleri

Bazı araştırma bulguları açısından, zorbaların sosyal becerilerini belirlemeye dair araştırmalar arasında belirgin farklılıklar görülmektedir. Birkaç araştırma bulgusu zorbaların genel itibarı ile sosyal becerilerinin düşük olduğunu belirtmektedir (Olweus, 2003, s. 12-17; Rigby, 2003, s. 45). Fakat bazı araştırmalar ise, zorbaların, etraflarındaki diğer öğrencileri kendi amaç ve çıkarları için kullanma eğiliminde olduğunu ve dolayısı ile sosyal becerilerinin sanıldığı kadar aksine gelişmiş olduğunu belirtmektedir (Andreou, 2000, s. 50-52).

Bjorkqvist ve diğ. (1982: 307) diğer kişileri kendi çıkarları için kullanabilmenin, etkili sosyal ilişkiler kurabilme becerisine ve sosyal zekaya sahip olmayı gerektirdiğini söylemektedir. Kaukianien ve diğ. (1999, s. 81) sosyal zekâ ile zorbalık türleri (fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık) arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sosyal zekânın dolaylı zorbalıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, kişilerarası ilişkilerin manipüle edilmesini gerektiren dolaylı zorbalığın, sosyal becerilere sahip olmayı gerektirdiğini öne süren araştırmacıları destekler niteliktedir.

Kişilerarası ilişkilerde buna karşın problem çözme becerisi bağlamında zorbaların zorbalığa hiç karışmamış olanlara göre oldukça yetersiz olduklarını gösteren araştırma bulguları da bulunur. Kişilerarası çatışma durumlarında kullanacakları çözüm yollarının belirlenmesini içeren bir araştırmada Camodeca vd. (2003, s. 332), zorbaların, çatışmayı çözme hususunda, zorbalığa hiç karışmamış bireylerden daha yetersiz kaldığını ve

çatışmayı çözenin en iyi yolu olarak saldırganlığı gördüğünü tespit etmiştir.

2.2.4.4. Aile Özellikleri

Genel itibariyle zorbaların ailevi özelliklerini ortaya koymaya yönelik bulgular ise, aile yapısı, aile içi ilişkiler ve anne baba tutumlarında ki problemlere odaklanır. Zorbaların ailelerini karakterize eden en temel özelliklerden birisi olarak ailenin disiplin sağlamada kullandığı yöntemler olduğu belirtilmektedir (Yaman vd. , 2011, s. 101).

Zorbaların ailelerinin, Baldry ve Farrington (2000), zorbalığa karışmamış bireylerin ailelerinden daha cezalandırıcı oldukları ve fiziksel şiddete daha fazla başvurduklarını ve otoriter anne baba rolünün aile içi ilişkilere hâkim olduğunu tespit etmişlerdir (akt. Seçer, 2014, s. 51). Ailenin fiziksel ceza, tehdit gibi güce dayanan disiplin yöntemlerini kullanması ile Olweus (2003, s. 101) çocukların saldırganca davranışları arasında olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

2.2.5. Akran Zorbalığına Maruz Kalan Öğrencilerin Özellikleri

Çalışmaları sonucunda Besag, elde ettiği bulgular ışığında kurbanların ortak özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Çakır, 2017, s. 16):

- Aile hayatından memnundurlar ve aile mensupları ile yakın ilişki içerisindedirler.
- Utangaç, içine kapanık, kaygılı, diğer insanlardan hoşlanmayan bir yapıları vardır ve iletişim becerileri güçlü değildir.
- Sosyal olarak duyarsızdırlar, objektif düşüncelere sahiptirler, uyum yetenekleri zayıf ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde boyun eğici bir tutum izlerler.
- Anksiyete bozuklukları, depresyon, uyku ve yeme bozuklukları ve öfke patlamalarını içeren davranış bozukluklarından yakınmaktadır.
- Aşağılık duygusu taşırlar, özsaygıları düşüktür, entelektüel yeteneklerinin yetersiz olduğunu ve çekici olmadıklarını düşünmektedirler.

- Zorbaca eylemlere maruz kaldıklarında diğerlerinin yardım etmelerini sağlamada başarısızdırlar ve kendilerini çaresiz hissederler.
- Bir süre sonra zorbalığı hakettiklerine inanmaya başlarlar.
- Tehdit edilmeye karşı duyarlıdırlar.

Ailesel özelliklerin yapılan araştırmalar sonucunda çocuğun akran zorbalığı sürecine dahil olması ve onun bu süreç içinde kurban ya da zorba olması üzerinde de etkili olduğu açıkça görülebilmektedir (Şirvanlı, 2006, s. 79; Cenkseven vd. , 2008, s. 808-809).

Araştırmasında Şirvanlı (2006, s. 80) gerek kız gerekse erkek çocuklarının, ebeveynlerinin olumsuz çocuk yetiştirme stillerine ilişkin tutum ve davranışları ile karşı karşıya kaldıklarında ve olumsuz benlik imgesine sahip olduklarında, akran zorbalığına maruz kalma olasılıklarının arttığını vurgulamıştır. Aynı zamanda Olweus kurban statüsünde bulunan erkeklerin, anneleriyle iyi ilişkilere sahip olduğunu belirtmiştir ve zorba ve kurbanların ev ortamındaki sorunları, kişiler arası ilişkilerin zayıflığı, sorunlara karşı ilgisizlik, yerinde ve yeterince tepki gösterilmeyen ortamlar, duysal tepki verememe şeklinde özetlenebilir. (Cenkseven vd. , 2008, s. 808-809).

2.2.6. Zorbalıkla İlişkili Etmenler

2.2.6.1. Okul Başarı Düzeyi

Okullarda yaşanan şiddet olayları Ayas'a (2010, s. 1) göre, okulun genel algısını etkilerken aynı zamanda öğrencilerin öğrenme süreçlerini de olumsuz etkiler. Konu ile alakalı yapılan araştırmalar, şiddete uğrayan öğrencilerin akademik başarısı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Okulda yaşanan zorbaca davranışlar öğrenciyi sosyal olarak ilerlemelerinde yeteneklerini olumsuz bir şekilde etkileyebilen ciddi bir problemdir. Zorbaca davranışlara uğramak, kalıcı ve zararlı sonuçlar ortaya çıkarır. Kurbanların okula uyum sağlayamama okula karşı isteksizlikleri devam durumunu etkilemektedir. Kurban okula gitmeyi reddedecektir. Okulda yaşanan zorbalık olayları, zorba ve kurbanın akademik ve toplumsal değişimini olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Genellikle kurban öğrenciler okuldan

korkup kendilerini okul içerisinde güvensiz hissederler. Dışlanan ergenler, okul içinde yapılması gereken çalışmaların gerektiği performansı gösteremeyeceğinden, onların okuldaki başarısı da olumsuz yönde etkilenir.

Zorbalığına maruz kalan öğrencilerin stresli bir ortamda eğitim görmesi okula uyumunda zorluk yaşatacağından yaşanan sorunlu durum akademik başarısını olumsuz etkileyeceğini göstermişlerdir. Ciddi oranda zorbalığa uğrayan çocuklar yaşamış oldukları kötü muamelenin sonucu psikolojik problemler yaşar. Yaşanan sorunlar başarısının düşmesine sebebiyet vermektedir (Peker, 2015, s. 328-330).

2.2.6.2. Cinsiyet

Akran zorbalığına maruz kalan grubun çoğunlukla erkeklerden oluştuğu, kızların bundan daha az zarar gördüğü çalışmalarla desteklenmiştir (Boulton ve Underwood, 1992: 73; Olweus, 1994, s. 101). Birkaç araştırmacı, zorbalığa maruz kalma durumunda cinsiyetler arasında fark olmadığını tespit etmişlerdir (Dölek, 2002: 45; Gültekin, 2010, s. 16). Pişkin'e (2002, s. 29) göre kız öğrencilerin zorbalığa uğrama şeklinin, asılsız söylentiler, isim takma, dalga geçme gibi daha çok sözel, erkek öğrencilerin ise bedensel zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Eğitim ortamında, zorbalık ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde Koç (2007, s. 32), erkeklerin çoğunlukla bedensel (doğrudan) zorbalığa, kızların ise psikolojik(dolaylı) zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir.

Sarı ve Önder'e (2012: 897) göre kız öğrenciler erkek öğrencilere oranla, kız öğrenciler daha fazla zorbalığa karışmayan grupta yer alır, ayrıca erkeklerin zorba, zorba-kurban gruplarında yer almasının sebebi olarak, erkek çocuklarının alışılmış cinsiyet rolleri açısından impulsif tutumlarının desteklenmesi olarak bu duruma açıklık kazandırmıştır.

2.2.6.3. Yaş

Yaş ile zorbalık sürecine dâhil olma arasında yapılan araştırmaların bir kısmında anlamlı bir ilişki saptanmazken (Mynard ve Joseph, 2000, s. 169;

Kapıcı, 2004, s. 1), başka bir grup araştırmada ise yaş büyüdükçe zorbalık sürecine dâhil olma oranında azalma olduğu tespit edilmiştir (Boulton ve Underwood, 1992, s. 73; Austin ve Joseph, 1996, s. 447).

Bireyler büyüdükçe zorbalık oranının azalması; küçük çocukların etrafında kendilerine zorbalık uygulayabilecek çok sayıda yaşça büyük çocuk olması ve küçük çocukların yapılacak zorbalığa karşı koyabilecek gücünün olmaması ile ilişkilendirilir. Aynı zamanda yapılan araştırmalarda zorbalığa maruz kalma ve kurban olarak seçilme açısından en riskli grubun okullardaki en küçük sınıfların ve öğrencilerin olduğu, özellikle lise ve ortaokullardaki birinci sınıf öğrencilerinin zorbalığa karşı kendilerini koruyabilecek fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tamamlamadıklarından dolayı hedef olarak seçildiği tespit edilmiştir (Hanish ve Guerra 2002, s. 69).

Bazı yapılan çalışmalarda yaş ile karşılaşılan zorbalık türü arasında da ilişki olabileceği saptanmaktayken; fiziksel zorbalığın yaş büyüdükçe azalma eğilimi gösterdiği, ilişkisel zorbalığın ise yaş büyüdükçe artış gösterdiği tespit edilmiştir (Kapıcı 2004, s. 3). Bir başka çalışmada kızlarda ilişkisel zorbalık dışındaki diğer zorbalık türlerinde yaşla birlikte bir azalma olduğu, erkeklerde ise yaş büyüdükçe sadece alaya maruz kalmada bir azalma gözlenirken, diğer zorbalık türlerinde bir azalma olmadığı tespit edilmiştir (Şirvanlı, 2006, s. 78).

Araştırmalarında Hanish ve Guerra (2002, s. 69) çocuklarda yaş büyüdükçe doğrudan zorbalığın azalırken, alay etme ve isim takma gibi dolaylı zorbalık yöntemlerinin arttığını tespit etmişlerdir.

Bir başka yapılan bir çalışmada 10-14 yaş grubundaki ergenlerin zorbalıkla mücadele yöntemi olarak önemsememe, zorbaya yaptığı davranıştan vazgeçmelerini söyleme, yetişkinlerden yardım isteme ve mücadaleyi bırakma gibi yöntemleri daha çok tercih ederken; ağlama, arkadaşlarından yardım alma ve kaçmayı pek tercih etmedikleri tespit edilmiştir. Başka bir açıdan yaşça küçük ergenlerin ağlama ve kaçma gibi yöntemlere yaşça büyük ergenlere göre daha fazla başvurduğu tespit edilmiştir (Smith vd. , 2001, s. 106).

2.2.7. Akran Zorbalığı ile Başa Çıkma Yolları

Bazı girişimsel projeler zorbalıkla mücadelede kullanılabilir. Zorbalığı her yönüyle ele alan , gerek tek tek zorba ya da kurban üzerine gerekse tüm akran zorbalığını kapsayan davranışsal tutumları önlemek amacıyla uygulanan bu projelerin yaygın olarak kullanılması önem kazanmaktadır. Bu projeler kapsamında, ev halkı ve gencin devam ettiği eğitim ortamının da değerlendirilmeye katılması önemlidir. (Gökler, 2009, s. 530).

Sorunu teşhis etme, proaktif davranma ve erken harekete geçme gibi şiddeti önleyici davranışlar, Crothers ve Levinson'a (2004: 496) göre çok geniş boyutta planlanmalıdır. Zorbaca davranışların önlenmesine dair planlar geliştirmenin ilk basamağı, etkili bir yürütme projesi ortaya koymaktır. Bu tür projeler, sağlıklı bir izlem (yapılandırılmış ve yapılandırılmamış), biraraya gelme, sosyometrik ölçümler, anketler, eğitimcilerin görüşleri, şiddet uygulayanların içgörü kazanmaları gibi yöntemler ile yapılabilmektedir. Çok yönlü çalışmaları içeren şiddetle mücadele programı, okul idarecilerini, eğitimcileri, klinisyenleri, rehberlik danışmanlarını kapsayacak boyutta itina ile yapılmalıdır.

Onaylanmayan şiddet içeren davranışlara eğitim ve aile ortamında kurallar getirilmesi ancak bu kuralların empatik, samimi ve olumlu bir iklimde uygulanması hem eğitim ortamında hem de ev ortamında sürdürülmesi önemlidir. Fiziksel cezalar verilmeden, çerçevesi oluşturulmuş kurallar tutarlı, dostça bir. üslupla okul idaresi, öğretmenler, profesyoneller ve aile tarafından değiştirilmeden uygulanmalıdır, Gençlerin her türlü ortamdaki davranışları ebeveynleri ve okul idaresi tarafından dikkatle gözlenmeli ve denetim altında tutulmalıdır. Otorite figürü olan erişkinler her ortamda, tutarlı ve dengeli davranmalıdır(Olweus, 1995, s. 197).

"Olweus Zorbalığı Önleme Programı"şiddet içeren davranışları önleme amacı ile Olweus ve Limber tarafından geliştirilmiş, diğer oluşturulan şiddetle mücadele programlarının yanında en çok tanınanlardan biridir. Geniş kitlelerce uygun görülen Olweus Zorbalığı Önleme Programı oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Eğitimcilere ve okul idarecilerine önemli görevler

yükleyen bu çalışma ilk ve ortaöğretim düzeyindeki çocuklar üzerine odaklanır. Amaç samimi, empatik, dostça tutarlı davranışlar sergileyen ve bu davranışlarda süreçlilik gösteren katılımcı bir okul iklimi oluşturan, fiziksel ve katı bir şekilde cezalandırmaya yönelmeyen eğitim çalışanlarının, uygun birer örnek olduğu ve otoriteyi en iyi şekilde temsil ettikleri ılımlı bir programdır. (Gökler, 2009, s. 531).

Çalışmalar bu programla eğitim ortamında olumlu gelişmeler yaşandığı, akran zorbalığı tutumu sergileyen öğrencilerin impulsif davranışlarının azaldığı ve genel anlamda yarıdan fazla oranda zorbalığı önlemede başarı sağlandığı saptanmıştır. Bu çalışmanın olumlu sonuçları, giderek artan bir şekilde izlenmektedir. Bunun göstergesi sekiz aylık bir takip aşamasında görülen olumlu etkilerin, yirmi ay sonra yapılan araştırmada misliyle arttığı görülmüş ve istenen neticelere ulaşılmıştır. (Gökler, 2009, s. 531).

2.2.8. Akran Zorbalığı İle İlgili Çalışmalar

Oriol, Miranda, Amutio, Acosta, Mendoza ve Torres-Vallejos (2017)'ün yaptığı "Erken ve Geç Ergenlikte Akran Tarafından Ergen Mağduriyeti, Zorbalık ve Depresyonu Öngörmek İçin Bir Çoklu Arabuluculuk Modeli" konulu çalışmada; Okul ortamındaki şiddetin, okuldaki ergenler ve öğretmenler tarafından uygulanan şiddet üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğunu teyit eder. Öğretmen şiddeti, yalnızlık yolu ile depresyonun en önemli öngörücüsü olduğunu ve akran mağduriyetini ve agresif davranışın ortaya çıkmasını teşvik ettiğini belirtmişlerdir. "Depresyon Riski, Zorbalık ve Günümüzde Çin'deki Ergenlerde Sigara İçme Arasındaki İlişkiler" konulu Guo, Hong, Gao, Zhou, Lu ve Zhang (2016) tarafından yapılan çalışmada; Çin'in on sekiz şehrindeki liselerde 2011-2012 yılları arasında çalışmaya katılan otuz beş bin sekiz yüz doksan üç öğrenci üzerinde depresyon riski, zorbalık ve sigara içme arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların %1. 7'sinin başkalarına zorbalık yaptığını, %5. 8'inin zorbalığa maruz kaldığını, %3. 5'inin hem zorbalık yaptığını hem de zorbalığa maruz kaldığını ve %5. 6'sının ise yüksek depresyon riski altında oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek depresyon riski altında olan, zorbalık yapan, zorbalığa maruz kalan ve hem zorbalık yapıp hem de zorbalığa maruz kalan

kızlarda bu davranışların alışkanlığı ile bağımsız ve pozitif yönde ilişkili olduğunu, erkeklerdeki son durumun ise, zorbalık yapma ve hem zorbalık yapıp hem de zorbalığa maruz kalmanın artan sigara içme riski ile bağımsız olarak ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Shpiegel ve Apter (2015)'in yaptığı "Gençlerde Zorbalık, Siberzorbalık, Depresyon ve İntihar Düşüncesi: İnternet Üzerinden Anketleri Kağıt-Kalem Anketiyle Karşılaştırma" hususlu çalışmalarında; Genel siber-mağduriyetin, sanal sohbet odalarında tacize uğramanın ve internet üzerinden yayılan söylentilerden mustarip olmanın kalem kağıt anketini cevaplayan katılımcılarda daha yaygın olduğu, depresyon ve e-mail vasıtası ile tacizin ise internet katılımcılarında daha yaygın olduğu belirtilmektedir.

Yeni Zelanda'da Moor ve Merry (2014) tarafından yapılan "Çocuklarda Depresyon ve Zorbalık" hususlu boylamsal bir çalışmada; Altı hafta ile dokuz yıl boyunca çocukların davranışları ile alakalı olarak bir taraftan bin üç yüz yetmiş altı ailede annenin zihinsel sağlığı, eş şiddeti, son dönemdeki stresli yaşam olayları, ebeveynlerdeki alkol ve tütün ürünü kullanımı konuları; diğer taraftan 1398 çocukta zorba davranışı (hem mağdur hem zorba), çetelere dahil olma, çocukların kendi fiziksel yetenekleri ile alakalı algıları, akranlar ve aile arasındaki ilişkiler, benlik algısı, okul performansı, öğretmen notu gibi etkenlerin çocukluk depresyonu ile ilişkilerini inceleyerek, zorbalık yapan ya da zorbalığa maruz kalan çocuklarda, zorbalığa bulaşmamış olanlara göre ciddi şekilde yüksek düzeyde depresif belirtilerin olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde zorbalık ve depresyon arasında kompleks bir ilişkinin var olduğunu belirten araştırmacılar, zorbalığın uzun dönem etkileri ile ilgili olarak ebeveyn ve öğretmen tarafından çocukluk döneminin ortasında (7-12) bir çocuğun zorba olarak rapor edilmesinin ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de bu çocukların depresyon dahil birtakım zihinsel sağlık sorunları riski ile karşı karşıya olduklarını ifade eder. Üstelik ebeveynleri tarafından zorbalığa maruz kalan çocukların ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde depresyon ve intihar eğilimini de içine alan bir takım sağlık problemleri yaşadıklarını da ifade etmektedirler. Ayrıca depresyonlu ebeveynlerin çocuklarının depresyon oranının depresyonu olmayan ailelerin

çocuklarına göre 3-4 kat daha fazla olduğunu belirtmektedirler, aynı zamanda depresyon ile anne eğitimi seviyesi arasında bir ilişkinin olduğunu belirten araştırma, anne eğitimindeki eksikliğin çocukta olumsuz fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları ile ilişkili bir risk faktörü olduğunu söylemektedirler.

Lise öğrencilerinin zorbalığa uğrama sıklığını belirlemek için Murray-Harvey, Skrzypiec ve Slee (2012) yaptıkları araştırmada kızların %9'unun, erkeklerin ise, %10'unun haftada en az bir ya da iki defa zorbalığa uğradıklarını tespit etmişlerdir. Elde edilen verilerde ise zorbalığa uğramaları durumunda ağırlıklı olarak etkisiz başa çıkma stratejilerini tercih ettiklerini ve söz konusu stratejilerin kullanımı noktasında kızlar ile erkekler arasında anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Buradan yola çıkarak zorbalıktan kurtulmak için "okuldan ve zorbalardan kaçınma" ve "hatayı kendinde arama" etkisiz stratejilerini ve yine aile, öğretmen ve yakın arkadaştan "yardım isteme" etkili stratejilerini kızların erkeklere oranla daha fazla kullandıklarını belirtmişlerdir.

Yavuzer (2011)'in yaptığı bir araştırmada okullardaki şiddet ve saldırganlık olaylarında okul ikliminin ve öğretmenlerin etkisini incelemiştir. İncelemenin neticesine göre zorbalık yapan ergenlerin genel olarak yaşam becerilerinden yoksun olduklarını öğretmenlerin ise bu öğrencilere çatışma çözme, öfke kontrolü gibi becerilerini geliştirmelerine dair çalışmalar yapmaları gerektiğini belirtmiştir, aynı zamanda zorbalık ile başa çıkmada iletişim problem çözme, öfke kontrolü, iletişim becerileri gibi etkinliklerin yararlı olabileceğini ve okullardaki saldırganlık-şiddet olaylarını azalttığını vurgulamıştır.

Ergenlerde okul zorbalığı ve algılanan benlik belirginliği arasındaki ilişkiyi Aşıcı ve Aslan (2010) inceledikleri araştırmada zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma davranışının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığını, aynı zamanda zorbalık gösterme davranışının anne baba tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. İnceleme sonucunda zorbalık uygulama ve zorbalıktan kaçınma davranışı ile benlik belirginliği arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmişlerdir.

Ankara merkezindeki bir ilköğretim okuluna devam eden 7-14 yaşları arasında 146 çocuk ile yapmış olduğu araştırma sonucunda Gültekin (2010), akran zorbalığı tutumu ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Buna göre, 7-8 yaşlarındaki çocuklarda köşeye sıkıştırma, fiziksel saldırı, kişisel alana saldırı ve genel akran istismarı fazla iken, dalga geçme gibi psikolojik şiddet tutumlarını yaş ile birlikte artış gösterdiği tespit edilmiştir.

15-17 yaş arasındaki ergenlerin Gürsoy (2010) tarafından yapılan akran zorbalığına maruz kalmaları ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışan bir araştırmada ailesinden şiddet gören ergenlerin daha fazla akran zorbalığına maruz kaldıklarını ve işlevsiz başa çıkma becerileri kullandıkları sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda algılanan sosyal destek ile zorbalığa maruz kalma arasında negatif yönlü anlamlı ilişki gözlenmiştir.

Ergenlerin zorbalık statüleri ile aile ilişkileri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi saptamaya çalıştığı araştırmada Eşkisü (2009), ergenlerin algıladıkları sosyal destek arttıkça öz güvenlerinin arttığını ve zorbalık karşısında direnme içerikli davranışlar sergiledikleri sonucuna varmıştır.

Amerika'da 12-17 yaşlar arasındaki ergenler ile Juvonen ve Gross'un (2008) çalışmışlar. Bu çalışmada gençlerin %72'si bir önceki yıl içinde en az bir defa siber zorbalığa uğradıkları tespit edilmiştir. Eğitim ortamında şiddete maruz kalan ergenlerin sayısı ise çalışmaya katılanların %85'idir. Eğitim ortamında ve siber ortamda yaşanan zorbalık arasında %85 benzerlik saptanmış, bu sebeple siber şiddetin, eğitim ortamındaki şiddetin devamı olduğu öne sürülmüştür. Eğitim ortamında ve siber ortamda karşılaşılan şiddetin çeşitleri arasında da aynılık belirtilmiştir. Kötü lakap, sözlü veya yazılı hakaret sıkça görülen zorbalık tutumlarıdır. Siber şiddete uğrayanların büyük bir çoğunluğu baskı uygulayan kişiyi tanıdıklarını ve bu zorbalık tutumu sergileyenlerin aynı zamanda eğitim ortamında da benzer davranışları gösterdiğini bildirmişlerdir.

265 ortaokul öğrencisini kapsayan ve Siegel (2008) tarafından yapılan bir araştırmada öğrencilere zorbalık içeren bir takım görüntüler gösterilmiş ve bu görüntüleri izledikleri esnada ne hissettikleri ve bu zorbalık olaylarına maruz kaldıklarında nasıl davranacaklarını söylemeleri istenmiştir. İnceleme

sonucunda fiziksel zorbalık içeren görüntüleri izleyen öğrenciler diğer zorbalık türlerine göre daha fazla müdahaleye yönelik stratejiler geliştirebileceklerine varılmıştır, aynı zamanda öğrencilerin empati düzeyleri geliştikçe zorbalık türü ayırımı olmaksızın başa çıkma stratejileri geliştirdikleri tespit edilmiştir. Akran zorbalığı ile öğrencilerin başa çıkmada kullandıkları stratejileri zorbalık türüne göre belirlediği öne sürülür. Fiziksel zorbalık karşısında genel olarak öğrenciler yetişkinden yardım istemek ya da kaçmak gibi stratejileri daha fazla kullanmakta buna karşı mağdur ile arkadaşlık etmek gibi sosyal içerikli stratejileri daha az kullandıkları belirtilmiştir. Aynı zamanda kızların erkeklere göre sözel zorbalık ve dolaylı zorbalık karşısında birbirlerine yardımcı olma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

İsveç'te 12-20 yaşlar arası 360 gençle yaptığı çalışmada Slonje ve Smith (2008), okulda alışlagelmiş şiddet görenlerin oranını %10, siber şiddet görenlerin oranını %5, 3 olarak belirlemişlerdir. Mağdurların %33'ü zorbalığına maruz kaldıkları kişileri tanımamaktadır. Tanıyanların %57'si ise aynı ortamda bulunan öğrenciler olduğunu söylemişlerdir. Araştırmaya dahil edilen gençler elektronik ortamda fotoğraf ve film çekimleri aracılığı ile yapılan şiddetin daha çok insanı etkilemesi sebebiyle, verdiği zararın geleneksel zorbalıktan daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Kanada'da yaptığı bir çalışmada Li (2007), 7. sınıf öğrencisi olan yüz yetmiş yedi kişiye anket çalışması yaparak, araştırmanın sonunda alışlagelmiş şiddet uygulama davranışı ile siber şiddet kıyaslandığında, hem şiddete maruz kalan hem de şiddet uygulayan yönünden önemli bağlantılar tespit etmiştir. Okul ortamında baskı uygulayanlar, Li'ye göre siber zorbalık araçlarını kullananlar, geneksel zorbalık tutumunu sergileyenlerle kıyaslandığında, başkalarına daha fazla zarar vermektedirler.

Smith, Kanetsuna ve Morita (2006) ise ilkokul öğrencilerinin zorbalık olayları karşısında öğretilmelerine söyleme, öğretmen ve yakın arkadaşından yardım isteme ve yok sayma gibi stratejileri kullandıklarını buna karşın ortaokul

öğrencilerinin ise zorba ile kavga etme, çaresizlik, geri çekilme gibi işlevsiz başa çıkma stratejilerine başvurduklarını tespit etmişlerdir.

Zorbalık ile başa çıkmada öğretmen ve öğrencilerin tepkilerini inceleyen başka bir incelemede öğrencilerin büyük bir kısmı mağdurlara yardım edeceklerini ifade etmişler fakat bu düşüncelerini destekler özellikte davranışlarına rastlanmamıştır. İnceleme neticelerine göre öğrencilerin %50'si son zamanlarda zorbalığa uğramış fakat arkadaşlarından zorbalığı durdurmaya ya da engellemeye yönelik destek alamadıklarını belirtmişlerdir. Zorbalık karşısında, öğretmenlerin tutumları ile öğrencilerin zorbalığa müdahale etmeleri arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Öğrencilerin zorbalara karşı nasıl davranacaklarını bilememesi ve bir gün kendilerinin de zorbaların hedefi olabileceği düşüncesinden dolayı zorbalığı durdurmada isteksiz davrandıkları şeklinde yorumlanabilmektedir (Wilcox, 2005: 77).

Boyle, Hunter ve Warden (2004) ilk ve ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerin zorbalık karşısında yardım arama tepkilerini çeşitli değişkenlere göre araştırmışlardır. Ergenlerin çevreden destek istemelerinin nedenleri arasında cinsiyet farkı önemli bulunmuştur. Kızlarda çevreden yardım talep etme fazla iken bu durumun erkeklerde daha az olduğu görülmüştür. Ayrıca gençlerin kendilerini iyi hissetmeme durumları arttıkça çevresel yardım talepleri artmaktadır. nedeni İncelemeden elde edilen sonuçlar kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla sosyal destek arama gereksinimi içerisinde oldukları ve öğrencilerin olumsuz duygulanıma sahip olmaları arttıkça yardım aramaya davranışları daha fazla başvurduklarını göstermiştir. Zorbalık karşısında meydan okuma davranışlarını sergileyen öğrencilerin daha fazla yardım aradığı tespit edilmiştir, aynı zamanda incelemede okul türü zorbalığa maruz kalma sıklığı gibi değişkenler ile başa çıkma tepkileri arasındaki ilişki incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma olmadığı saptanmıştır. Kız öğrenciler sosyal destek almanın, zorbalığı engellemede en etkili çözüm olduğunu görmekte ve bu sayede kendilerini daha iyi hissettiklerini ileri sürmektedirler. Öğrencilerin %24'ü yardım istemeyi zorbalık ile başa çıkmada en iyi strateji olarak görmekte buna karşın yalnızca %12'si iyi

hissetmek için yardım istedikleri görülmüştür, bu sayede bu sonuç öğrencilerin aldıkları her yardımın her zaman etkili olmadığını kanıtlar özelliğidir.

2.3. Akran Zorbalığında Özyeterlilik

Özyeterlilik algısı kapsamında olan Madde Bağımlılığı, Akademik Başarı, Kişilerarası İlişkiler ve Koruyucu Sağlık kriterlerinin, Akran Zorbalığı ile ilişkisi bir çok çalışmada vurgulanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2007 yılında düzenlediği seminerde belirtildiğine göre, baskı uygulama davranışının hem şiddete maruz kalan, hem baskı uygulama davranışı gösteren hem de bu tür olayları şahit izleyen çocuklar üzerinde istenmeyen etkiler oluşturur. Bunlar aşağıda şöyle tanımlanmıştır(MEB, 2007)

a. Şiddete maruz kalan çocuklar :

- Kendilerine olan saygıyı yitirirlerve bu yitim uzun süre onarılamaz.
- Özgüvenlerini kaybedebilirler. İnsanlara olan itimatlarını kaybedebilirler.
- Toplum dışına itilir, tekbaşlarına kalabilirler.
- İçte kapanabilirler.
- Okula gittiği günlerin sayısı azalabilir ya da okulu tamamen bırakabilirler.
- Kendinden daha zayıf çocuklardan öfkelerini çıkarabilirler.

b. Şiddette bulunma davranışı gösteren çocuklar

- Gerekli müdahalede bulunulmazsa, psikolojik destek sağlanmazsa ne yazık ki, gelecekte kendilerinden daha güçsüz olanlar üzerinde baskılarını sürdürecektir ve toplumsal bir tehlike olarak yaşamlarına devam edeceklerdir.
- Toplum dışına itilebilir, ve asosyal bir yaşam sürdürebilirler.
- Toplumsal paylaşmanın verdiği haz ve bunun getirdiği pozitif duygulardan mahrum kalabilir.

c. Zorbalık davranışına şahit olan çocuklar:

- Şiddet ortamı güvensizlik verir.
- Şiddete karşı kendini koruyabilmek için tedirgin bir ruh hali içindedir.
- Çevrelerinde cereyan eden istenmeyen davranışlardan dolayı endişe ve korku içindedirler.

Akran Zorbalığının, özyeterliliğin alt maddelerinden biri olan Akademik Başarı bağlantısıyla ilgili olarak, Amerikan Okul Güvenliği Merkezine göre, şiddet uygulayan ergenlerin önemli çoğunluğu okul ortamında başarısızdır ve bu başarısızlık gelecekteki kariyerlerine ve çalışma ortamlarında yeterli verimlilik gösterememe durumuna kadar devam eder. sonraki yaşamlarında özellikle iş ortamlarında da başarı performansları düşük olmaya devam eder. Kingman'a göre bir diğer eğitim performansını düşüren neden ise, ergene şiddet uygulanması ve bu sebeple okulun onun için içinde mutlu olamayacağı bir yere dönüştür(Akt. Gökler, 2007).

Ayas (2007)'a göre, okul ortamında yaşanan şiddet, okul iklimi üzerinde olumsuz sonuçlar üretirken öğrencilerin öğrenme süreçlerine de olumlu etkide bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar okulda şiddete maruz kalan çocukların akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

, Şiddete en çok maruz kalan ergenlerin, endüstri meslek lisesi, en çok şiddet uygulayanların ise özel lisede okuyan gençler olduğu değişik okul ortamlarındaki ergenlerin, baskıcı tutum sergileme ve baskıya uğrama düzeyleri incelendiğinde görülmüştür. Ayrıca şiddete en az ölçüde maruz kalan ve en az ölçüde şiddet gösteren grubun ise Anadolu Lisesi öğrencileri olduğunu araştırma sonuçları göstermektedir. Gelecekle ilgili beklentilerin, uzun saatler ve günler boyunca derslerle ilgilenmenin, Anadolu Lisesi öğrencilerinde olumlu davranış gösterme olasılığını arttırdığı görülmüştür(Ayas, 2011). Akran zorbalığı tutumları, gerek kurban gerekse zorba için akademik başarısızlığa yol açan bir sorundur. Dolayısıyla yetersiz akademik özyeterlilik algısı ve akran zorbalığı arasında birbirine dönüşen ve sebebiyet veren bir kısır döngü oluşur.

Madde kullanımının akran zorbalığı ile bağlantısı diğer bir özyeterlilik problemi olarak karşımıza gelir. Akran Zorbalığı tutumu ile bağlantılı olarak; zorba-kurbanlar, tüm diğer çocuklarla kıyaslandığında daha fazla oranda madde kullanma, intihar düşüncesi, vücuduna zarar verme ya da tehlikeli bir şey yapma gibi benliği yıkıcı eylemlerde bulunmaktadır. Diğer akranlarına göre, bu ergenlerde, eyleme vurma şekilleri ile ilgili kendini öldürme düşüncesi, tehlikeli işlere girme ve narkotik ilaç kullanımının daha fazla olduğu belirtilmiştir. Sürekli esrar kullanmanın baskıcı davranışları tetiklediği ve üç kat arttırdığı belirtilmiştir(Mazur, 2003). Finlandiya’da narkotik ilaç kullanan danışanlarla yapılan bir çalışmada ise, kronik alkol alan erkeklerde ve kronik sigara içen kadınlarda baskıcı davranışların diğer gruplara göre daha belirgin olduğu görülmüştür (Kim, 2011).

Bir diğer konu koruyucu sağlık bağlamındaki özyeterliliklerdir. Bu alanda, düzenli doktor kontrolleri ile sağlanan koruyucu sağlık, ailenin dikkati ve ilgisi ile kazanılır. Çocuklarını dikkatli gözlemleyen ebeveynler onun bedensel ve ruhsal sıkıntılarının farkına vararak, bazı önemli hastalıkların erken teşhisini sağlarlar. Akran zorbalığında sıkça rastlanan DEHB(Dikkat Eksikliği-Hiperaktivite Bozukluğu), ailenin ve öğretmenin dikkati ile, erken teşhis edilebilir önemli hastalıklardan biridir.

Yapılan bazı kesitsel çalışmalar, hem DEHB tanısı hem de DEHB’nin semptomlarının zorbalık yapma ve kurban olma ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir (Holmberg, 2008). DEHB li olguların önemli oranda akran zorbalığı kurbanı oldukları saptanmıştır(Twyman, 2010). Çalışmalara bakıldığında, zorbaların yaklaşık%30’unun dikkat yetersizliği sorunları, %12, 5’nin depresyon, %12, 5’nin ise karşıt gelme-karşıt olma problemleri yaşadıkları bulunmuştur (Kumpulainen, 2000).

Özyeterliliğin diğer bir önemli adımı olan kişilerarası ilişkiler ile akran zorbalığı bağlantısı araştırmalarına bakıldığında Dünyada ve Türkiye ‘de iki durumu birbiri ile ilişkilendiren bazı saptamalar vardır. Toplumsal ilişkiler, kolay iletişim kurma, karşılıklı empati ve ilişkisel sorunları çözme kabiliyeti olarak tanımlanır(Matson, Matson ve Rivet, 2007). Empatik iletişim kurma,

bireysel alana saygı duyma ve toplumca kabul edilebilir davranışlar için ortam kurallarını önemseme gibi bir ergenin diğer arkadaşlarına yönelik tavırlarını içeren toplumsal beceriler(Çetin, Alpa Bilbay ve Albayrak Kaymak, 2003). okul ortamını terk etme ve diğer sorunların ortaya çıkmamasında önleyici faktörler olarak saptanmıştır(Korkut, 2004). Kişilerarası iletişim kurma özelliği yeterince gelişmemiş olanlar, toplum dışına itilebilir, gerek arkadaş çevresi ve gerekse aile ortamında görmezden gelinebilirler(Dowrik, 1986;Akt. Çetin ve ark. , 2003). Sürekli olarak diğer arkadaşlarına karşı baskıcı davranışlarda bulunan ergenin, genellikle büyüklerine karşı isyankar, toplumca kabul edilmeyen davranışlara sahip, sosyal ilişkilerde başarılı olamayan ve okulda belirlenen kuralları yerine getirmeme durumundaki ergenler oldukları, mağdur olan grubun ise genellikle ortam dışına itildikleri ve sosyal izolasyona maruz kaldıkları bildirilmiştir(Banks, 1997;Pişkin, 2002;Olweus, 2005).

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi nicel(Betimleyici)analiz yöntemidir.

3.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Balıkesir ili Havran ilçesi sınırlarında, Havran 1 nolu Aile Sağlığı Merkezine başvuran 1000 kişilik 11-14 yaş nüfusundan oluşmaktadır.

Araştırmanın örnekleme oranı ise 0.05 örneklem hatasına göre benzeşik örnekleme yöntemine göre seçilecek 278 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmaya başlamadan önce ailelere konu ile ilgili bilgi verilerek, aydınlatılmış onam alınmıştır. İlgili aile hekimliğine bağlı olan kişiler ile görüşülerek anketler gerçekleştirilmiştir. Bu konuda aile hekimliği çalışanlarından anketleri ulaştırma konusunda gerektiğinde yardım alınmıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Sosyodemografik form, Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği ve Akran Zorbalığı Ölçeği kullanılmak üzere üç aşama bulunmaktadır.

Çalışması yapılacak olan sosyodemografik değişkenler; Anne-babanın eğitim ve gelir düzeyi, ailenin yaşadığı yer (kırsal ya da kentsel), ailede kaç çocuk olduğu, kaçınıcı çocuk olarak dünyaya geldiği, doğumla birlikte bir hastalığı veya bebeklik döneminden itibaren bir kronik hastalığı olup, olmadığı araştırmanın kapsamında olan sosyodemografik değişkenlerdir.

3.2.1. Sosyodemografik veri formu

Ergenlerin, yaş, cinsiyet, ekonomik durum, kardeş sayısı, doğum sırası, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, ailenin gelir durumu, anne ve baba birliktelik durumu, yaşanan yer, sürekli hastalık durumu, doğumsal hastalık durumu ve aile dışında yakınlarının destek olma durumu ile ilgili demografik verilerin alındığı formdur.

3.2.2. Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği

Bu araştırmada; öz-yeterlilik kapsamında; Kişilerarası ilişkiler, Akademik başarı, Koruyucu sağlık, Madde bağımlılığı potansiyeli olmak üzere dört faktör den oluşan, 11-14 yaş arası çocuklar için, Ortaokul Öz-Yeterlik Ölçeği (OÖYÖ) kullanılmıştır. Aileden imzalı onam formu alındıktan sonra, ortaokul öğrencilerinin fiziksel, duygusal ve akademik başarı davranışları konusunda öz-yeterlik algılarının, yukarıda belirtilen sosyodemografik değişkenlerle ve akran zorbalığı ile bağlantısı OÖYÖ kullanılarak araştırılacaktır. Ölçekler için gerekli izinler alınmıştır. Bu araştırmayı gerçekleştirmek için konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmıştır.

Ortaokul Öz-yeterlik ölçeği, Bray, Nash ve Froman tarafından 2002 yılında geliştirilmiştir. Ölçek Likert tipi 37 maddeden oluşmuştur. Her bir madde için "Aşağıdaki maddelerin her birini yapmak sizin için gerçekte ne kadar uygun?" sorusuna karşılık 1 ile 5 arasında puan vermeleri istenmektedir.

Puanlandırma, 1 (Hiç uygun değil), 3 (Biraz uygun), 5 (Çok uygun) şeklindedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach Alfa), .73 ile .89 arasında bildirilmiştir. Yüksek toplam puan sonuçları yüksek öz-yeterliği göstermektedir. Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği"- (Middle School Self-efficacy Scale), Koruyucu Sağlık, Kişiler Arası İlişkiler, Madde Bağımlılığı Potansiyeli ve Akademik Başarı olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmuştur. Koruyucu sağlık alt ölçeğini, 1., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 23., ve 25. maddeler (10 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 10, en yüksek puan 50'dir.

Kişiler arası ilişkiler alt ölçeğini, 11., 12., 13., 14., 1., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 24., ve 26. maddeler (14 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 14, en yüksek puan 70'tir. Madde bağımlılığı potansiyeli alt ölçeğini 2. ve 3. maddeler (2 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 2, en yüksek puan 10'dur.

Akademik başarı alt ölçeğini 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36. ve 37. maddeler (11 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 11, en yüksek puan 55'tir. Ölçekten alınan en düşük puan 60, en yüksek puan 185'tir. Ölçekten alınan toplam puanı arttıkça öz-yeterlik düzeyi de artmaktadır. Ülkemizde Ortaokul Öz-Yeterlik Ölçeği'ningeçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Yardımcı ve Başbakkal (2010) tarafından yürütülmüştür.

3.2.3. Akran Zorbalığı Ölçeği

Akran zorbalığı ölçeği, Kutlu ve Aydın (2010) tarafından geliştirilmiştir(Türk Psikoloji Yazıları, Haziran 2010) Ölçek Likert tipi 45 maddeden oluşmuştur. Her bir madde için "Aşağıdaki maddelere ne kadar katılıyorsunuz?" sorusuna karşılık 1 ile 5 arasında puan vermeleri istenmektedir. Puanlandırma, 1 (Hiç katılmıyorum), 3 (Kararsızım), 5 (Çok Katılıyorum) şeklindedir. Ölçeğin katsayıları zorba, kurban ve dolgu için sırasıyla . 83, . 86, ve . 70'dir. Yüksek toplam puan sonuçları ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. 42., 38., 20., 14., 18., 29., 2., 6., 36., 26., 44., 32., 9. maddeler. 50'nin üzerinde pozitif yük alarak "kurban" alt ölçeğini oluşturmuştur. Bu faktöre yüklenmiş olan 24. madde ise . 48 pozitif yük almıştır. Sadece 11. madde (diğer çocuklar beni sıkıştırıp paramı ya da eşyam alır) en düşük yükü alarak (. 35) beklenildiği gibi bu alt ölçekte yer almıştır. Zorba alt ölçeğini oluşturan 21., 30., 45., 33., 35., 12., 3., 5., 27., 8., 15., 17., 39. ve 23. maddeler . 40 ve üzerinde negatif yük alarak bu alt ölçeği oluşturmuşlardır. Son alt ölçek olan dolguyu 16., 34., 25., 40., 7., 10., 28., 37., 22., 43., 4., 31., 13. , 1. ve 19. maddeler . 35 ve üzerinde pozitif yük alarak oluşturmuştur. Alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları zorba alt ölçeği için . 83, kurban alt ölçeği için . 86 ve dolgu alt

ölçeği için ise . 70'dir. Yapılan analizler neticesinde ekte yer alan son ölçek formu 19 maddeden oluşmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Anketler 01. 04. 2018-30. 04. 2018 tarihleri arasında uygulanmıştır. Anket Havran 1 Nolu Aile Sağlığı Merkezinde, sağlık kontrolleri için başvuran 11-14 yaş grubu ergenlere, ailelerin onamı ile yapılmıştır.

Veriler, bizzat araştırmacı tarafından gönüllü katılımcıya 25-30 dk içerisinde uygulanmıştır. Veri toplama sonucunda, veriler sınıflandırılarak, SPSS programına girişi yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi, yapılan anket çalışmasına göre, nicel (betimleyici) analiz olarak yapılmıştır. Araştırmanın modeli, nicel analiz yöntemine göre tarama desenidir.

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Çalışmada test tekniklerinden Pearson korelasyon testi, Regresyon testi, bağımsız gruplar t testi, ANOVA testi, kullanılmıştır. Pearson korelasyon testi bağımsız iki nicel değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve kuvvetinin belirlenmesi kullanılan test tekniğidir. Regresyon testi bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından etkilenmesini belirleyen test tekniğidir. Bağımsız gruplar t testi bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Tek yönlü ANOVA testi; bağımsız k grubun ($k > 2$) nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir (Özdamar, 2004).

Çalışmada Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanlarının ilişkisi Pearson korelasyon testi ile, Öz Yeterlilik boyutlarının Akran Zorbalığı boyutlarından etkilenmesi Regresyon testi ile, Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık göstermesi ise bağımsız gruplar t ve ANOVA testleri ile analiz edilmiştir. Ölçek puanlarından elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve

Weeks, 1990; De Carlo, 1997). Buna göre Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Analizlerde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Tablo 1.

Çocukların kişisel bilgilerinin dağılımları

n=278		n	%
Yaş	10-12	125	45,0
	13-15	153	55,0
Cinsiyet	Kız	142	51,1
	Erkek	136	48,9
Kardeş sayısı	Kardeşim yok	18	6,5
	1 kardeş	50	18,0
	2-3 kardeş	192	69,1
	3'ten fazla kardeş	18	6,5
Doğum sırası	İlk çocuk	123	44,2
	İkinci-üçüncü çocuk	144	51,8
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	4,0
	Düşük	6	2,2
Aile gelir durumu	Orta	133	47,8
	İyi	115	41,4
	Çok iyi	24	8,6
	Okula gitmemiş	7	2,5
	İlköğretim	203	73,0
Anne eğitim düzeyi	Lise	52	18,7
	Üniversite	16	5,8
	Okula gitmemiş	10	3,6
Baba eğitim düzeyi	İlköğretim	173	62,2
	Lise	70	25,2
	Üniversite	25	9,0
Anne ve baba birliktelik durumu	Evet	253	91,0
	Hayır	25	9,0
	Köy	156	56,1
Yaşanılan yer	Kasaba	61	21,9
	Şehir	61	21,9
Sürekli hastalık durumu	Evet	25	9,0
	Hayır	253	91,0
Doğumdan beri süren hastalık durumu	Evet	19	6,8
	Hayır	259	93,2
Aile dışında yakınların destek olma durumu	Evet	125	45,0
	Hayır	153	55,0

Çocukların demografik özellikleri incelendiğinde; Çocukların %55, 0'i 13-15 yaşında, %51, 1'i kız, %69, 1'i 2-3 kardeş, %51, 8'i ikinci veya üçüncü çocuktur. Çocukların %47, 8'inin ailesinin ekonomik durumu orta, %73, 0'ünün annesi ilköğretim mezunu, %62, 2'sinin babası ilköğretim mezunudur. Çocukların %91, 0'inin anne ve babası birlikte, tamamının annesi, %97, 5'inin babası yaşamaktadır. Çocukların %53, 1'i, köyde yaşamaktadır.

Çocukların %91, 0'inin sürekli bir hastalığı bulunmamaktadır. Çocukların %93, 2'sinin doğumdan beri süren hastalığı bulunmamaktadır. Çocukların %55, 0'inin aile dışında destek olan yakını bulunmamaktadır.

Tablo 2.

Çocukların öz yeterlilik, akran zorbalığı puanlarının betimleyici istatistikleri

n=278	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Koruyucu Sağlık	30	50	40, 28	5, 65	-0, 01	-1, 07
Kişilerarası İlişkiler	40	69	59, 16	6, 66	-0, 92	0, 64
Madde Bağımlılığından Kaçınma	7	10	9, 55	0, 91	-2, 00	2, 74
Akademik Başarı	30	55	48, 56	5, 54	-1, 46	2, 06
Öz Yeterlilik	100	183	157, 35	16, 11	-0, 98	1, 67
Zorba	6	18	8, 33	3, 34	1, 93	2, 81
Kurban	8	29	14, 24	5, 49	0, 98	-0, 09
Dolgu	10	25	19, 51	4, 60	-0, 56	-0, 89

Çocukların Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanlarının betimleyici istatistikleri incelendiğinde;

Koruyucu Sağlık puan ortalaması 40, 28±5, 65 , Kişilerarası İlişkiler puan ortalaması 59, 16±6, 66, Madde Bağımlılığından Kaçınma puan ortalaması 9, 55±0, 91 , Akademik Başarı puan ortalaması 48, 56±5, 54, Öz Yeterlilik puan ortalaması 157, 35±16, 11, Zorba puan ortalaması 8, 33±3, 374, Kurban puan ortalaması 14, 24±5, 49 , Dolgu puan ortalaması 19, 51±4, 60'tır.

Tablo 3.

Çocukların yaşının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Yaş		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Koruyucu Sağlık	10-12	125	39, 82	5, 90	-1, 208	0, 228
	13-15	153	40, 65	5, 44		
Kişilerarası İlişkiler	10-12	125	59, 03	6, 74	-0, 285	0, 776
	13-15	153	59, 26	6, 62		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	10-12	125	9, 71	0, 69	2, 881	0, 004*
	13-15	153	9, 41	1, 04		
Akademik Başarı	10-12	125	48, 25	5, 53	-0, 851	0, 395
	13-15	153	48, 82	5, 56		
Öz Yeterlilik	10-12	125	156, 61	16, 50	-0, 692	0, 489
	13-15	153	157, 95	15, 82		
Zorba	10-12	125	8, 40	3, 43	0, 311	0, 756
	13-15	153	8, 27	3, 28		
Kurban	10-12	125	14, 93	5, 96	1, 863	0, 064
	13-15	153	13, 68	5, 02		
Dolgu	10-12	125	19, 54	4, 60	0, 097	0, 923
	13-15	153	19, 49	4, 61		

Yapılan t testi sonuçlarına göre;

Çocukların yaş grupları arasında Madde Bağımlılığından Kaçınma puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. 10-12 yaşındaki çocukların Madde Bağımlılığından Kaçınma algı düzeyi daha yüksektir (9, 71).

Çocukların yaş grupları arasında Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 4.

Çocukların cinsiyetinin öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Cinsiyet		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Koruyucu Sağlık	Kız	142	40,25	5,44	-0,071	0,944
	Erkek	136	40,30	5,89		
Kişilerarası İlişkiler	Kız	142	59,02	6,60	-0,350	0,726
	Erkek	136	59,30	6,74		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Kız	142	9,53	0,94	-0,348	0,728
	Erkek	136	9,57	0,88		
Akademik Başarı	Kız	142	48,33	5,63	-0,707	0,480
	Erkek	136	48,80	5,46		
Öz Yeterlilik	Kız	142	156,78	16,14	-0,599	0,550
	Erkek	136	157,94	16,12		
Zorba	Kız	142	8,37	3,25	0,179	0,858
	Erkek	136	8,29	3,45		
Kurban	Kız	142	13,77	5,11	-1,446	0,149
	Erkek	136	14,73	5,84		
Dolgu	Kız	142	19,23	4,78	-1,045	0,297
	Erkek	136	19,81	4,40		

Yapılan t testi sonuçlarına göre; Kız ile erkek çocuklar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 5.

Çocukların kardeş sayısının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Kardeş sayısı	n	Ortalama	Std. Sapma	F	p	
Koruyucu Sağlık	Kardeşim yok	18	40, 89	4, 90	0, 140	0, 936
	1 kardeş	50	40, 54	4, 85		
	2-3 kardeş	192	40, 15	5, 90		
	3'ten fazla kardeş	18	40, 33	6, 07		
Kişilerarası İlişkiler	Kardeşim yok	18	60, 83	6, 37	0, 434	0, 729
	1 kardeş	50	59, 22	6, 36		
	2-3 kardeş	192	58, 97	6, 73		
	3'ten fazla kardeş	18	59, 33	7, 29		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Kardeşim yok	18	9, 67	0, 97	0, 555	0, 645
	1 kardeş	50	9, 44	1, 03		
	2-3 kardeş	192	9, 55	0, 90		
	3'ten fazla kardeş	18	9, 72	0, 57		
Akademik Başarı	Kardeşim yok	18	48, 94	6, 33	0, 428	0, 733
	1 kardeş	50	49, 00	5, 52		
	2-3 kardeş	192	48, 53	5, 42		
	3'ten fazla kardeş	18	47, 33	6, 29		
Öz Yeterlilik	Kardeşim yok	18	159, 61	19, 09	0, 188	0, 905
	1 kardeş	50	158, 08	15, 76		
	2-3 kardeş	192	156, 99	15, 87		
	3'ten fazla kardeş	18	156, 89	17, 69		
Zorba	Kardeşim yok	18	7, 89	2, 42	0, 704	0, 550
	1 kardeş	50	7, 90	2, 95		
	2-3 kardeş	192	8, 42	3, 44		
	3'ten fazla kardeş	18	9, 06	4, 05		
Kurban	Kardeşim yok	18	14, 83	7, 22	0, 144	0, 934
	1 kardeş	50	13, 98	5, 82		
	2-3 kardeş	192	14, 21	5, 19		
	3'ten fazla kardeş	18	14, 67	6, 19		
Dolgu	Kardeşim yok	18	18, 28	3, 74	0, 636	0, 593
	1 kardeş	50	19, 28	3, 95		
	2-3 kardeş	192	19, 63	4, 83		
	3'ten fazla kardeş	18	20, 17	4, 64		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; Çocukların kardeş sayısı grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 6.

Çocukların çocuk sırasının öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Çocuk sırası		n	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Koruyucu Sağlık	İlk çocuk	123	40, 48	5, 37	0, 145	0, 865
	İkinci-üçüncü çocuk	144	40, 10	5, 87		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	40, 27	6, 33		
Kişilerarası İlişkiler	İlk çocuk	123	59, 67	5, 70	0, 656	0, 520
	İkinci-üçüncü çocuk	144	58, 73	7, 36		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	59, 09	7, 18		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	İlk çocuk	123	9, 54	0, 95	0, 244	0, 784
	İkinci-üçüncü çocuk	144	9, 56	0, 87		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	9, 36	0, 92		
Akademik Başarı	İlk çocuk	123	49, 25	4, 72	1, 851	0, 159
	İkinci-üçüncü çocuk	144	47, 95	6, 17		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	48, 82	4, 77		
Öz Yeterlilik	İlk çocuk	123	158, 83	14, 13	0, 986	0, 374
	İkinci-üçüncü çocuk	144	156, 06	17, 64		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	157, 73	16, 09		
Zorba	İlk çocuk	123	7, 91	2, 78	2, 724	0, 067
	İkinci-üçüncü çocuk	144	8, 56	3, 67		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	10, 00	4, 07		
Kurban	İlk çocuk	123	14, 02	5, 39	1, 895	0, 152
	İkinci-üçüncü çocuk	144	14, 19	5, 50		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	17, 36	5, 95		
Dolgu	İlk çocuk	123	19, 11	4, 72	0, 924	0, 398
	İkinci-üçüncü çocuk	144	19, 88	4, 44		
	Dördüncü ve üstü çocuk	11	19, 27	5, 39		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; Çocukların çocuk sırası grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 7.

Çocukların ailenin ekonomik durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Ailenin ekonomik durumu		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Koruyucu Sağlık	Düşük ve orta	139	40,23	5,45	1,974	0,141
	İyi	115	40,76	5,77		
	Çok iyi	24	38,25	6,03		
Kişilerarası İlişkiler	Düşük ve orta	139	58,15	6,92	4,130	0,017*
	İyi	115	60,50	6,07		
	Çok iyi	24	58,54	7,01		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Düşük ve orta	139	9,60	0,84	0,557	0,573
	İyi	115	9,48	0,97		
	Çok iyi	24	9,58	1,02		
Akademik Başarı	Düşük ve orta	139	47,83	5,71	2,485	0,085
	İyi	115	49,34	5,13		
	Çok iyi	24	49,08	6,10		
Öz Yeterlilik	Düşük ve orta	139	155,73	15,97	2,429	0,090
	İyi	115	159,85	15,78		
	Çok iyi	24	154,75	17,56		
Zorba	Düşük ve orta	139	8,48	3,63	0,372	0,689
	İyi	115	8,23	3,06		
	Çok iyi	24	7,92	2,95		
Kurban	Düşük ve orta	139	13,98	5,47	0,648	0,524
	İyi	115	14,33	5,45		
	Çok iyi	24	15,33	5,90		
Dolgu	Düşük ve orta	139	18,70	4,70	4,574	0,011*
	İyi	115	20,26	4,34		
	Çok iyi	24	20,67	4,54		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

Çocukların aile ekonomik durum grupları arasında Kişilerarası İlişkiler puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Ailesinin ekonomik durumu iyi olan çocukların Kişilerarası İlişkiler algı düzeyi en yüksektir (60, 50).

Çocukların aile ekonomik durum grupları arasında Dolgu puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Ailesinin ekonomik durumu çok iyi olan çocukların Dolgu algı düzeyi en yüksektir (20, 67).

Tablo 8.

Çocukların anne eğitim durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Anne eğitim durumu	n	Ortalama	Std. Sapma	F	p	
Koruyucu Sağlık	Okula gitmemiş	7	42, 86	6, 99	0, 718	0, 542
	İlköğretim	203	40, 05	5, 57		
	Lise	52	40, 65	5, 96		
	Üniversite	16	40, 81	5, 29		
Kişilerarası İlişkiler	Okula gitmemiş	7	59, 86	9, 74	0, 231	0, 875
	İlköğretim	203	58, 96	6, 22		
	Lise	52	59, 60	7, 78		
	Üniversite	16	59, 94	7, 24		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Okula gitmemiş	7	9, 57	1, 13	0, 386	0, 763
	İlköğretim	203	9, 51	0, 91		
	Lise	52	9, 63	0, 91		
	Üniversite	16	9, 69	0, 87		
Akademik Başarı	Okula gitmemiş	7	47, 29	8, 14	1, 228	0, 300
	İlköğretim	203	48, 26	5, 35		
	Lise	52	49, 40	5, 75		
	Üniversite	16	50, 25	5, 90		
Öz Yeterlilik	Okula gitmemiş	7	158, 29	25, 14	0, 589	0, 623
	İlköğretim	203	156, 61	15, 39		
	Lise	52	159, 02	17, 79		
	Üniversite	16	160, 88	15, 66		
Zorba	Okula gitmemiş	7	10, 14	4, 34	0, 748	0, 524
	İlköğretim	203	8, 33	3, 33		
	Lise	52	8, 19	3, 26		
	Üniversite	16	8, 06	3, 38		
Kurban	Okula gitmemiş	7	15, 14	8, 32	0, 799	0, 495
	İlköğretim	203	13, 93	5, 07		
	Lise	52	15, 06	6, 33		
	Üniversite	16	15, 13	6, 43		
Dolgu	Okula gitmemiş	7	18, 71	4, 19	1, 930	0, 125
	İlköğretim	203	19, 16	4, 67		
	Lise	52	20, 79	4, 45		
	Üniversite	16	20, 19	3, 76		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; Çocukların anne eğitim durumu grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 9.

Çocukların baba eğitim durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Baba eğitim durumu		n	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Koruyucu Sağlık	Okula gitmemiş	10	36,90	6,90	2,114	0,099
	İlköğretim	173	40,52	5,62		
	Lise	70	39,66	5,43		
	Üniversite	25	41,68	5,59		
Kişilerarası İlişkiler	Okula gitmemiş	10	54,30	9,67	2,146	0,095
	İlköğretim	173	59,07	6,54		
	Lise	70	59,91	5,97		
	Üniversite	25	59,60	7,54		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Okula gitmemiş	10	9,40	1,07	0,800	0,495
	İlköğretim	173	9,54	0,91		
	Lise	70	9,50	0,96		
	Üniversite	25	9,80	0,65		
Akademik Başarı	Okula gitmemiş	10	43,10	10,15	4,446	0,005*
	İlköğretim	173	48,35	5,58		
	Lise	70	49,54	4,08		
	Üniversite	25	49,48	5,28		
Öz Yeterlilik	Okula gitmemiş	10	142,00	26,72	3,611	0,014*
	İlköğretim	173	157,28	16,00		
	Lise	70	158,51	13,82		
	Üniversite	25	160,72	15,21		
Zorba	Okula gitmemiş	10	10,00	5,25	1,030	0,380
	İlköğretim	173	8,38	3,30		
	Lise	70	8,07	3,11		
	Üniversite	25	8,08	3,35		
Kurban	Okula gitmemiş	10	16,00	7,87	0,456	0,713
	İlköğretim	173	14,21	5,39		
	Lise	70	14,29	5,46		
	Üniversite	25	13,60	5,35		
Dolgu	Okula gitmemiş	10	21,00	4,08	2,088	0,102
	İlköğretim	173	19,01	4,81		
	Lise	70	20,47	4,24		
	Üniversite	25	19,72	3,88		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; Çocukların baba eğitim durumu grupları arasında Akademik Başarı puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Babası lise mezunu olan çocukların Akademik Başarı algı düzeyi en yüksek iken (49, 54) babası okula gitmemiş olanların en düşüktür (43, 10).

Çocukların baba eğitim durumu grupları arasında Öz Yeterlilik puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Babası üniversite mezunu olan çocukların Öz Yeterlilik algı düzeyi en yüksek iken (160, 72) babası okula gitmemiş olanların en düşüktür (142, 00).

Çocukların baba eğitim durumu grupları arasında Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 10.

Çocukların anne ve baba birliktelik durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Anne ve baba durumu	birliktelik	n	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Koruyucu Sağlık	Evet	253	40, 25	5, 73	-0, 262	0, 794
	Hayır	25	40, 56	4, 97		
Kişilerarası İlişkiler	Evet	253	59, 10	6, 68	-0, 473	0, 637
	Hayır	25	59, 76	6, 60		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	253	9, 54	0, 91	-0, 306	0, 759
	Hayır	25	9, 60	0, 87		
Akademik Başarı	Evet	253	48, 53	5, 45	-0, 339	0, 735
	Hayır	25	48, 92	6, 48		
Öz Yeterlilik	Evet	253	157, 23	16, 01	-0, 380	0, 704
	Hayır	25	158, 52	17, 42		
Zorba	Evet	253	8, 30	3, 36	-0, 421	0, 674
	Hayır	25	8, 60	3, 21		
Kurban	Evet	253	14, 14	5, 36	-0, 793	0, 434
	Hayır	25	15, 24	6, 71		
Dolgu	Evet	253	19, 46	4, 66	-0, 644	0, 520
	Hayır	25	20, 08	3, 95		

*p<0, 05 anlamlı etki var, p>0, 05 anlamlı etki yok

Yapılan t testi sonuçlarına göre; Çocuklardan anne ve babası birlikte olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 11.

Çocukların yaşadığı yerin öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Yaşanılan yer		n	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Koruyucu Sağlık	Köy	156	40,10	5,74	0,261	0,770
	Kasaba	61	40,28	5,40		
	Şehir	61	40,72	5,74		
Kişilerarası İlişkiler	Köy	156	58,63	6,88	1,099	0,335
	Kasaba	61	59,84	6,25		
	Şehir	61	59,82	6,49		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Köy	156	9,52	0,94	0,206	0,814
	Kasaba	61	9,56	0,89		
	Şehir	61	9,61	0,86		
Akademik Başarı	Köy	156	48,18	5,84	0,847	0,430
	Kasaba	61	49,10	4,96		
	Şehir	61	49,00	5,31		
Öz Yeterlilik	Köy	156	156,15	16,69	0,982	0,376
	Kasaba	61	158,74	14,98		
	Şehir	61	159,02	15,69		
Zorba	Köy	156	8,52	3,44	0,872	0,419
	Kasaba	61	8,33	3,58		
	Şehir	61	7,85	2,81		
Kurban	Köy	156	14,58	5,50	0,813	0,445
	Kasaba	61	13,56	5,14		
	Şehir	61	14,05	5,81		
Dolgu	Köy	156	19,31	4,65	0,823	0,440
	Kasaba	61	20,18	4,21		
	Şehir	61	19,38	4,86		

*p<0,05 anlamlı etki var, p>0,05 anlamlı etki yok

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; Çocukların yaşadığı yer grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 12.

Çocukların sürekli hastalık durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Sürekli hastalık durumu		n	Ortalama	Std. Sapma	t	p																																																																										
Koruyucu Sağlık	Evet	25	40,04	5,26	-0,219	0,827																																																																										
	Hayır	253	40,30	5,70			Kişilerarası İlişkiler	Evet	25	57,28	6,67	-1,481	0,140	Hayır	253	59,34	6,65	Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	25	9,60	0,87	0,306	0,759	Hayır	253	9,54	0,91	Akademik Başarı	Evet	25	48,68	4,71	0,112	0,911	Hayır	253	48,55	5,62	Öz Yeterlilik	Evet	25	155,36	12,50	-0,646	0,519	Hayır	253	157,55	16,44	Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741	Hayır	253	8,35	3,33	Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır
Kişilerarası İlişkiler	Evet	25	57,28	6,67	-1,481	0,140																																																																										
	Hayır	253	59,34	6,65			Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	25	9,60	0,87	0,306	0,759	Hayır	253	9,54	0,91	Akademik Başarı	Evet	25	48,68	4,71	0,112	0,911	Hayır	253	48,55	5,62	Öz Yeterlilik	Evet	25	155,36	12,50	-0,646	0,519	Hayır	253	157,55	16,44	Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741	Hayır	253	8,35	3,33	Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60								
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	25	9,60	0,87	0,306	0,759																																																																										
	Hayır	253	9,54	0,91			Akademik Başarı	Evet	25	48,68	4,71	0,112	0,911	Hayır	253	48,55	5,62	Öz Yeterlilik	Evet	25	155,36	12,50	-0,646	0,519	Hayır	253	157,55	16,44	Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741	Hayır	253	8,35	3,33	Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60																			
Akademik Başarı	Evet	25	48,68	4,71	0,112	0,911																																																																										
	Hayır	253	48,55	5,62			Öz Yeterlilik	Evet	25	155,36	12,50	-0,646	0,519	Hayır	253	157,55	16,44	Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741	Hayır	253	8,35	3,33	Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60																														
Öz Yeterlilik	Evet	25	155,36	12,50	-0,646	0,519																																																																										
	Hayır	253	157,55	16,44			Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741	Hayır	253	8,35	3,33	Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60																																									
Zorba	Evet	25	8,12	3,52	-0,330	0,741																																																																										
	Hayır	253	8,35	3,33			Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285	Hayır	253	14,35	5,56	Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60																																																				
Kurban	Evet	25	13,12	4,61	-1,071	0,285																																																																										
	Hayır	253	14,35	5,56			Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959	Hayır	253	19,51	4,60																																																															
Dolgu	Evet	25	19,56	4,74	0,052	0,959																																																																										
	Hayır	253	19,51	4,60																																																																												

*p<0,05 anlamlı etki var, p>0,05 anlamlı etki yok

Yapılan t testi sonuçlarına göre; Çocuklardan sürekli hastalığı olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 13.

Çocukların doğumdan beri süren hastalık durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Doğumdan beri süren hastalık durumu		n	Ortalama	S. S.	t	p																																																																										
Koruyucu Sağlık	Evet	19	40, 16	4, 52	-0, 095	0, 924																																																																										
	Hayır	259	40, 29	5, 74			Kişilerarası İlişkiler	Evet	19	57, 47	7, 35	-1, 143	0, 254	Hayır	259	59, 28	6, 61	Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	19	9, 68	0, 75	0, 682	0, 496	Hayır	259	9, 54	0, 92	Akademik Başarı	Evet	19	49, 32	4, 22	0, 614	0, 539	Hayır	259	48, 51	5, 63	Öz Yeterlilik	Evet	19	156, 53	11, 39	-0, 230	0, 818	Hayır	259	157, 41	16, 42	Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465	Hayır	259	8, 37	3, 38	Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır
Kişilerarası İlişkiler	Evet	19	57, 47	7, 35	-1, 143	0, 254																																																																										
	Hayır	259	59, 28	6, 61			Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	19	9, 68	0, 75	0, 682	0, 496	Hayır	259	9, 54	0, 92	Akademik Başarı	Evet	19	49, 32	4, 22	0, 614	0, 539	Hayır	259	48, 51	5, 63	Öz Yeterlilik	Evet	19	156, 53	11, 39	-0, 230	0, 818	Hayır	259	157, 41	16, 42	Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465	Hayır	259	8, 37	3, 38	Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57								
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	19	9, 68	0, 75	0, 682	0, 496																																																																										
	Hayır	259	9, 54	0, 92			Akademik Başarı	Evet	19	49, 32	4, 22	0, 614	0, 539	Hayır	259	48, 51	5, 63	Öz Yeterlilik	Evet	19	156, 53	11, 39	-0, 230	0, 818	Hayır	259	157, 41	16, 42	Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465	Hayır	259	8, 37	3, 38	Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57																			
Akademik Başarı	Evet	19	49, 32	4, 22	0, 614	0, 539																																																																										
	Hayır	259	48, 51	5, 63			Öz Yeterlilik	Evet	19	156, 53	11, 39	-0, 230	0, 818	Hayır	259	157, 41	16, 42	Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465	Hayır	259	8, 37	3, 38	Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57																														
Öz Yeterlilik	Evet	19	156, 53	11, 39	-0, 230	0, 818																																																																										
	Hayır	259	157, 41	16, 42			Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465	Hayır	259	8, 37	3, 38	Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57																																									
Zorba	Evet	19	7, 79	2, 84	-0, 731	0, 465																																																																										
	Hayır	259	8, 37	3, 38			Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448	Hayır	259	14, 31	5, 55	Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57																																																				
Kurban	Evet	19	13, 32	4, 60	-0, 761	0, 448																																																																										
	Hayır	259	14, 31	5, 55			Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510	Hayır	259	19, 56	4, 57																																																															
Dolgu	Evet	19	18, 84	5, 06	-0, 659	0, 510																																																																										
	Hayır	259	19, 56	4, 57																																																																												

*p<0, 05 anlamlı etki var, p>0, 05 anlamlı etki yok

Yapılan t testi sonuçlarına göre; Çocuklardan doğumdan beri süren hastalığı olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 14.

Çocukların aile dışında yakınların destek olma durumunun öz yeterlilik, akran zorbalığı puanları bakımından karşılaştırılması

Aile dışında yakınların destek olma durumu		n	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Koruyucu Sağlık	Evet	125	40,36	5,52	0,221	0,825
	Hayır	153	40,21	5,78		
Kişilerarası İlişkiler	Evet	125	59,12	6,59	-0,086	0,931
	Hayır	153	59,19	6,75		
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Evet	125	9,58	0,86	0,484	0,629
	Hayır	153	9,52	0,95		
Akademik Başarı	Evet	125	48,90	5,21	0,910	0,363
	Hayır	153	48,29	5,80		
Öz Yeterlilik	Evet	125	157,82	15,39	0,436	0,663
	Hayır	153	156,97	16,72		
Zorba	Evet	125	8,49	3,37	0,708	0,480
	Hayır	153	8,20	3,32		
Kurban	Evet	125	14,77	5,89	1,430	0,154
	Hayır	153	13,81	5,12		
Dolgu	Evet	125	18,90	4,90	-2,011	0,045*
	Hayır	153	20,02	4,29		

* $p < 0,05$ anlamlı etki var, $p > 0,05$ anlamlı etki yok

Yapılan t testi sonuçlarına göre; Çocuklardan aile dışında yakınların desteği olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır.

Çocuklardan aile dışında yakınların desteği olanlar ile olmayanlar arasında Dolgu puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Ailesi dışında yakınlarından destek almayanların Dolgu algı düzeyi daha yüksektir (20,02).

Tablo 15.*Çocukların öz yeterlilik, akran zorbalığı puanlarının ilişkisi*

		Kişilerarası İlişkiler	Madde Bağımlılığından Kaçınma	Akademik Başarı	Öz Yeterlilik	Zorba	Kurban	Dolgu
Koruyucu Sağlık	r	,692**	,334**	,491**	,839**	-,306**	-,478**	-,315**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Kişilerarası İlişkiler	r	1	,253**	,644**	,908**	-,611**	-,416**	-,025
	p		,000	,000	,000	,000	,000	,683
Madde Bağımlılığında Kaçınma	r		1	,232**	,375**	-,192**	-,262**	-,111
	p			,000	,000	,001	,000	,065
Akademik Başarı	r			1	,816**	-,592**	-,268**	,036
	p				,000	,000	,000	,554
Öz Yeterlilik	r				1	-,578**	-,449**	-,112
	p					,000	,000	,062
Zorba	r					1	,597**	,134*
	p						,000	,025
Kurban	r						1	,367**
	p							,000

** p<0,01 , *p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok

Korelasyon katsayısı güç düzeyleri; 0<r<0,299 zayıf, 0,300<r<0,599 orta, 0,600<r<0,799 güçlü, 0,800<r<0,999 çok güçlü. Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre;

Koruyucu Sağlık puanı ile Kişilerarası İlişkiler (r=0,692) puanı arasında pozitif yönlü güçlü ilişki, Madde Bağımlılığında Kaçınma (r=0,334), Akademik Başarı (r=0,491) puanları ile arasında pozitif yönlü orta kuvvetli, Öz Yeterlilik (r=0,839) puanı ile arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki, Zorba (r=-0,306), Kurban (r=-0,478), Dolgu (r=-0,315) puanları ile arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Kişilerarası İlişkiler puanı ile Madde Bağımlılığında Kaçınma (r=0,253) puanı arasında pozitif yönlü zayıf ilişki, Akademik Başarı (r=0,644) puanı ile arasında pozitif yönlü güçlü, Öz Yeterlilik (r=0,908) puanı ile arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki, Zorba (r=-0,611) puanı ile arasında negatif yönlü

güçlü ilişki, Kurban ($r=-0,416$) puanı ile arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Madde Bağımlılığından Kaçınma puanı ile Akademik Başarı ($r=0,232$) puanı arasında pozitif yönlü zayıf ilişki, Öz Yeterlilik ($r=0,375$) puanı ile arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki, Zorba ($r=-0,192$), Kurban ($r=-0,262$) puanları ile arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Akademik Başarı puanı ile Öz Yeterlilik ($r=0,816$) puanı arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki, Zorba ($r=-0,592$) puanı ile arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki, Kurban ($r=-0,268$) puanı ile arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Öz Yeterlilik puanı ile Zorba ($r=-0,578$), Kurban ($r=-0,449$) puanları arasında negatif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Zorba puanı ile Kurban ($r=0,597$) puanı arasında pozitif yönlü orta kuvvetli, Dolgu ($r=0,134$) puanı ile arasında pozitif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

Kurban puanı ile Dolgu ($r=0,367$) puanı arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki bulunmaktadır.

Tablo 16.

Çocukların öz yeterlilik puanlarının akran zorbalığı puanlarından etkilenmesi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Katsayılar			Model		
		B	t	p	F	p	R2
Koruyucu Sağlık	Zorba	-0,038	-0,586	0,558	30,763	0,000	0,252
	Kurban	-0,394	-5,651	0,000*			
	Dolgu	-0,165	-2,925	0,004*			
Kişilerarası İlişkiler	Zorba	-0,552	-9,287	0,000*	57,272	0,000	0,385
	Kurban	-0,121	-1,919	0,056			
	Dolgu	0,094	1,832	0,068			
Madde Bağımlılığından Kaçınma	Zorba	-0,058	-0,798	0,426	6,967	0,000	0,071
	Kurban	-0,219	-2,810	0,005*			
	Dolgu	-0,023	-0,361	0,718			
Akademik Başarı	Zorba	-0,659	-10,955	0,000*	53,442	0,000	0,369
	Kurban	0,092	1,429	0,154			
	Dolgu	0,090	1,742	0,083			

* $p<0,05$ anlamlı etki var, $p>0,05$ anlamlı etki yok

Yapılan Regresyon analizi sonuçlarına göre;

Koruyucu Sağlığın Akran Zorbalığı boyutlarından etkilenmesinin testi için kurulan model istatistiksel anlamlıdır ($p < 0,05$). Kurban ($B = -0,394$) ve Dolgu ($B = -0,165$) boyutları Koruyucu Sağlığı negatif etkilemektedir. Koruyucu Sağlıktaki değişimin %25,2'sini Kurban ve Dolgu boyutları açıklamaktadır.

Kişilerarası İlişkilerin Akran Zorbalığı boyutlarından etkilenmesinin testi için kurulan model istatistiksel anlamlıdır ($p < 0,05$). Zorba ($B = -0,552$) boyutu Kişilerarası İlişkileri negatif etkilemektedir. Kişilerarası İlişkilerdeki değişimin %38,5'ini Zorba boyutu açıklamaktadır.

Madde Bağımlılığın Kaçınmanın Akran Zorbalığı boyutlarından etkilenmesinin testi için kurulan model istatistiksel anlamlıdır ($p < 0,05$). Kurban ($B = -0,219$) boyutu Madde Bağımlılığın Kaçınmayı negatif etkilemektedir. Madde Bağımlılığın Kaçınmadaki değişimin %7,1'ini Kurban boyutu açıklamaktadır.

Akademik Başarının Akran Zorbalığı boyutlarından etkilenmesinin testi için kurulan model istatistiksel anlamlıdır ($p < 0,05$). Zorba ($B = -0,659$) boyutu Akademik Başarıyı negatif etkilemektedir. Akademik Başarıdaki değişimin %36,9'unu Zorba boyutu açıklamaktadır.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı; Balıkesir iline bağlı Havran ilçesinde, periyodik sağlık kontrolleri için, sağlık merkezine başvuran ergenlerin, bazı sosyodemografik değişkenler kapsamında, öz yeterlilik algıları ile akran zorbalığı tutumları üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırılmasıdır.

Çalışmamızda, özyeterlilik algısının alt maddelerinden biri olan Koruyucu Sağlıkla ilgili alışkanlıkların, akran zorbalığına uğrayan, kurban durumundaki ve kurban/zorba durumunda olmayan çocuklarda gelişmediği görülmüştür. Gerek ruhsal ve gerekse fiziksel hastalıklar, koruyucu sağlık ilkelerinin uygulanmayarak, gencin ihmal edildiği aile ve okul ortamlarında görülebilmektedir. Bu tür bir maruziyet, gencin zorbalığa karşı koyma gücünü azaltarak ya da zorbalığa seyirci kalıp, tepki göstermeyerek kendini göstermektedir.

Literatüre baktığımızda; Çakır(2017)'a göre akran zorbalığına maruz kalan çocuklarda, anksiyete bozuklukları, depresyon, uyku, yeme bozuklukları ve öfke patlamalarını içeren davranış bozuklukları yakınmaları görülmektedir. Bununla beraber, Craig de(1998)şiddet ve baskı eylemine uğrayanların içe kapanma ve anksiyete semptomları gösterdiklerini saptamıştır. Diğer araştırmalara bakıldığında ise;Garip ve Şavkın(2008)'a göre, başta çocuğun bakımını üstlenen kişi olmak üzere, ailenin, bebeklik döneminde çocuğa karşı sağlıklı ilgi ve sevgi gösterememe ile ortaya çıkan negatif davranışları, bebeğin bakımını üstlenen kişinin agresif tutumlarının görmezden gelinmesi, büyüme sürecinde ebeveynlerin fiziksel şiddet uygulaması ve çocuğun doğuştan getirdiği karakteri agresif tutumlar sergilemesine yol açar.

Yapılan çalışmada, akran zorbalığına uğrayan kurban durumundaki ergenlerin, özyeterlilik algısının alt maddelerinden biri olan madde kullanımından kaçınma algılarının zayıf olduğu görülmüştür.

Literatüre bakıldığında; gençlerde narkotik ilaç kullanımına bağlı tutum değişikliği ve içe kapanmanın sıklıkla eşlik ettiği ve madde kullanan ergenlerde çocukluk dönemi istismarının sorgulanması gerektiği saptanmıştır (Westwrmeyer, 1987). Khoury, L ve ark. (2010) tarafından;çocukluk çağında maruz kalınan örselenmenin madde kullanımı ile birebir ilişkili olduğu saptanmıştır. Bierer, LM. ark. (2003). Pilowsky, DJ. ark(2009). tarafından yapılan çalışmalarda ise çocukluk çağında istismara uğramanın ileride alkol ve madde kullanım riskinin1. 4 kat arttırdığı belirtilmiştir. Buna bağlı olarak sonuçlarımızı destekleyen bir başka çalışma da M. J. Alvarez ve arkadaşları(2016) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre, çoklu madde kullanımı yönünden bakıldığında, özellikle cinsel istismar ve duygusal ihmali içeren her türlü kötü davranışın, alkolizmi olan aile öyküsünün ve depresyon tanısının en önemli nedenler arasında olduğu saptanmıştır. Buna karşı olarak, Esrar alımı sıklığının, şiddet uygulama davranışı riskini üç kat arttırdığı Polonya'da yapılan bir çalışmada belirtilmiştir(Mazur, 2003). Buna benzer bir çalışma da, Finladiyalı madde kullanan hasta grubunda yapılan başka bir çalışmada madde kullanımı, zorba ya da kurban veya her iki tutumu sergileyen hastalar incelenerek, erkeklerde düzenli alkol kullanımı, kadınlarda ise, düzenli sigara kullanımı zorbalıkla bağlantılı bulunmuştur(Kim, 2011). mada, akran zorbalığı tutumu gösteren ergenlerin, özyeterlilik algısının alt maddelerinden biri olan Akademik Başarı düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Literatür araştırmalarına baktığımızda; Andreou (2000) 'a göre; zorbaların öz saygılarının, akademik başarılarının ve diğerleri tarafından kabul edilme durumlarının oldukça düşüktür.

Schwartz (2000) yaptığı çalışmada yetersiz akademik başarı, mağdur çocuklarda ya da zorba-mağdur olmayan çocuklarda şiddet uygulayan çocuklara göre daha az sıklıkla görüldüğü tespit edilmiştir. Buna benzer olarak, Parker ve Asher(1987)küçük sınıflardaki antisosyal ve saldırgan

davranışların, lisede okulu bırakmak için önemli bir gösterge olduğunu söylemişlerdir. Farklı bir görüş olarak,

Peker(2015)' göre, zorbalığına maruz kalan öğrencilerin stresli bir ortamda eğitim görmesi okula uyumunda zorluk yaşatacağından, yaşanan sorunlu durumun akademik başarısını olumsuz etkileyeceğini göstermişlerdir. Ciddi oranda zorbalığa uğrayan çocuklar yaşamış oldukları kötü muamelenin sonucu olarak, psikolojik problemler yaşar. Dolayısı ile yaşanan sorunlar başarısının düşmesine sebebiyet vermektedir.

Araştırmamızda, Akran Zorbalığı tutumu gösteren çocukların, özyeterlilik algısının alt maddelerinden biri olan, kişilerarası ilişkilerde yetersiz olduğu görülmüştür. Literatüre bakıldığında, bazı araştırma bulguları açısından, zorbaların sosyal becerilerini belirlemeye dair araştırmalar arasında belirgin farklılıklar görülmektedir; Zorbaların, etraflarındaki diğer öğrencileri kendi amaç ve çıkarları için kullanma eğiliminde olduğunun ve dolayısı ile sosyal becerilerinin sanıldığı aksine gelişmiş olduğunu (Andreou, 2000, s. 50-52)gösteren çalışmaların yanında, bazı araştırma bulguları, çalışmamızı destekler niteliktedir;Olweus(2003)'a göre, zorbaların genel itibarı ile sosyal becerilerinin düşük olduğu belirtilmektedir.

Kişilerarası çatışma durumlarında kullanacakları çözüm yollarının belirlenmesini içeren bir araştırmada Camodeca vd. (2003, s. 332), zorbaların, çatışmayı çözme hususunda, zorbalığa hiç karışmamış bireylerden daha yetersiz kaldığını ve çatışmayı çözmenin en iyi yolu olarak saldırganlığı gördüğünü tespit etmiştir.

Çalışmada, özyeterliliğin alt maddelerinden biri olan, madde bağımlılığından kaçınma algısının, ergenlerin yaşıyla bağlantılı olduğu görülmüştür. Ergenlerin madde bağımlılığından kaçınma algısı, 11-12 yaş aralığında yüksek iken, yaş büyüdükçe, 13-14 yaş aralığında azaldığı görülmüştür. Bununla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; Çöpür(1996)Türkiye'de gençlerde, uçucu madde kullanmaya ilk başlama yaşının sıklıkla (%21. 8)14 yaşında olduğunu saptamıştır. Erdamar(2014) gençlerin sınıf seviyesine

göre, alkol alma durumlarına bakıldığında, 9. sınıf daki gençlerin % 7. 8'i, 10. sınıftaki gençlerin % 30. 2'si, 11. sınıf daki gençlerin %27. 4'ü ve 12. sınıfdaki gençlerin ise % 40. 3'ü alkol almaktadır. Görüldüğü gibi 9. sınıf öğrencilerinin alkol alma sıklığı diğer gruplara göre en az düzeyde, 12. sınıf öğrencilerinin alkol alma sıklığı diğer gruplara göre en fazla düzeydedir. Sert (2017) özyeterlilik algısında, en yüksek ortalamanın 14 yaşında, en düşük ortalamanın ise 16 yaşında olduğunu saptamışlardır. Bacchini ve Magliulo (2003), Vardarlı (2005) ve Telef (2011) yaş arttıkça öz yeterlilik puanlarının azaldığını belirlemişlerdir. Ehrenberg (1984) erken çocukluk döneminde yaşla birlikte özyeterliliğin de arttığı, ergenlik döneminde ise yaş artarken özyeterliliğin artmadığını tespit etmiştir. Willemse (2008), Demirdüzen (2013) ve Üredi ve Kösece Loğoğlu (2016) kişilerarası özyeterlilik düzeyinin yaşa göre değişmediğini bulmuşlardır. Çocukların yaşı arttıkça öz yeterlilik algılarının düştüğü görülmüştür.

Ergenlik döneminin başlaması ile birlikte bireylerde çeşitli psikolojik ve fizyolojik değişkenler görülmektedir. Vücut ve ses değişimleri gibi fizyolojik değişimlerin yanı sıra, kimlik karmaşasının sıklıkla görüldüğü, psikolojik değişimlerin yaşandığı bir dönem olması sebebiyle özyeterlilik algısı azalacak, özyeterliliğin alt maddelerinden biri olan, madde bağımlılığına yatkınlık artacaktır.

Yapılan çalışmada, çocukların baba eğitim durumlarının, akademik başarı ve Öz yeterlilik algıları arasında bağlantı olduğu görülmüştür. Babası lise mezunu olan ergenlerin Akademik Başarı algı düzeyi yüksek olduğu, buna karşılık olarak, babası okula gitmemiş olanların düşük olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, babası üniversite mezunu olan çocukların Öz Yeterlilik algısının , babası okula gitmemiş olanlara göre yüksek olduğu görülmüştür. Bununla ilgili literatüre bakıldığında destekleyici olan ve olmayan çalışmalar vardır;Eyüboğlu (2012) tarafından; ergenlerin özyeterlilik inancının, anne ve babanın okur-yazar olup olmasına göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Demirdüzen (2013) ergenlerin duygusal özyeterlilik düzeylerinin baba eğitim durumuna göre değişmediği bulunmuştur.

Sert (2017) ergenlerin baba eğitim durumlarına göre “Akademik Özyeterlik” puanlarında en yüksek ortalama ilköğretim mezunları, en düşük ortalama ise üniversite mezunlarında olduğunu saptamıştır. Satıcı (2013) tarafından yapılan çalışmada anne-baba eğitim durumu açısından akademik özyeterlikleri arasında anlamlı farklılıklar olmadığı saptanmıştır.

Öte yandan literatüre bakıldığında; eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin (Pena, 2000; Sanders, Epstein ve Connors-Tadros, 1999), çalışan ebeveynlerin (Sanders ve diğ. , 1999), gelir seviyesi yüksek olan ailelerin (Gürşimşek, 2003; Sanders ve diğ., 1999;), akademik açıdan başarılı çocuğu olan ebeveynlerin (Sanders ve diğ., 1999), anne-babalık işlevselliğine ve öğrencinin başarılı olmasında kendi becerilerine güvenen ailelerin (Hoover-Demsey ve Sandler, 1997), çocuklarının eğitimlerinde daha çok başarılı olduğu belirtilmiştir. Ailenin eğitim düzeyi, eğitime katılımı ve çocuklarından akademik beklentilerini arttırdığı bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan aileler çocuklarının eğitimine daha fazla katkıda bulunmuşlar, çocukların problem çözme durumlarında daha fazla etkili olmuşlar ve çocuklarından daha yüksek beklentiler içine girmişlerdir (Englund ve diğ. 2004; McNeal Jr. , 2001; Okpala ve diğ. , 2001; Salıcı-Ahioğlu, 2006; Trivette ve Anderson, 1995; Zellman, 1998). Havran bölgesi için düşünüldüğünde, ergenlerin anne eğitim seviyesinin yüksek olmaması ve babanın eğitim konusunda rol model olması sebepler arasında söylenebilir.

Yapılan çalışmada, ailenin ekonomik durumu ile Kişilerarası İlişkiler algı düzeyi arasında bağlantı olduğu görülmüştür. Ekonomik durumu iyi olan çocukların, Kişilerarası İlişkiler algı düzeyinin arttığı saptanmıştır. Ulaşılan literatür çalışmaları bu durumu desteklemektedir; Moore(2003)'e göre kişilerarası çatışmaya neden olan faktörlerin merkezinde ihtiyaç ve çıkarlar bulunmaktadır. Kişilerarası çatışmaların bir kısmının sebebi zorunlu gereksinimlerdir. Bireylerin hayatta kalabilmeleri için olması gereken koşullara olan gereksinimler ebeveynler tarafından giderilmedikleri durumlarda ya da benzer gereksinimlerin sayıca fazla kişiler tarafından aynı zaman sürecinde giderilmesi gerektiği durumlarda içinden çıkılmaz sorunlara sebep olmaktadır (Dökmen 2008:125-126).

Ayrıca, ekonomik durumu çok iyi olan ailelerde yetişen ergenlerin, zorba ya da kurban olmadıkları, seyirci/ karışmayan durumunda oldukları görülmüştür. Literatüre baktığımızda bu sonucu destekleyen çalışmalar görmekteyiz;. Kaleli (2016) üst gelir seviyesinde olan öğrencilerin Akademik ve Sosyal Öz Yeterlilik algılarınının daha yüksek olduğunu belirlemiştir. İlgili çalışmalara bakıldığında; bazı çalışmalar sosyoekonomik düzey ve akran zorbalığı arasında bir ilişki bulunmadığını gösterirken (Rigby, 2004; Borg, 1999), bazı araştırmalar ise bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Orta ve yüksek gelire sahip olan bireyler, düşük gelire sahip olanlar ile karşılaştırıldığında zorbalığın oranı orta ve yüksek gelirden daha yüksek bulunmuştur (Jankauskiene ve ark., 2008).

Özman (2018) yüksek sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip katılımcıların akran zorbalığı ortalamasının orta sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip katılımcılardan anlamlı derecede yüksek olduğunu saptamıştır. Diğer bir yandan akran zorbalığının daha fazla düşük sosyoekonomik düzeyle ilişkisinin olduğu görülmektedir (Wolke ve ark. , 2001; Özkan ve Çiftçi, 2010). Benzer olarak Pişkin (2010) tarafından Ankara'da 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda eğitim gören 1154 öğrencinin katılımıyla yürütülen araştırmada amaç, zorba, kurban ve zorba-kurban öğrenci oranlarını incelemektir.

Araştırmanın bulgularına göre, alt sosyoekonomik düzeye sahip olan ailelerde yetişen öğrencilerin, üst sosyoekonomik düzeye sahip olan öğrencilere kıyasla daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ailenin sosyoekonomik durumu, ebeveynlerin ruh sağlığını etkilemesine sebep olarak, bu ortamda yaşayan çocukların da ruhsal dengelerinin bozulmasında etkili olmaktadır. Akyüz'e göre, ergende sağlıklı bir vücut ve psikolojik yapı özenli bir bakım ve beslenme ile ortaya çıkar. Bunun sağlayan en önemli faktörlerden, ailenin sahip olduğu gelir düzeyi ve çocuk üzerinde gösterdiği hassasiyetle birlikte değerlendirilmelidir. Ailenin gelir düzeyinin verdiği olanaklar ve ebeveynlerin entellektüel seviyesi, ergenin yetiştirilmesine etki eden en önemli unsurlardır. . Bu sebeple, Yörükoğlu'na göre, gelir durumu çok iyi olan ailelerde iletişimin genellikle karşılıklı anlayış halinde olduğu ve problemlerin sağlıklı bir iletişim ile konuşularak, ortak bir

noktada birleşildiği , bunun yanında çocuklara gereken özenin gösterildiği, tüm ihtiyaçlarının giderilerek, gereksinim duyduğu her şey sağlanarak bunun karşılığında akademik başarı talebinin oluştuğu görülür.

Diğer taraftan Cole ve Morgan(2001)'a göre, maddi gelir durumu düşük ailelerin çocuklarının ideal olmayan sağlık koşullarında olduğu, sosyal anlamda çevresinin ve arkadaşlarının sayıca az olduğu, ruhsal açıdan ise depresif ve yetersizlik duygusuna sahip olabilecekleri sebebiyle kişilerarası iletişimin etkilendiği görülmektedir. .

Ayrıca bu çocuklarda, Geçtan(2000)'a göre, dengeli bir beslenme alışkanlığının olmayışı ve aile ve akrabalarından gerekli yardım alamadıkları durumlarda, konuşma yeteneği yeterince gelişmediği için, seçim yapma ve kavramlaştırma kabiliyetleri yeterince gelişmemekte, kognitif fonksiyonları rijid olabilmekte ve hareketlerde, konuşmada azalma, karşılaştığı problemleri çözümede başarılı olamama, kötümserlik ve dışarıdan güdülenmeye bağımlılık, değersizlik ve yetersizlik duyguları ile birlikte öfke ve başarısızlık gibi sorunlar da ortaya çıkabilmekte, tüm bunlarla birlikte kişilerarası ilişkilerinde çeşitli sorunlar yaşamaları olası hale gelmektedir. Dolayısı ile ihtiyaçların yeterli ve dengeli karşılandığı ailelerde yetişen çocukların, zorba ya da kurban olma durumunu yaşamadan eğitim süreçlerini tamamladıkları görülmektedir.

Yapılan araştırmada, ailesi dışında yakınlarından destek almayan ergenlerin, zorba ya da kurban olmayan grupta olmadıkları görülmüştür. Bununla ilgili çalışmalara bakıldığında, Yardımcı (2007) tarafından elde edilen araştırmada; ortaokul düzeyindeki öğrenciler ile ilgili sosyal destek ve özyeterlilik etkileşimi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda sosyal destek ile özyeterlilik arasında olumlu yönde ama çok da güçlü olmayan bir etkileşimin varlığı gözlenmiştir. Bu inceleme grubunda incelenen ergen bireylerde ise sosyal destek kavramının özyeterlilik algısını etkilediği sonucuna varılmıştır. Ancak, aile içi sağlıklı iletişimin olduğu ve yeterli gelir seviyesine sahip olan ailelerin, dışarıdan bir sosyal destek alma ihtiyacı olmaması sebebiyle, çocukların daha sağlıklı bir ergenlik süreci yaşadıkları söylenebilir.

Yapılan çalışmada, ergenlerin yaşının, akran zorbalığı tutumu bağlamında bir değişkenlik göstermediği görülmüştür. Literatüre bakıldığında; bazı yapılan çalışmalarda yaş ile karşılaşılan zorbalık türü arasında da ilişki olabileceği saptanmaktayken; fiziksel zorbalığın yaş büyüdükçe azalma eğilimi gösterdiği, ilişkisel zorbalığın ise yaş büyüdükçe artış gösterdiği tespit edilmiştir (Kapçı 2004, s. 3). Başka bir çalışmada kızlarda ilişkisel zorbalık dışındaki diğer zorbalık türlerinde yaşla birlikte bir azalma olduğu, erkeklerde ise yaş büyüdükçe sadece alaya maruz kalmada bir azalma gözlenirken, diğer zorbalık türlerinde bir azalma olmadığı tespit edilmiştir (Şirvanlı, 2006, s. 78).

Yapılan çalışmada, cinsiyetler arasında, özyeterlilik bağlamında bir farklılık görülmemiştir. Bununla ilgili destekleyici ve farklı çalışmalara ulaşılmıştır; . Demir (2008) ve Kaleli (2016) cinsiyete göre ortaokul öğrencilerinin özyeterlilik algılarının değişmediğini belirlerken, Gündüz ve Özdiç (2008), Akbay (2009), Saticı (2013), Gülmez (2015) ve Özcan (2016) araştırmalarında erkeklerin özyeterlilik algılarının kızlara oranla daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Connolly (1989), Coleman (2003), Bacchini ve Magliulo (2003), Yardımcı (2007), Willemse (2008), Çelikkaleli ve Gündüz (2010), Telef (2011), Yılmaz, Yiğit ve Kaşarcı (2012) Koçer (2014) ve Aksu (2015) ise kızların erkeklere oranla daha yüksek öz yeterlilik algılarının olduğunu belirlemişlerdir.

Sert (2017) Akademik Özyeterlilik alt boyutunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde puan aldıkları; Duygusal Özyeterlilik alt boyutunda ise erkek öğrencilerin kızlara göre daha yüksek düzeyde puan aldıklarını belirlemiştir. Sosyal Özyeterlilik puan ortalamaları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini saptamıştır.

Yapılan çalışmada, cinsiyet ve akran zorbalığı tutumu arasında bir farklılık bulunamamıştır. Literatüre bakıldığında; Bir çalışmada kızlarda ilişkisel zorbalık dışındaki diğer zorbalık türlerinde yaşla birlikte bir azalma olduğu, erkeklerde ise yaş büyüdükçe sadece alaya maruz kalmada bir azalma gözlenirken, diğer zorbalık türlerinde bir azalma olmadığı tespit edilmiştir

(Şirvanlı, 2006, s. 78). Okuldaki zorbalık ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde Koç (2007, s. 32), erkek öğrencilerin çoğunlukla bedensel (doğrudan) şiddete, kız öğrencilerin ise psikolojik (dolaylı) şiddete uğradıklarını belirtmiştir

Özman (2018) kızların erkeklere oranlar daha fazla akran zorbalığına maruz kaldıklarını saptamıştır. Nansel ve arkadaşları (2001) tarafından 6-10. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ile yürütülen araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerde daha çok fiziksel zorbalık türü yaygın olarak görülürken kız öğrencilerde ise ilişkisel zorbalık türünün yaygın olduğu görülmüştür. Benzer olarak cinsiyet değişkeni ve zorbalığa maruz kalma konusunda ülkemizde yürütülen araştırmalara bakıldığında, erkekler çocukların, kız çocuklarına oranla daha çok bedensel zorbalıkla karşı karşıya kalma konusunda ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında, erkeklerin kızlardan daha fazla bedensel şiddete uğradıkları görülürken, kız çocuklarının ise erkek çocuklardan daha fazla psikolojik şiddete maruz kaldıkları bulunmuştur (Burnukara ve Uçanok, 2012). Kocatürk (2014) ise erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok akran zorbalığı eğilimi göstermekte ve akran zorbalığına daha çok maruz kaldıklarını saptamıştır.

Yapılan çalışmada kardeş sayısının , akran zorbalığı tutumu ve özyeterlilik algısı ile farklılık göstermediği görülmüştür. Bununla ilgili literatür incelendiğinde;

Özman (2018) 2 kardeşi olan katılımcıların korkutma, alay ve açık saldırı tutumlarının, tek çocuk olan öğrencilerden anlamlı derecede yüksek olduğunu belirlemiştir. Çocuk sayısının yüksek olduğu kalabalık yapıda olan ailelerde, maddi gelir düzeyi düşmekte, çocuklara ayrılan para azalmakta ve buna bağlı olarak çocukların öğrenim seviyesi de negatif etkilenmektedir (Özyanık, 1994).

Yapılan çalışmada ergenlerin anne eğitim durumları, Öz Yeterlilik algısı ve Akran Zorbalığı tutumu ile farklılık göstermemektedir. Literatüre bakıldığında;

Sert (2017) anne eğitim durumuna göre Akademik Özyeterlik” puanlarında en yüksek ortalama ilköğretim mezunları, en düşük ortalama ise üniversite mezunlarında olduğunu belirlemiştir. Ceylan (2013) anne eğitim durumuna göre duygusal özyeterlik düzeyinin değişmediği bulgusuna ulaşmıştır. Çetin (2007) 4. ve 5. sınıf ilköğretim öğrencilerinde annenin eğitim durumunun özyeterlik düzeyini etkilemediğini bulmuştur. Demirdüzen (2013) ergenlerin duygusal özyeterlik düzeylerinin anne eğitim durumuna göre değişmediği bulunmuştur.

Özman (2018) anne eğitim durumunun akran zorbalığına maruz kalma düzeyinde farklılık yaratmadığını belirlemiştir. Özman (2018) anne eğitim durumunun akran zorbalığına maruz kalma düzeyinde farklılık yaratmadığını belirlemiştir. Çetin (2015) tarafından yürütülen bir araştırmada, anneleri okur- yazar olmayan öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma düzeyi diğer öğrencilerin anne-baba eğitim durumlarına göre daha yüksek bulunurken , babası lise mezunu olan öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalmalarının da diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir

Yapılan çalışmada, ergenlerin baba eğitim durumları ile Akran Zorbalığı tutumu arasında bağlantı görülmemiştir.

İlgili çalışmalara bakıldığında; Ağlamaz (2006), annenin, Masalcı ise (2001), anne ve babanın eğitim seviyesi ile çocuğun zorbalık seviyesi arasında ters bir ilişki olduğunu saptamıştır. Kurnaz ve Kapçı (2013) tarafından uygulanan araştırma sonuçları ise zorba davranışlardan ziyade zorbalığa maruz kalmanın anne ve babanın eğitim düzeyi ile ilişkili olabileceğini göstermiştir. Yalnızca babanın eğitim seviyesi ile ilişkisel zorbalık arasında bağlantılı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda, anne ve babası birlikte olan ile olmayan ergenler arasında, Öz Yeterlilik algısı ve Akran Zorbalığı tutumu ile bağlantısı bulunmamaktadır. Çocukların yaşadığı yer grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı tutumu ile bağlantısı bulunmamaktadır.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu bölümde, araştırma neticesinde elde edilen sonuçlarla birlikte, devlete, araştırmacıya, klinisyene, ailelere ve okullara öneriler bu bölümde yer almaktadır.

Araştırma sonuçları 11-12 yaşındaki çocukların Madde Bağımlılığından Kaçınma algı düzeyi daha yüksek olduğunu göstermiştir. Çocukların yaş grupları arasında Akran Zorbalığı farkı anlamlı bulunmamaktadır. Kız ile erkek çocuklar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı puanları bakımından anlamlı fark bulunmamaktadır. Çocukların kardeş sayısı grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı bağlantısı bulunmamaktadır. Çocukların çocuk sırası grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı bağlantısı bulunmamaktadır. Ailesinin ekonomik durumu iyi olan çocukların Kişilerarası İlişkiler algı düzeyi en yüksek saptanmıştır. Ailesinin ekonomik durumu çok iyi olan çocukların Dolgu algı düzeyi en yüksek bulunmuştur.

Çocukların anne eğitim durumu grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı bağlantısı bulunmamaktadır.

Babası lise mezunu olan çocukların Akademik Başarı algı düzeyi en yüksek iken, babası okula gitmemiş olanların en düşüktür. Babası üniversite mezunu olan çocukların Öz Yeterlilik algı düzeyi en yüksek iken, babası okula gitmemiş olanların en düşüktür. Çocukların baba eğitim durumu grupları arasında Akran Zorbalığı bağlantısı bulunmamaktadır.

Çocuklardan anne ve babası birlikte olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı bakımından bağlantı bulunmamaktadır. Çocukların yaşadığı yer grupları arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı ile bağlantı bulunmamaktadır. Çocuklardan sürekli hastalığı olanlar ile olmayanlar ve doğumdan beri süren hastalığı olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik, Akran Zorbalığı ile bağlantı bulunmamaktadır.

Çocuklardan aile dışında yakınların desteği olanlar ile olmayanlar arasında Öz Yeterlilik ile bağlantısı bulunmamaktadır. Ailesi dışında yakınlarından destek almayanların izleyici konumunda olma durumları daha yüksektir.

6.2. Öneriler

Ergenlerin özyeterlilik algılarını geliştirmek için, öncelikle yapılması gereken, koruyucu sağlık konusunda farkındalık oluşturmak amacı ile, öğretmen, aile ve gençlere eğitim seminerleri planlanmasıdır. Bu eğitimlerin kapsamında, dengeli beslenme, kişisel hijyen, hastalıklardan koruyucu önlemler, gencin yapabileceği spor faaliyetleri ve ruhsal hastalıklar hakkında bilgilendirme gibi konular olmalıdır. Gençlerin doğum öncesi ve sonrasında itibaren düzenli sağlık kontrolleri, aşılama programları, bedensel ve zihinsel gelişim grafikleri sağlık merkezlerinde düzenli takip edilmelidir. Aileler, çocukların sağlıklı yaşam koşullarında bulunmasına hassasiyet göstermelidir.

Özellikle madde kullanımının, çoğunlukla ergenlikle ergenlik döneminde başlaması sebebi ile, madde kullanımı konusunda okul, aile ve gençlerde farkındalık oluşturacak eğitimler verilmelidir. Madde kullanan gençlerde görülen, iletişimde kopukluk, içe kapanma, arkadaş çevresinde değişiklik, sosyal medya alışkanlıkları ve okulu aksatma gibi sorunlar görülebilir. Aileler bu belirtiler karşısında uyanık olmalı, uygun bir iletişim için gerektiğinde profesyonel yardım almalıdırlar.

Eğitimli ebeveynlerin olduğu ailede yetişen çocukların, akademik başarılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bundan yola çıkarak, ailelerin geleceğin anne ve babalarını yetiştirmek ve eğitmek konusunda fırsat eşitliği ilkesine hassasiyet göstermeleri önemlidir. Akademik başarının yükselmesi amacı

ile,özyeterlik inancının olumlu yönde gelişmesini sağlamak için çocuklara küçük yaştan itibaren anne babaları tarafından başarı duygusu tattırılmalı, bir işin üstesinden gelme becerisi kazandırılmalıdır.Aileler ve öğretmenler,gencin geçmişteki başarılarını hatırlatıcı konuşmalar yaparak ve bununla birlikte başkalarının olumlu tutum ve davranışlarını çocuğa örnek göstererek dolaylı kazanımlar edinmesini sağlanmalıdır.

Akran zorbalığı,günümüzde,gençlerin yaşadığı en sıkıntılı sorunlardan biridir.Okul-aile-ergen üçgeninde çözülmesi uygundur.Okul ortamında akran zorbalığı konusu ile ilgili olarak farkındalık yaratmak amacıyla, okul çalışanlarına yönelik eğitimler verilmelidir. Benzer şekilde ailelere yönelik seminerler düzenlenebilir.Okullarda,Norveç örneğinde olduğu gibi,"Olweus Zorbalığı Önleme Programı"uygulanabilir.Bu program;eğitim çalışanları samimi,empatik ve katılımcı bir okul iklimi oluşturmaya yönlendirmekte, onaylanmayan davranışları sınırlandırmada süregen olma, kuralların çiğnenmesine karşı kindar olmayan bedeller uygulama gibi ilkelerle hareket etmektedir. Bununla birlikte aileler, çocuğun akran zorbalığına uğradığının belirtileri olan okula ve derslere isteksizlik, arkadaşları ile birlikte olmak istememek, vücudunun ve eşyalarını zarar görmesi, uyku bozukluğu ve sıkça, sebepsizce ağlamak gibi duygudurum bozukluklarına karşı farkındalık geliştirmeli, bu sorunun, okul yönetimi, öğretmenler ve psikologlar yardımı ile zaman kaybetmeden giderilmesi yoluna gidilmelidir.

Okullarda, akran zorbalığını önlemek adına oluşturulan komiteler, aynı zamanda kişilerarası ilişkileri güçlendirerek, zorbalığın önlenmesinin yanı sıra okul ikliminin olumlu yönde değişmesini de sağlayabilir. Okullarda sosyal aktivitelerin artırılması, sorumluluk almaları ilgili öğrencilerin etkinliklere yönlendirilmesi öğrenciler arasındaki zorbaca davranışlarının azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Ebeveynlerin ,öncelikle,ev ortamında fiziksel ya da sözel şiddete başvurmadan iletişim kurmaları çocuğun okuldaki arkadaşlarına karşı davranışlarını olumlu etkileyecektir.Çocuğa ev ortamında uygulanan ya da gösterilen şiddet,okulda zorba ya da kurban olma durumuna

getirecektir.Günümüzde yaygınlaşan siber zorbalığa karşı,ailelerin, çocuğun internet üzerinden hangi sitelere girdiği ve kimlerle konuştuğu hakkında bilgilendirilmesi koruyucu bir etki olacaktır.Gençlerin değişen davranışları ve sosyal ilişkileri iyi gözlenmelidir.Onları etkin dinlemek ve anlamak için zaman ve ortam oluşturulmalıdır.Okulda herhangi bir zorbalığa uğradığında ya da kendisi zorbalık yaptığında,gerektiğinde profesyonel yardım almalı,karşı taraf aile ile tartışmak yerine durumu paylaşmak ve birlikte çözüm üretmek yoluna gidilmelidir.

Bu çalışma Balıkesir ilinden seçilen öğrencilerle yapılmış olup, farklı illerde daha büyük ve farklı bir örneklem ile yapılabilir. Bu sayede sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkacak farklılıklara değinilmesi yararlı olacaktır. Yapılan çalışmada sadece ergenlerden bilgi alınmıştır. Farklı bir çalışma ile hem ergenlerden hem anne babalardan bilgi alınabilir.

Cinsiyet değişkeni özyeterlik ve akran zorbalığına göre anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Farklılığın bulunacağı düşünülen gelecek araştırmalarda, kız ve erkek öğrencilerin akademik ve duygusal özyeterlik algısını etkileyen faktörlerin neler olduğuna yoğunlaşılabilir.

Bu konuda benzer araştırma yapmayı planlayan gelecekteki araştırmacılar, farklı bölgelerde yada illerde benzer değişkenler ile araştırma yapabilir bölgeler arası yada iller arası farklılıkları inceleyebilirler. Ayrıca akran zorbalığının yanında siber zorbalık da çalışılabilir. Günümüzde siber zorbalık her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Bu bağlamda elde edilecek sonuçlar ilgili kurumlarla paylaşılmalıdır.Devlet ve üniversite işbirliği ile zorbalık davranışlarının yarattığı yada yaratabileceği öz yeterlilik algısında sorun oluşturabilecek davranışların önüne geçmek için bilimsel çalışmalar yürütülebilir.

Eğitimde,okul,eğitici ve ebeveyn üçgeninde düşünüldüğünde akran zorbalığına karşı mücadele,karşılıklı empatiyi, ortak ilgiyi ve açık bir iletişim tarzını gerektirmektedir.Bu üçgeni sağlıklı bir şekilde oluşturabilmiş toplumlarda, eğitim ortaklığı, çocuğun eğitimden en üst düzeyde yarar

sağlayabilmesi için, ortakların birbirlerinin becerilerini arttırdığı ve desteklemeyi amaçladığı bir yol olmalıdır(Driessen ve diğ., 2005).

Gencin doğum öncesi döneminden başlayıp,erişkinliğe doğru giden sürecinde, periyodik sağlık kontrollerini yapan uzman hekimler,aile hekimleri ve diğer yardımcı sağlık personeli tarafından uygulanan fiziksel sağlık kontrollerinin yanı sıra zihinsel ve ruhsal değerlendirme de yapmaları konusunda bilgilendirilmeli ve gerekli eğitimler verilmelidir.

Klinisyenler ,zorbalık uygulayan ya da zorbalığa uğrayan ve özyeterlilik algısında sorun yaşayan gençlerle davranışsal ya da bilişsel terapi yöntemi ile çalışabilirler.Özellikle mağdur olanlarda görülen kaygı bozuklukları,depresyon gibi hastalıklar klinisyenlerin BDT yöntemini uygulayabilecekleri alanlardır.Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı da akran zorbalığı uygulayan ya da zorbalığa uğrayan ve özyeterlilik sorunları yaşayan çocuklarda etkili olabilir.Dolayısı ile, çözüm odaklı kısa süreli terapi ,davranışsal ve bilişsel terapi yaklaşımları ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda uygulanabilir tekniklerdir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2006). *Özyeterlilik (self-efficacy) kavramı üzerine*. Retrieved from http://ogrenci.hacettepe.edu.tr/~tacar/Egitimle/Oz_yeterlik_T.Acar_.pdf
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akbay, S. E. (2009). *Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinde Akademik Erteleme Davranışı: Akademik Güdülenme, Akademik Özyeterlilik ve Akademik Yükleme Stillerinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Akbulut, E. (2006). Müzik öğretmeni adaylarının mesleklerine ilişkin öz yeterlilik inançları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 24-33.
- Akkoyunlu, B., Orhan, F., Umay, A., (2005). Bilgisayar öğretmenleri için "Bilgisayar Öğretmenliği Öz-yeterlilik Ölçeği" Geliştirme Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-8.
- Aksoy, Y. D. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinde Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düzeylerinin Suçluluk, Utanç, Boyun Eğicilik Davranışı Ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Aksu, N. (2015). *Lise Öğrencilerinin Akademik Öz Yeterlilik, Sosyal İlişki Unsurları İle Suça Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, F., Yazıcı H. (2013). Ergenlerin benlik algılarının yordayıcıları olarak: akademi özyeterlilik inancı ve akademik başarı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1),145-156
- Andreou E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychosocial constructs in 8 to 12 year old Greek school children. *Aggressive Behavior*, 2000, 26, 49-56.

- Arıman F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, A. (2011). İlköğretim öğrencilerinin özyeterlik inancı kaynaklarının öğrenme ve performansla ilgili özyeterlik inancını yordama gücü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1907-1920.
- Aşıcı ,H., Aslan, S. (2010). The analysis of relationship between school bullying and self-concept clarity in adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(2): 467-485.
- Atılboz, N. G. (2007). *Öğrenme Halkası Modelinin Biyoloji Öğretmen Adaylarının Difüzyon ve Osmoz Konularını Öğrenmeleri, Biyoloji Öğretimine Yönelik Özyeterlik İnançları ve Tutumları Üzerine Etkileri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Austin, S., Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year olds. *British Journal of Educational Psychology*, 66, 447-456
- Ayas,Tuncay,(2007).”Okullarda yaygın sorun şiddet ve zorbalık,”*İlköğretmen Eğitimci Dergisi*,14,16-19
- Ayas, T. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması", *Akademik Bakış*, 19,1-17.
- Ayas, T., Pişkin, M. (2011). Investigation Of Bullying Among High School Students With Regard To Sex, Grade Level And School Type. *İlköğretim Online*, 10(2): 550- 568.
- Bacchini, D., Magliulo, F. (2003). Self-İmage And Perceived Self-Efficacy During Adolescence. *Journal Of Youth And Adolescence*, 32;5.
- Baltacı, H. (2008). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yöneticilerin Bilgisayar Tutumları ile Öz Yeterlilikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy. Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, N.J.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25, 729-735.
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28, 117-148.
- Bandura, A. (1994). *Self efficacy*. V. S. Ramachandran (Ed.). Encyclopedia of human behavior. Academic Press, New York, 71-81.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control*. New York: Freeman.
- Bandura, A., Schunk, D. H. (1981). Cultivating Competence, Self-Efficacy, and Intrinsic Interest Through Proximal Self-Motivation. Banks, R. (1997). *Bullying in schools*. Champaign, IL: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. (ERIC Document Reproduction Service NO. ED407154)
- Başerler, Z. (2014). *Öğrencilerin İnterneti Ve Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Durumlarına Göre İletişim Becerileri ve Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Berger K.S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten?. *Developmental Review*, 27: 90–126.
- Bilgin, M. (2009). Developing a cognitive flexibility scale; validity and reliability studies. *Social Personality and Behavior*, 37(3), 343-354.
- Bierer LM, Yehuda R, Schmeidler J, Mitropoulou V, New AS, Silverman JM, et al. Abuse and neglect in childhood: relationship to personality disorder diagnoses. *CNS Spectr*. 2003;8(10):737–54. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(3), 586.
- Bjorkqvist, K., Ekman, K., Lagerspetz, K. (1982). Bullies and victims: Their ego picture, ideal ego picture, and normative ego picture. *Scandinavian Journal of Psychology*, 23, 307-313.

- Borg, M.G. (1999). The extent and nature of bullying among primary and secondary schoolchildren. *Educational Research*, 41(2): 137-153.
- Boulton, M.J., Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 1992, 62, 73-87.
- Burnukara, P., Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler Ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15 (29), 68-82.
- Camodeca, M., Goosens, F.A., Terwogt M.M., Schuengel C. (2003). Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development*, 11, 332-345
- Cenkseven, F., Yurtal, F. (2008). Zorba, Kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3), 805-832.
- Certel, Z., Bahadır, Z., Saracaoğlu, S., R., Varol. (2015). Lise öğrencilerinin özyeterlilikleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 307-318.
- Ceylan, İ. (2013). *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Duygusal Özyeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Cole, Luella – Morgan, John J.B., Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi, (Çev: Belkıs Halim Vassaf), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001, s. 205. 52
- Coleman, P.K. (2003). Perceptions Of Parent-Child Attachment, Social Self-Efficacy And Peer Relationships İn Middle Childhood. *Infant And Child Development*, C.12, Ss. 351-368.
- Compeau, D. R., & Higgins, C. A. (1995). Computer Self-Efficacy: Development of a measure and initial test. *MIS Quarterly*, 19 (2), 189-211.
- Connolly, J. (1989). Social Self – Efficacy İn Adolescence: Relations With Self – Concept, Social – Adjustment And Mental Health. *Canadian Journal of Behavior Science Review*, 21/3, 258 – 269.

- Craig,W.M.(1998).TheRelationshipAmongBuling,Victimization,Depression,Anxiety and Aggression In Elementary School Children.*Personality And Individual Differences*,24,123-130.
- Crothers L.C., Levinson E.M. (2004). Assessment of bullying: A review of methods and Instruments. *Journal of Counseling & Development*, 82, 496-503.
- Çakır N. (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, Ç., Çetin, M.N. (2010). İşsiz Gençlerin Bilgisayar Öz-Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 152-166.
- Çelikkaleli, Ö. (2010). *Ergenlerin Yetkinlik İnançları İle Depresyon, Benlik Saygısı, İç- Dış Kontrol Odağı, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çelikkaleli, Ö., Gündüz, B. (2010). Ergenlerde Problem Çözme Becerileri ve Yetkinlik İnançları. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 361-377.
- Çetin, B. (2007). *Yeni İlköğretim Programı (2005) Uygulamalarının İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları İle Öz-Yeterliliklerine Etkisi Ve Öğrencilerin Program Hakkındaki Görüşleri*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin,F.,Alpa Bilbay,A.,&Albayrak Kaymak,D.(2003).*Araştırmadan Uygulamaya Çocuklarda Sosyal Beceriler*.(3.baskı).İstanbul,Epsilon Yayıncılık.
- Çetin, F. (2011). Örgüt İçi Girişimcilikte Öz Yeterlilik Algısı ve Kontrol Odağının Rolü. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 69-85.
- Çetin, H. (2015). *Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

- Çöpür M: Uçucu Madde Kullanan Çocukların Psikososyal Özellikleri. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AnaBilim Dalı, İstanbul, 1996.
- Demir, Z. (2008). *Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Akademik Güdülenme Düzeyleri (SAÜ Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Demirdüzen, H. (2013). *Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri İle Duygusal Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Demirdüzen, H. (2013). *Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri İle Duygusal Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Deniz, T. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinin Üstbilmiş Becerileri, Matematik Özyeterlikleri ve Matematik Başarısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Dökmen,Ü.(2008).*Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*,Remzi Kitap Evi.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul,
- Duffy A.L. (2004). *Bullying in Schools: A Social Identity Perspective*. Griffith University, Doktora Tezi.
- Duman, B. A. (2007). *Lise öğrencilerinin ingilizceye yönelik öz yeterlik algı puanlarının cinsiyete, alanlara ve farklı düzeylere göre ingilizce başarısını yordama gücü*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Efe, M. (2007). *14-16 Yaş Grubu Bireylerde Spor Çalışmalarının Sosyal Yetkinlik Beklentisi ve Atılganlık Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Ehrenberg, M. (1984). *The Relationship Between Self-Efficacy Status And Depression In Adolescents*. Unpublished Master's Thesis, Mcgill University.

- Ekinci, E. (2011). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Özyeterlik Düzeyleri ve Akademik Erteleme Davranışlarının Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeylerini Yordama Gücü*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Elizabeth, M., ve ark. (2004). Conflict Resolution Styles, Self-efficacy, Self Control and Tuture Orientation of Urban Adoleccent. *Professional School Counsiling*, 8(1),73-80.
- Englund, M. M., Luckner, A. E., Whaley, G. J. L., & Egeland, B. (2004). Children's achievement in early elementary school: longitudinal effects of parental involvement, expectations, and quality of assistance. *Journal of Educational Psychology*, 96 (4), 723-730.
- Eşkisu, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi.
- Epstein, M. H. (1999). Strategies for improving home-school communication about homework for students with disabilities. *Journal of Special Education*, 33 (3), 166-177a
- Erdamar,G.,Kurupınar,A.(2014).*Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği*
- Eyüboğlu, E. (2012). *Spor Yapan ve Yapmayan 12-14 Yaş Arası Ergenlerin Öz Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fadlelmula, F. K. (2011). *A structural model on 7th grade students' motivational beliefs, use of self-regulation strategies, and mathematics achievement*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Geçtan,(2000).*Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, s. 87.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 511-537.

- Gökler,R(2007).*İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*,Ankara,Ankara Üniversitesi,Eğitim Bilimleri enstitüsü,Yayınlanmış Doktora Tezi
- Grimes, D. (2011). *An Analysis of How Self-Efficacy Relates to The Driver's of The Active Sport Tourist*. Master of Hospitality Administration, University of Nevada, Las Vegas.
- Guo, L., Hong, L., Gao, X., Zhou, J., Lu, C., and Zhang, W. H. (2016). Associations between depression risk, bullying and current smoking among Chinese adolescents: Modulated by gender. *Psychiatry research*, 237, 282-289.
- Gülmez, T. (2015). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının İnternet Özyeterlik Düzeyleri İle Bilgi Okuryazarlık Özyeterlikleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gültekin G. Akduman, 7-14 Yaş Grubu Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendi Çözüm Önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 2010, 3(2): 13-26.
- Gürsoy, E. C. (2010). *Ergenlerde sosyo demografik özellikler ve algılanan sosyal destek ile akran zorbalığına maruz kalmanın incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikosoyal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 125-144
- Güven, E. D. (2008). *Bir Hazır Giyim İşletmesinde Çıracılık Eğitimi Kapsamında Çalışan Ergenlerin Öz-Yeterlik İnançlarının Kimlik, Sosyal Karşılaştırma Eğilimi ve Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Güvenir Taner, *Okulda Akran İstismarı*. Kök Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Hancı Y.B. (2008). *Yabancı Dil Hazırlık Eğitimi Alan ve Almayan Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Yabancı Dil Öz-yeterlik Algılarının ve İngilizce Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hanish L.D., Guerra, N. G. (2002). A longitudinal analysis of patterns of adjustment following peer victimization. *Developmental Psychopathology*, 14, 69-89.

- Holmberg K, Hjern A. Bullying and attention-deficit-hyperactivity disorder in 10-year olds in a Swedish community. *Dev Med Child Neurol*.
- Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (1997). Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67, 3-42.
- Hunter, S. C., Boyle, J. M. E., Warden, D. (2004). Help seeking amongst child and adolescent victims of peer-aggression and bullying: The influence of schoolstage, gender, victimisation, appraisal, and emotion. *British Journal of Educational Psychology*, 74(3), 375–390.
- Jackson, W. J. (2002). Enhancing self-efficacy and learning performance. *The Journal of Experimental Education*, 70, 243-254.
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. ve Kardeliene, L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social behavior and Personality*, 36(2): 145- 162.
- Juvonen, J., Gross, E.F. (2008). Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), 496-505.
- Kale, M., Demir, S. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Tübbav Bilim* 10 (3), 74-85.
- Kaleli, F. (2016). *Özyeterlilik İle Akademik Başarıya GÜdülenme Arasındaki İlişki Ortaokul Öğrencileri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kanetsuna, T., Smith, P.K., Morita, Y. (2006). Coping with bullying at school: children's recommended strategies and attitudes to school-based interventions in England and Japan. *Aggressive Behavior*, 32, 570-580.
- Kapcı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37(1), 1-13.

- Karabenick, A. S., Knapp, R. J. (1991). Relationship of academic help seeking to the use of learning strategies and other instrumental achievement behavior in college students. *Journal of Educational Psychology*, 83, 221-230.
- Kartal, H., Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 207-227.
- Kaukianien, A., Bjorkquist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Forsblom, S., Ahlborn, A. (1999). The relationship between social intelligence, empathy, and three types of aggression *Aggressive Behavior*, 25(2), 81-89.
- Kim MJ, Catalano RF, Haggerty KP, Abbott RD. Bullying at elementary school and problem behaviour in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21. *Crim Behav Ment Heal*. 2011; 21(2):136-44
- Kılıç, S. (2010). *Akran istismarının ilköğretim öğrencilerinin okul iklimi algıları üzerindeki etkisi: esenyurt ilçesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı İle Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koç Z. (2007). Çocuklar ve Ergenlerde Okul Zorbalığının Toplumsal Nedenleri. *İlk öğretmen Eğitimci Dergisi*, 2007, 12, 32–37.
- Koçer, M. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Algıları İle Akademik Özyeterlilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kotaman, H. (2008). Özyeterlilik İnancı ve Öğrenme Performansının Geliştirilmesine İlişkin Yazın Taraması. *Eğitim Fakültesi Dergisi XXI* (1), 2008, 111-133

- Khoury L, Tang YL, Bradley B, Cubells JF, Ressler KJ. Substance use, childhood traumatic experience, and Posttraumatic Stress Disorder in an urban civilian population. *Depress Anxiety*. 2010;27(12):1077–86.
- Kurnaz, A., Kapçı, E.G. (2013). Saldırganlık ve Mağduriyet Ölçeklerinin İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarına Uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 106-115.
- Kurt, T. (2012). Öğretmenlerin Öz Yeterlilik ve Kolektif Yeterlilik Algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 195-227.
- Kumpulainen K, Rasanen E. Children involved in bullying at elementary school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence—An epidemiological sample. *Child Abuse Negl*. 2000;24(12):1567-77.
- Laçın, D.G.B. (2015). *Üniversite öğrencilerinde özyeterlilik ve stresle başa çıkma stratejilerinin bilişsel esnekliği yordama düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Lagerspetz, K.M., Bjorkqvist K., Berts, M., King, E. (1982). Group aggression among school children in three schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 23, 45-52.
- Li Q. (2007). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50(3), 223-234.
- Lodewyk, R. K., Winne, H. P. (2005). Relations among structure of learning tasks, achievement and changes in self-efficacy in secondary students. *Journal of Educational Psychology*, 97, 3-12.
- McNeal Jr., R. B. (2001). Differential effects of parental involvement on cognitive and behavioral outcomes by socioeconomic status. *Journal of Socio-Economics*, 30 (2001), 171-179.
- Malkoç, T., Ceylan, F. (2010). Orta Öğretim 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri Arasındaki İlişkide Müzik Eğitiminin Önemi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 640-653.

- Masalcı, A.D. (2001). *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygun davranışının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Mazur J, Malkowska A. Bullies and victims among Polish school-aged children, *Med Wieku Rozwoj*. 2003;7(1):121-34
- MEB. (2002). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. Öğretmen Yeterlilikleri*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB.(2007), "*Şiddeti tanıma*" MEB Hizmet-içi Eğitim Seminerleri El Kitabı
- Moore, C.W. (2003). *The Meditation Process: Practical strategies for Resolving Conflict*, San Francisco, Jossey-Bass.
- Moor, S., Merry, S. N. (2014). Depression and bullying in children. *The New Zealand Medical Journal (Online)*, 127(1390), 6-9.
- Murray-Harvey, R., Skrzypiec, G., Slee, P. (2012). Effective and Ineffective Coping With Bullying Strategies as Assessed by Informed Professionals and Their Use by Victimized Students, *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 22(1): 122-138.
- Mynard, H., Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.
- Nansel, T. Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simmons-Morton ve B. Schmidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth. *Journal of American Medical Association*, 285, 2094-2100.
- Okpala, C. O., Okpala, A. O., & Smith, F. E. (2001). Parental involvement, instructional expenditures, family socioeconomic attributes, and student achievement. *The Journal of Educational Research*, 95 (2), 110-115.
- O'moore, M., Hillery B. (1989). Bullying in Dublin School. *Irish Journal of Psychology*, 10, 426-441
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing, Cambridge.

- Olweus, D. (1994). *Bullying At School: What We Know and What We Can Do Understanding Children's Worlds*. Oxford UK and Cambridge USA, Blackwell Publishing Ltd.
- Olweus, D. (1995). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing, Cambridge.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60, 12-17.
- Olweus, D. (2005). *Bullying at School*. Australia, Oxford: Blackwell.
- Oriol, X., Miranda, R., Amutio, A., Acosta, H. C., Mendoza, M. C., and TorresVallejos, J. (2017). Violent relationships at the social-ecological level: A multimediation model to predict adolescent victimization by peers, bullying and depression in early and late adolescence. *PLoS one*, 12(3),
- Öger, K., Tarı, I., Yılmazçetin, E.C. (2005). *Okullarda Suç ve Şiddeti önleme*. İstanbul.
- Önder, C. F., Sarı, M. (2012). Bullying and Quality of School Life among Elementary School Students. *Elementary Education Online*, 11(4), 897-914.
- Özcan, H.D.A. (2016). *Ergenlerde Bilişsel Esneklik İle Özyeterlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Özdoğu, S. (2004). *Kariyer Geliştirme Girişiminin Proaktif Özelliği ve Rol Ötesi Özyeterliliğiyle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, Y., Çiftci, E. G. (2010). Peer bullying in primary schools in low socioeconomic level. *Elementary Education Online*, 9(2): 576-586.
- Özman, M. (2018). *Ortaokul Öğrencilerinin Akran Zorbaliğine Maruz Kalma Düzeyleri İle Kardeş İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Öztürk-Abalı, Y., Şahin, Ç. (2015). Matematiğe ilişkin akademik başarı-öz yeterlik ve tutum arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *International Journal of Social Science*, 31,343-366.
- Özyanık, A. (1994). *Sokakta çalışan çocuklar sorunu, Ankara sokaklarında çalışan çocuklar projesi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Pajares, F. (2006). Self-efficacy during childhood and adolescence: Implications for teachers and parents. *Self-efficacy beliefs of adolescents*. 339-367.
- Pajares, F., Kranzler, J. (1995). Self-efficacy beliefs and general mental ability in mathematical problem-solving. *Contemporary Educational Psychology*, 20, 426-443.
- Pajares, F., Schunk, D. H. (2004). Self efficacy in education revisited empirical and applied evidence. *Big Theories A Volume in Research on Sociocultural Influences on Motivation and Learning*, (6):115-138.
- Pajares, F., ve Miller, D. M. (1994). Role of self-efficacy and self-concept beliefs in mathematical problem solving: A path analysis. *Journal of Educational Psychology*, 86, 193-203.
- Parker, J.G. ve S.R.Asher. "Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? " *Psychological Bulletin*, 102, 1987:57-389.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *EKEV Akademi Dergisi*, 61(1): 323-336.
- Pietsch, J., Walker, R., Chapman, E. (2003). The relationship among selfconcept, self-efficacy and performance in mathematics during secondary school. *Journal of Educational Psychology*, 95, 589-603.
- Pena, D. (2000). Parent involvement: Influencing factors and implications. *The Journal of Educational Research*, 94 (1), 42-54.
- Pilowsky DJ, Keyes KM, Hasin DS. Adverse childhood events and lifetime alcohol dependence. *Am J Public Health*. 2009;99(2):258–63.

- Pintrich, R.P. (1999). The role of motivation in promoting and sustaining self-regulated learning. *International Journal of Educational Research*, 31, 459-470.
- Pintrich, R.P., De Groot, V.E. (1990). Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 82 133-140.
- Pişkin, M. (2002). *School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems*.
- Pişkin, M. (2010). Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Pişkin, M., Öğülmüş, S., Boysan, M. (2011). *Güvenli Okul Ortamı Oluşturma, Öğretmen ve Yönetici Kitabı*. Tübitak, Ankara Üniversitesi. Reçber, G. (2011). *An investigation of the relationship among the seventh grade students' mathematics self efficacy, mathematics anxiety, attitudes towards mathematics and mathematics achievement regarding gender and school type*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Rigby K. (2003). *New Perspectives on Bullying*. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Rigby, K. (2004). Addressing bullying in schools: theoretical perspectives and their implications. *School Psychology International*, 23: 11-16.
- Sakarya, Ö. (2013). *Ergenlerin ruhsal belirtileri ile duygusal özyeterlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Salıcı-Ahioğlu, Ş. (2006). Öğretmen ve veli görüşlerine göre farklı sosyoekonomik düzeydeki ailelerin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma sürecini etkileme biçiminin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Sanders, C. E., Phye, G. D. (Eds.). (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. San Diego, CA, US: Elsevier Academic Press.
- Sanders, M. G., Epstein, J. L. & Connors-Tadros, L. (1999). Report no. 32: Family partnership with high-schools-The parents' perspective. [http://www.csos.jhu.edu/crespar/techReports/ Report32.pdf](http://www.csos.jhu.edu/crespar/techReports/Report32.pdf)

- Santrock, J. W. (2001). Educational psychology. New York: McGrae Hill Higher Education
- Satan, A. (2011).Ergenlerde Akran Baskısı Benlik Saygısı ve Alkol Kullanımı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.*Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*,34(34):183-194
- Satıcı, S. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Akademik Özyeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schwartz,,D."Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups.'" *Journal of Abnormal Child Psycholoji*,28,2000:181-192
- Schunk, D. H. (1991). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26, 207-231.
- Schunk, D. H. (2011). *Learning theories: An educational perspective*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Schunk, H. D. (2000). Coming to terms with motivation constructs. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 116-119
- Seals, D., Young J. (2008). Bullying and victimization: prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38, 735-747.
- Seçer, İ. (2014). *Akran Zorbalığına Uğrayan Ergenlerin Mağduriyet Algılamaları Ve Kullandıkları Başa Çıkma Stratejilerine Grupla Psikolojik Danışmanın Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi.T.C. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Sert, M. (2017). *Ergenlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri İle Özyeterlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Shell, F. D., Colvin, C., Bruning H. R. (1995). Self-efficacy, attribution, and outcome expectancy mechanisms in reading and writing achievement: Grade-level and achievement-level differences. *Journal of Educational Psychology*, 87, 386-398.

- Shpiegel, Y., Apter, A. (2015). Bullying, cyberbullying, depression and suicide ideation among youth: Comparing online to paper-and-pencil questionnaires. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 8(2), 161.
- Siegel, C. T. (2008). *School-wide positive behavior support programs in elementary schools*. Unpublished master's thesis. Dominican University of California, California.
- Slonje, R., Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49: 147–154.
- Smith, P.K., Shu, S., Madsen, K.C. (2001). *Characteristics of Victims of School Bullying: Developmental Changes in Coping Strategies and Skills*. Guilford Publications, New York.
- Şirvanlı-Özen D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 58, 77-94.
- Telef, B.B. (2011). *Öz-Yeterlikleri Farklı Ergenlerin Psikolojik Semptomlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Telef, B.B., Karaca, R. (2011). Ergenlerin özyeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 449-518.
- Templin, S. A. (1999). The relationship between self-efficacy and language learners' grades. *JALT Journal*, 21(1), 112-121.
- Topal, M. (2013). *Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Eğitim Amaçlı İnternet Kullanımı Öz-Yeterlik Algılarının İncelenmesi ve Geliştirilmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Trivette, P., & Anderson, E. (1995). The effects of four components of parental involvement on eight-grade student achievement: structural analysis of nels-88 data. *School Psychology Review*, 24 (2), 51-59.

- Twyman K a,Saylor CF,Saia D,Macias MM,Taylor L a,Spratt E.Bullying and ostracism experiences in children with special health care needs.J Dev Behave Pediatr.2010;31(1):1-8
- Usher, E. L. (2009). Sources of middle school students' self-efficacy in mathematics: A qualitative investigation. *American Educational Research Journal*, 46(1), 275-314.
- Usher, E. L. Pajares, F. (2009) Sources of Self-Efficacy in Mathematics: A Validation Study. *Contemporary Educational Psychology*, 34(1), 89-101.
- Uysal, R., Bingöl, T.Y. (2014). Ergenlerde risk alma davranışının özyeterlik ve farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, 2(8), 573-582.
- Uzel, A. (2009). *Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Yabancı Dile Yönelik Öz Yeterlilik Algılarının ve Öğrenme İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üredi, L., Kösece Loğoğlu, P. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Duygusal Zekâ ve Akademik Özyeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Adana İli Örneği). *IIIrd International Eurasian Educational Research Congress Bildiri Kitabı* (S. 286-290). Muğla: Anı Yayıncılık.
- Vardarlı, G. (2005). *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Genel Özyeterlilik Düzeylerinin Yordanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Westermeyer J: The psychiatrist and solventinhalant abuse: recognition, assessment, and treatment. *Am J Psychiatry* 1987; 144(7):903-907.
- Wilcox, C. (2005). *Needs assessment and development of bullying prevention program for elementary school students*. Unpublished master's thesis. The State University, New Jersey
- Willemse, M. (2008). *Exporing The Relationship Between Self-Efficacy And Aggression In A Group Of Adolescents In The Peri-Urban Town Of Worcester*. University Of Stellenbosch: Unpublish Master Of Art Thesis.

- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. , Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92: 673-696.
- Yağcı, U., Aksoy, V. (2015). Müzik öğretmeni adaylarının akademik öz yeterlilikleriyle öğretmenlik öz yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33,89-104.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., Peker A. (2011). *Basa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. Kaknüs Yayıncılık, İstanbul.
- Yardımcı, F. K. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek İle Öz-Yeterlilik İlişkisi ve Etkileyen Değişkenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık /şiddet: okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*.192, 43-61.
- Yenilmez, K., Kakmacı, Ö. (2008). İlköğretim matematik öğretmenliği bölümü öğrencilerinin özyeterlilik inanç düzeyleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(2),1-21.
- Yılmaz, Ç. (2011). 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin matematik güdüsü, kaygısı, öz yeterlilik inancı ve öz kavramı ile matematik dersine yönelik tutumları arasındaki ilişkiler (Şereflikoçhisar örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, E., Yiğit, R. ve Kaşaracı, İ. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Özyeterlilik Düzeylerinin Akademik Başarı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 371-388.
- Yörükoğlu, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, s. 158
- Yurdakul, E. (2016). *Aile Hekimlerinin ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hekimlerinin, Çocuklarda Akran Zorbalığı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Araştırılması*. Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bakanlığı Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Zellman, G. L. (1998). Understanding the impact of parental school involvement on children's educational outcomes. *Journal of Educational Research*, 91 (6), 370-381.

Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 82-91.

EKLER

Ek 1. Sosyodemografik Veri Formu

1. Yaşınız?

2. Cinsiyetiniz?

a) Kadın b) Erkek

3. Kardeş sayınız?

a) 0

b) 1

c) 2

d) 3

e) daha fazla

4. Kaçınıcı çocuksunuz?

a) 1

b) 2

c) 3

d) 4

e) 5

5. Ailenin gelir durumu nasıldır?

a) Düşük

b) Orta

c) İyi

d) Çok iyi

6. Şu an yaşadığınız yer neresidir?

a) Köy

b) Kasaba

c) Şehir

7.Sürekli bir hastalığınız var mı?

- a) Evet ise lütfen belirtiniz
- b) Hayır

.

8.Beraber yaşadığınız aileniz dışında sosyal desteğini hissettiğiniz akrabalarınız veya dostlarınız var mı?

- a) Evet
- b) Hayır

9.Anne ve babanız birlikte mi?

- a) Birlikte
- b) Boşanmış

10.Doğumsal bir hastalığınız var mı?

- a) Evet
- b) Hayır

11.Annenin eğitim durumu nedir?

- a) Okula gitmemiş
- b) İlköğretim
- c) Lise
- d) Üniversite

12.Babanın eğitim durumu nedir

- a) Okula gitmemiş
- b) İlköğretim
- c) Lise
- d) Üniversite

Ek 2. Orta Okul Öz-Yeterlik Ölçeği

Bu çalışmanın amacı, kendiniz hakkında ne düşündüğünüzü incelemektir. Sorulara verdiğiniz cevaplar ne öğretmeninize, ne anne- babanıza, ne de diğer arkadaşlarınıza gösterilmeyecektir. Aşağıdaki maddelerin her biri için lütfen, doğru olduğunu düşündüğünüzü değil, **sizin için geçerli olanı, gerçekte yaptığınızı işaretleyiniz.**

Aşağıdaki maddelerin her birini yapmak sizin için gerçekte ne kadar uygun?

	Hiç uygun değil	1	2	Biraz uygun	3	4	Çok uygun	5
1. Sağlıklı yiyecekler yemek.	1	2	3	4	5			
2. Sigara içmekten kaçınmak.	1	2	3	4	5			
3. Alkollü içecekleri içmekten kaçınmak.	1	2	3	4	5			
4. Kontrol için diş doktoruna gitmek.	1	2	3	4	5			
5. Dişlerimdeki çürükleri engellemek.	1	2	3	4	5			

Ek 3. Akran Zorbalığı Ölçeği

	<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Çok Katılıyorum</i>
1- Diğer çocuklar bana yumruk atar/ vurur.	1	2	3	4	5
2- Şarkı söylemeyi severim.	1	2	3	4	5
3- Diğer çocuklar bana kızar / öfkelenir.	1	2	3	4	5
4- Müzik dinlemeyi severim.	1	2	3	4	5
5- Ben diğer çocuklara yumruk atarım/ vururum.	1	2	3	4	5
6- Diğer çocuklar benim oyunumu bozarlar.	1	2	3	4	5
7- Film seyretmeyi severim.	1	2	3	4	5
8- Diğer çocuklar benim giysilerim ve/veya eşyalarımınla alay ederler.	1	2	3	4	5
9- Diğer çocuklar beni tehdit eder.	1	2	3	4	5
10- Diğer çocuklar bana küfür eder.	1	2	3	4	5
11- Arkadaşıma espri yapmayı severim.	1	2	3	4	5
12- Diğer çocukları istediklerimi yaptırmak için tehdit ederim.	1	2	3	4	5
13- Diğer çocuklar beni oynadıkları oyuna katmazlar.	1	2	3	4	5
14- Diğer çocuklara küfür ederim.	1	2	3	4	5
15- Sınıf aktivitelerine katılmayı severim.					
16- Diğer çocuklar beni iter /çelme takar.	1	2	3	4	5
17- Kavga çıkarırım.	1	2	3	4	5
18- Diğer çocuklara kötü adlar takarım.	1	2	3	4	5
19- Diğer çocukları iterim/ çelme takarım.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Diyarbakırda doğdu.İlköğrenim Mehmetcik İlkokulunda,orta ve lise öğrenimini Diyarbakır Anadolu Lisesinde tamamladı.1988 yılında Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu.2017 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji tezli yüksek lisans bölümüne başladı.Halen Balıkesirinde aile hekimi olarak görev yapıyor.

İNTİHAL RAPORU

Turnitin Orijinallik Raporu

İşleme kondu: 12-Haz-2019 23:31 EEST

NUMARA: 1143027148

Kelime Sayısı: 19449

Gönderildi: 1

Benzerlik Endeksi	Kaynağa göre Benzerlik
%7	Internet Sources: %6 Yayınlar: %3 Öğrenci Ödevleri: N/A

Bir Aile Sağlığı Merkezine Sağlık Taraması İçin Başvuran Ergenlerin, Bazı Sosyodemografik Verilerinin, Öz-Yeterlik Algıları İle Akran Zorbalığı Üzerindeki Yordayıcı Etkisi Ebru Dicleli tarafından

1% match (05-Oca-2015 tarihli internet)

<http://www.deuhyoedergi.org/index.php/DEUHYOED/article/download/16/19>

1% match (07-May-2019 tarihli internet)

<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/6528/10235470.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

1% match (22-Haz-2016 tarihli internet)

<http://www.turkpsikolojyazilari.com/PDF/TPY/25/01.pdf>

1% match (26-Ara-2014 tarihli internet)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/1100/13082.pdf>

1% match (12-Mar-2019 tarihli internet)

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/egehemsire/article/download/5000152193/5000137982>

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

19.06.2018

Sayın Ebru Dicleli

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2018/170 proje numaralı ve **“Havran 1 Nolu Aile Sağlığı Merkezine Sağlık Taraması İçin Başvuran 11-14 Yaş Ergenlerde, Bazı Sosyodemografik Değişkenlerin, Öz-Yeterlik Algıları Ve Akran Zorbalığı Üzerinde Yordayıcı Etkisi”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Rüştü Onur

Yakın Doğu Üniversitesi

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanı